

ABRAHAM CAPADOSE

EEN ISRAËLIET IN WIE GEEN BEDROG IS

ZIJN BEKERING EN ANDERE GESCHRIFTEN

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2009

INHOUD

I. De levensloop van Abraham Capadose, door drs. C. R. van de Berg

II. Brochures:

1. Bekering van Abraham Capadose (1837)

2. De toekomst Israëls (1849)

3. JAN JACOB BRAHE, in leven Dienaar van Jezus Christus te Vlissingen,
GODGELEERDE STELLINGEN OVER DE LEER DER
RECHTVAARDIGMAKING MET EEN VOORREDE VOORZIEN DOOR A.
CAPADOSE, M. D.

4. Londen bezocht in 1851

5. Óf scheiden óf scheiding. Een woord aan leraars en gemeenten (1866)

6. De laatste brief van D. M. Matamoros, geschreven in de gevangenis te Grenada
(1863)

De originele brochures van Abraham Capadose bevinden zich onder andere in de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg en de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage.

I. De levensloop van Abraham Capadose

Abraham Capadose werd geboren op 22 augustus 1795, te Amsterdam. De ouders zijn de wijnkoopman Isaïc Haïm Capadose en Esther Mendes Da Costa. Dit echtpaar kreeg in totaal vijf kinderen: Hetty was het iets oudere zusje van Abraham en Joseph werd twintig maanden na hem geboren. Twee andere kinderen stierven jong. Het gezin behoorde tot de Portugees-Israëlitische gemeente.

Over de betekenis van de familienaam tast men eigenlijk in het duister, alhoewel sommige onderzoekers met verklaringen gekomen zijn. Zo meende de Engelse schrijver Bertram Brewster (vriend van Abrahams zoon Isaac) dat Capadose een verbastering is van de Spaanse woordjes *capa dulce*, liefelijke mantel. In het familiewapen houdt een tweetal engeltjes een mantel uitgespreid. Er zijn echter ook andere lezingen¹.

Het geslacht Capadose woonde in de 17e eeuw nog op het Iberisch schiereiland en behoorde tot de zogenaamde Sefardische Joden. Capadose en Da Costa meenden van koning David af te stammen. Volgens Da Costa en andere bronnen had Nebukadnezar de aanzienlijkste geslachten van het oude bondsvolk, waaronder afstammelingen van het koningshuis, reeds ver voor het begin van onze jaartelling naar 'Spanje' verbannen². In Paulus' dagen waren er zeker al Joden in Spanje en Portugal en het was tot troost dat, volgens hun zeggen, het voorgeslacht van dit tweetal niet de kruisdood over de Messias heeft uitgeroepen...

Waarschijnlijk bereikte de familie Capadose reeds in 1593 of kort daarna Amsterdam, het Jeruzalem van het westen. Tijdens de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden genoten de Joden hier een vrijheid die ze nergens elders in Europa deelachtig konden worden. Daarom vestigden velen zich in ons vaderland. Officiële ambten en sommige beroepen (waarvoor het lidmaatschap van een gilde vereist was) stonden voor de Joden echter niet open. Vandaar dat menigeen zich toegedeed op de koophandel of de wetenschap. Tal van prominente geleerden van Joodse origine verlieten de universiteit.

De Capadoses behoorden tot de deftigste geslachten van Amsterdam. Diverse familieleden bekleedden belangrijke functies in de Portugees-Israëlitische synagoge en het maatschappelijk leven. Huwelijken werden bij voorkeur gesloten met telgen uit families die eveneens uit Spanje of Portugal stamden. De Askenazische Joden, uit Duitsland en Polen afkomstig, waren meestal minder rijk. Ook aan hun behuizing was zichtbaar dat de Sefardim tot de elite van de samenleving behoorden. Volledige assimilatie werd trouwens niet nagestreefd. Toen tijdens de Bataafse Republiek (1795) en het Koninkrijk der Nederlanden (1813) de wet een volkomen emancipatie waarborgde, raakten diverse Joodse gezinnen daardoor juist in geestelijke en sociale problemen.

Over de kindertijd van Abraham Capadose is ons weinig meer bekend dan hetgeen hij ons in zijn bekeringsgeschiedenis heeft meegedeeld. Uit de correspondentie, voor zover die bewaard is gebleven, zijn niet veel gegevens over Abrahams jeugd te putten. Het is niet waarschijnlijk dat hij een lagere school bezocht; kinderen van goeie stand kregen huisonderwijs van een gouverneur. Op 1 oktober 1807 werd de twaalfjarige Abraham als leerling van de Latijnse school in zijn geboorteplaats

¹ Hiervoor verwijs ik naar p. 12-13 van de dissertatie van David Kalmijn. Aan dit proefschrift zijn diverse bijzonderheden over het leven van Capadose door mij ontleend.

² Zie hiervoor bijv. p. 9 van *De jeugd van Da Costa*, geschreven door B.J.W. de Graaff. In zijn werk *Israël en de volken* (1849) beschrijft Da Costa de geschiedenis van de Sefardische Joden.

ingeschreven. Zijn voorliefde voor Latijn heeft hij altijd behouden. De letterkunde en de wetenschap in het algemeen hadden zo'n aantrekkingskracht op hem, dat wereldse vermaken niet voldeden. Een echt gelukkige jeugd schijnt hij niet gehad te hebben. Opmerkelijk is, dat weinig aandacht werd besteed aan de godsdienstige opvoeding. Gebeden werd er thuis zelden. De jonge Abraham deed dit echter wel en vroeg om een vertaling in het Frans of het Nederlands van de formuliergebeden, die men in het Hebreeuws bad. Voor het overige werd hem geleerd het pad der deugd te betreden. Wat dit betreft bestond er verschil met de familie Da Costa, waar de religieuze plichten stipt werden nageleefd.

In hun jeugd hebben Isaïc Da Costa en Abraham Capadose geenszins een onafscheidelijk vriendenpaar gevormd. De beide moeders gingen intiemer met elkaar om. De twee veel belovende knaapjes waren ook geen neefjes, zoals vaak wordt gedacht. Zij hadden wel een gemeenschappelijke oom: dr. Immanuël Capadose. Deze was gehuwd met Batseba Da Costa, een zuster van Isaïcs vader Daniël. Immanuël Capadose was een halfbroer van Isaac Haïm Capadose, die, zoals we zagen, de vader was van Abraham. Deze oom is zelf kinderloos gebleven en nam een grote plaats in het leven van de twee latere Réveïlvrienden in.

Oom Immanuël was een vurig Oranjeklant en heeft overwogen om met stadhouder Willem V, wiens lijfarts hij was, ons land te verlaten. Zoals menigeen kon hij zich met koning Lodewijk Napoleon, een sympathiek vorst, verenigen. Hij werd ook diens lijfarts.

Deze Capadose werd daarom tot Ridder in de Orde van de Unie benoemd. Koning Willem I heeft hem eveneens vanwege zijn verdiensten onderscheiden. Dr. I. Capadose was representant van het Joodse volksdeel bij diverse gelegenheden en maakte deel uit van de gemeenteraad van de hoofdstad. Hij koesterde de wens dat Abraham zijn praktijk zou overnemen. Orthodox Jood was Immanuël niet; zijn inspanningen golden meer het Joodse ras dan het Joodse geloof.

Isaïc Haïm en Esther Capadose besloten dat hun zoon zich verder in de geneeskunde moest bekwamen. Daartoe werd hij ingeschreven in Hollands oudste academiestad, Leiden. Dat gebeurde op 3 november 1814. In het studentenalbum vinden we hem terug als *Abraham Capadose Amstelaedamensis*.

De invloed van de Griekse natuurfilosoof Hippocrates was binnen de medische faculteit nog zeer groot. In zijn strijd tegen de vaccinatie zou later blijken, dat Capadose een volgeling van hem was, want hij beriep zich steeds op de geneeswijze van deze Griek. Bekende hoogleraren waren in die dagen H.W. Tydeman en J.M. Kemper. Bij prof. S.J. Brugmans volgde Abraham het vaakst colleges, daar deze botanie, chemie en natuurlijke historie doceerde. Van een intieme omgang met hem blijkt niet veel; wel is bekend dat Capadose een lofrede op Brugmans schreef na het voltooien van zijn studie. Hiervoor ontving de jonge arts de zilveren erepenning van de Hollandse Maatschappij voor Fraaie Kunsten en Wetenschappen. Hij bewonderde zijn professor blijkbaar. In die tijd nodigden de hoogleraren hun studenten wel bij zich thuis uit om bijvoorbeeld thee te drinken. Meerdere malen ontmoette Capadose bij die gelegenheden ook ds. L. Egeling, die hem later zou dopen.

Met zijn medestudenten Dirk van Hoogendorp en Isaïc Da Costa ging hij het vertrouwelijkst om; deze vrienden studeerden letteren en rechten. Gezamenlijk werden er wandelingen gemaakt en soms zaten zij gezellig bij het haardvuur. Na het beëindigen van hun studie werd de vriendschap, zoals zal blijken, alleen maar hechter. Van zeer grote betekenis is de komst van Willem Bilderdijk in de academiestad geweest. In Amsterdam gaf hij Da Costa privéles en het was zijn vurige wens zijn geestelijke zoon ook in Leiden te vormen, toen deze daar als student werd

ingeschreven. In mei 1817 vestigde Bilderdijk zich in de sleutelstad. Deze grote geleerde en dichter kreeg in zijn leven tegenslag op tegenslag te verwerken. Zijn eerste huwelijk werd een mislukking. Hij verloor ook diverse kinderen door de dood. Na het vertrek van stadhouder Willem V weigerde hij principieel de nieuwe republiek te erkennen en werd balling, onder zeer armoedige omstandigheden levend. Bij de terugkeer van de Oranjes werd Bilderdijk bij een hoogleraarsbenoeming gepasseerd, hoewel hij bekwaam genoeg was om wel aan vijf faculteiten te doceren. Doorslaggevend waren zijn heftige natuur en krachtige stellingname tegen allerlei maatschappelijke ontwikkelingen. Beledigd schreef Bilderdijk aan prof. Tydeman, de enige van de hoogleraren die hij tot zijn vrienden kon rekenen: 'Men had nog liever een augurkenjood van de Botermarkt gehaald dan mij in staat te stellen om nut te doen en kennis te verspreiden'.³ In Leiden werkte de erudiete Bilderdijk als privaattoecent; hij behandelde de vaderlandse geschiedenis, de rechtsgeleerdheid, maar eveneens oudheidkunde en taal- en letterkunde. Zijn kennis en belesenheid waren fenomonaal. Diverse jonge mannen bezochten zijn lessen en kwamen onder de bekoring en de invloed van deze wonderlijke figuur, die haast permanent in financiële moeilijkheden verkeerde. De studenten moesten soms op de kale vloer plaats nemen, omdat er niet voldoende meubilair was. Bilderdijk ging zeer ouderwets gekleed, maar in tijden van ziekte (en hij was vaak ziek) aanschouwden zijn pupillen wel heel bijzondere tafereelen. Bilderdijk vertoonde zich dan half in nachtgewaad, met een wollen muts op het hoofd, waaromheen een servet gebonden was. Daarin bevond zich nog een plat keteltje met heet water.⁴ De docent keerde zich steevast tegen de 'vruchten' van de Franse revolutie op allerlei gebied.

De lessen van deze privaattoecent zijn de leerlingen nooit vergeten. Zonder twijfel heeft hij als het ware aan de wieg gestaan van het latere Réveil. Vooral zijn invloed op Da Costa was groot; die werd dan ook wel de aap van Bilderdijk genoemd. Verder waren o.a. aanwezige gebroeders Willem en Dirk van Hogendorp, Nicolaas Carbasius, Johannes Tiberius Bodel Nijenhuis, Guillaume Groen van Prinsterer, jhr. P.J. Elout van Soeterwoude en (tijdelijk) de romanschrijver Jacob van Lennep. Ieder heeft, op zijn eigen wijze en terrein, Bilderdijks ideeën uitgedragen. De conclusie van Evenhuis, dat we natuurlijk ook niet blind mogen zijn voor de fouten van Bilderdijk, is terecht.⁵

Op 24 juni 1818 volgde de promotie van Capadose tot doctor in de medicijnen. Zijn vooruitzichten waren prima: oom Immanuël liet hem in zijn praktijk participeren en stelde zijn ruime woning voor hem open. De jonge arts had een zwak voor zieke kinderen. Met zijn eigen gezondheid was het al snel niet te best gesteld. In 1827 moest hij de praktijk uiteindelijk zelfs opgeven, doordat zijn astma het hem onmogelijk maakte visites bij patiënten af te leggen.

In deze jaren leerde de Jood Capadose Jezus Christus als zijn Messias kennen. Ook Isaäc Da Costa en zijn vrouw Hannah Da Costa - Belmonte gingen tot het Christendom over. Ds. Egeling doopte het drietal op 20 oktober 1822 in Leiden en bediende het woord uit Rom. 11: 5. De bekeringsgeschiedenis van Capadose en het verslag van die bijzondere twintigste oktober, zoals hun vriend Willem de Clercq dat in zijn dagboek schreef, zijn in dit boek opgenomen.

³ Deze opmerking van Bilderdijk is aan te treffen op p. 148 van deel II der uitgegeven briefwisseling tussen de dichter en M. en H.W. Tydeman. (Amsterdam, 1866)

⁴ Een boeiende en vlot leesbare levensbeschrijving van Bilderdijk is die van Rudolf van Reest, 'n Onbegriepelijk mensch. Op p. 301 treft men dee humoristische passage aan.

⁵ Dr. R.B. Evenhuis, Ook dat was Amsterdam, deel V, p. 57.

In de jaren twintig van de vorige eeuw ontstonden in Amsterdam en enkele andere steden kringen van vooral deftige burgers, die elkaar opzochten om het kerkelijk leven te bespreken en elkaar 'tot een hand en een voet te zijn'. Gepoogd werd weerbaar te zijn en anderen weerbaar te maken tegen religieus modernisme en opkomend ongelooft. De invloed vanuit Zwitserland is onmiskenbaar. Men denke dan vooral aan de persoon van ds. César Malan.⁶ In 1823 is Da Costa begonnen met ontvangsten aan huis en lezingen over kerkhistorische en andere interessante onderwerpen. Vanaf 1826 ging hij op zondagavond Bijbellezingen organiseren, die door J.F. Schimsheimer op schrift werden gesteld. Abraham Capadose bleef bij dit alles in de schaduw van Da Costa, maar stemde van harte met hem in.

Tot de vriendenkring behoorden, om slechts de meest bekenden te noemen, M.J. Chevallier, ds. J. ter Borg (Doopsgezind predikant), Jozua van Eik, dr. H.F. Kohlbrügge, de theologisch student H.P. Scholte, Willem Messchert, J.A. Wormser, de echt)paren Koenen, Van Hall, Pierson, De Clercq en D. van Hogendorp. Met Dirk van Hogendorp alsmede Willem en Jacqueline de Clercq kon hij het best overweg. De predikanten Callenbach en Beets waardeerde hij ook zeer.

Volgens Allard Pierson⁷ waren er zowel besloten als openbare vergaderingen van de Réveilvrienden, die meestal aan praktische zaken gewijd waren. Tweemaal per jaar werden officiële vergaderingen gehouden, die een gehele dag duurden. Alleen mannen hadden daar toegang. Groen van Prinsterer fungeerde als voorzitter. In het tijdschrift *De Vereniging* (met als hoofdredacteur ds. O.G. Heldring) werden de notulen gepubliceerd. Men kwam samen in het gebouw Het Wapen van Amsterdam in onze hoofdstad. Er werd gesproken over kerk, staat en maatschappij. De groep verhief haar stem tegen misstanden en organiseerde diverse activiteiten.

Toen Abraham Capadose niet langer bij zijn oom kon inwonen, betrok hij kamers, o.a. in de Kalverstraat. In 1827 verkreeg hij een eigen woning. Door de koopman Willem de Clercq leerde hij zijn (eerste) echtgenote kennen. Het was Adriana (Jeane) van der Houven, op 13 juli 1804 geboren als dochter van Hendrik van der Houven en Johanna Elisabeth van Gennep. De Clercq en Van der Houven bekleedden de functies van respectievelijk secretaris en directeur van de Nederlandsche Handelmaatschappij. De familie woonde in Den Haag, in huize Ter Noot in het Bezuidenhout. Daar is op 18 november 1828 het huwelijk voltrokken.

Een hoogst onaangename affaire betekende voor Capadose het conflict met de Amsterdammer Brasz. In 1825 ontmoette hij deze man op een vergadering van het bestuur van het oude-liedengasthuis van de Hervormde diaconie in de hoofdstad. Capadose was arts van deze instelling. Er ontstond een discussie, toen Brasz, die kort daarop als ouderling zou worden bevestigd, zich op laatdunkende wijze uitliet over het bevestigingsformulier voor ouderlingen en verder de leer van de praedestinatie in de Dordtse leerregels afkeurde. Ook op andere punten bleek de a.s. ouderling van remonstrantse gevoelens te zijn. Een week of twee later spraken de mannen nogmaals met elkaar, waarbij Brasz het advies gaf de kerkeraad in te schakelen. Deze stelde een commissie in. Uiteindelijk werd Capadose in het ongelijk gesteld en zelfs berispt, terwijl men zich achter Brasz opstelde.

Eind april 1831 verhuisden Abraham, Jeane en hun op 12 september 1830 geboren dochtertje Esther naar het Gelderse plaatsje Scherpenzeel. Hiervoor zijn een tweetal beweegredenen aan te voeren. Het echtpaar verlangde 'stil buiten te gaan leven'.

⁶ Zie hiervoor o.a. dr. Otto de Jong, *Geschiedenis der kerk*, p. 278-280 (10e druk) en dr. M.E. Kluit, *Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten 1815-1865*.

⁷ Een bijzonder geslaagde sfeertekening van de samenkomsten der Réveilvrienden treft men aan in *Oudere tijdgenoten*, geschreven door Allard Pierson (1888). Als kind was hij hierbij aanwezig.

Verder was het wonen in de stad te duur geworden. Het was het gezinshoofd namelijk niet gelukt om zijn praktijk als huisarts te hervatten, zodat geleefd moest worden van een niet al te royaal inkomen. In Scherpenzeel kon de woning Zandenhoef gehuurd worden van de heer P.J. van Namen. Hij was bezitter van de heerlijkheid Scherpenzeel en bezat ook het collatierecht. Het pand was in de dorpskern gesitueerd; in later tijd herbergde het de Wilhelmina-ziekenverpleging en thans is het in gebruik als bankgebouw.⁸

De contacten met de predikant, jhr. P.H.G. Nahuijs, waren eerst vriendelijk; later had Capadose nogal wat kritiek op zijn predikaties. Op de duur rezen er ook problemen met de kerkeraad, doordat op de Zandenhoef conventikels werden georganiseerd. Door middel van een uitvoerige correspondentie onderhield de Réveilman contact met geestverwanten. Soms bezochten zij elkaar; altijd stond de deur open voor familie en vrienden. Zo ontving Capadose ds. Callenbach van Nijkerk en dr. Kohlbrügge en diens gezin. Een goede omgang had hij aanvankelijk ook met ds. Laatsman van Rheden. Hij logeerde zelfs met zijn gezin bij deze predikant en mocht 'oefenen' in diens kerkgebouw. Toch is er later verwijdering tussen de beide heren ontstaan; ds. Laatsman stond ten aanzien van het leerstuk van de heiligmaking meer aan de zijde van dr. Kohlbrügge. Tussen de Réveilvrienden en Kohlbrügge kwam het uiteindelijk tot een breuk.⁹

Op zondag 18 december 1831 overleed Willem Bilderdijk te Haarlem. Zowel bij de geboorte als het overlijden van deze rusteloze man woedde er een hevig onweer! Omdat op 16 april 1830 Bilderdijks tweede vrouw, Catharina Bilderdijk-Schweickhardt, al was overleden, was hun zoon Lodewijk nu wees. Lodewijk lichtte de familie Capadose zelf in over het sterven van zijn vader. Vanzelfsprekend vertrok Capadose naar Haarlem om er de begrafenis bij te wonen van de man met wie hij sinds de eerste ontmoeting te Leiden in 1817 zulke goede contacten heeft onderhouden. In hun geloofsleven waren zij op elkaar afgestemd. Beiden wisten wat van het leed van deze wereld en mochten er geestelijke winst mee doen. Soms was het mogelijk om elkaar te troosten en te bemoedigen. Daarvan spreekt ook de brief die Capadose aan Bilderdijk schreef op 30 nov. 1827 en die in dit boek is opgenomen.

Diverse oud-leerlingen waren bij de begrafenis in de Grote Kerk te Haarlem aanwezig. Verder vooral 'kleine luyden'. Overheidspersonen of afgevaardigden uit de literaire of wetenschappelijke wereld ontbraken, met uitzondering van enige vertegenwoordigers van de plaatselijke rederijderskamer. In de kerk sprak Da Costa, die zeer geëmotioneerd was, terwijl Willem de Clerq improviseerde in de consistoriekamer. De beschrijving die De Clercq in zijn dagboek aan de teraardebestelling van Bilderdijk gewijd heeft, is achterin dit boek opgenomen. Da Costa beschreef het leven van de man die voor hem van zo grote betekenis geworden was.¹⁰ Recentelijk verscheen nog een bloemlezing uit het dichtwerk van Bilderdijk.¹¹ Da Costa en Capadose werden de voogden van Lodewijk Bilderdijk. Op de terugreis overnachtte Capadose bij zijn moeder en zuster Hetty in Amsterdam.

⁸ Mijn oud-leraar dhr. D. Kroodsmā, thans wethouder van de gemeente Scherpenzeel, was zo vriendelijk mij hierover te informeren.

⁹ In 1935 voltooid Lic. Hermann Klugkist Hesse zijn werk Hermann Friedrich Kohlbrügge. Dit werk is vertaald door ds. J. van der Haar en verscheen in 1980 bij de uitgever van dit boek. Zie vooral hoofdstuk VI.

¹⁰ De mensch en de dichter Willem Bilderdijk.

¹¹ Ik reikhals naar het graf; een bloemlezing uit zijn gedichten. De samensteller, P. van Zonneveld, schreef een prima inleiding.

Er bestaat ook een Vereniging 'Het Bilderdijk-Museum'. Abonnee van het gelijknamige periodiek kan men worden door opgave bij het redactie-adres Fokkerlaan 36, 1185 JC Amstelveen.

Aan Da Costa schrijft Capadose dat er in zijn dorp 'veel van Gods volk' is, 'godvrezende en meestal lieve en toegekeerde mensen, ware kinderen Sions'. Hij nodigde deze personen uit om op maandagavond in zijn woning te komen voor een samenkomst. Op 3 oktober 1831 schrijft Capadose aan Da Costa dat 'wij tegenwoordig alle Maandagavonden met Gods volk ons verenigen ten onzen huize'. Op zondag 11 september 1831 logeerde Kohlbrügge met zijn gezin op de Zandenhoef. De theoloog sprak toen over Hosea 2.

Verdriet en vreugde wisselden elkaar in deze jaren af. Op 30 november 1832 werd in Scherpenzeel Hendrik Christiaan Capadose geboren.

Uiteindelijk beviel het de Capadoses in Scherpenzeel toch niet. Weliswaar was Abrahams gezondheid hier vrij goed geworden, maar het ontbreken van contact met mensen van hun stand, om er familiair mee om te gaan, was vooral voor Jeane een 'stoornis in haar geluk'. In hun tijd waren standsverschillen belangrijk. Aangezien ook ds. Nahuijs' prediking steeds minder beviel en de woning veel vochtiger was dan aanvankelijk werd gemeend, verlangden Abraham en Jeane weer naar het leven in de stad terug. In januari 1833 kon in 's-Gravenhage een huis aan de Princegracht gehuurd worden. Dit was een gebedszaak geweest. Van 1833 tot 1836 woonde het gezin in deze gemeente. Op 2 augustus 1834 is daar hun zoon Isaïc geboren.

Het werd in Den Haag de gewoonte op donderdagavond vrienden te ontvangen. Daartoe behoorde o.a. ds. D. Molenaar, die in 1827 het boekje *Adres aan al mijne Hervormde Geloofsgenoten* deed verschijnen. De predikant werd hierdoor een omstreden figuur en de oordeelvellingen divergeerden tussen sympathie en antipathie.¹² Verder ontvingen de Capadoses de Waalse predikant ds. J.C.I. Sécretan, de jurist C.M. van der Kemp (zijn betovergrootvader was de predikant van Dirksland, Joh. van der Kemp, die een catechismusverklaring schreef), de jurist J.W. Gefken, de broers Willem en Dirk van Hoogendorp (zoons van Gijsbert Karel van Hoogendorp, die zich beijverde voor de terugkeer van de latere Willem I uit diens ballingschap), de weduwe D. Uyttenbogaart, Maurits en Suze van Hall¹³ en niet te vergeten mr. Guillaume Groen van Prinsterer.

Onaangenaam verrast was Capadose, toen in oktober 1834 in de Grote of St. Jacobskerk een muziekfeest werd georganiseerd. Er waren tal van autoriteiten aanwezig en diverse Oranjes. Naar aanleiding hiervan publiceerde hij een in scherpe bewoordingen gesteld geschriftje: *De ontheiliging van het Huis Gods*. Dit boekje is enige malen herdrukt en werd, zoals begrijpelijk is, door de één met instemming gelezen en de ander als volstrekt-negativistisch gekleineerd. Het speet de schrijver ook, dat ds. Sécretan aanwezig was geweest. Dat getuigde volgens Capadose niet van voorbeeldige levensernst en innige godsvrucht.

In 1834 vond de Afscheiding plaats. De predikanten Hendrik de Cock en Hendrik Pieter Scholte verlieten met gemeenteleden de kerk.¹⁴ Scholte was geen onbekende voor Capadose; zij hadden elkaar bij Da Costa ontmoet. De Cocks geschriften vond hij, blijkens een brief uit 1834 gericht aan Da Costa, 'bedroevend van stijl, van omslag, van hevigheid en veroordelende geest'. De brochures waren 'ellendig'. De

¹² Zie bijv. hoofdstuk V van *Het wonder van de negentiende eeuw*, door H. Algra.

¹³ Over A.M.C. van Hall is een opstel opgenomen in de bundel *Figuren uit het Réveil*. De titel van dit 14e opstel is *Réveil en Afscheiding*. Het leven van mr. A.M.C. van Hall, 1808-1838.

Een geslaagde roman over het echtpaar Van Hall is *Brandende harten*, van Gera Kraan-van den Burg.

¹⁴ Men leze hierover bijv. *Om de schat van Christus' bruid* door W. van der Zwaag, met name de hoofdstukken IV, V en VI.

Over Da Costa en de Afscheiding van 1834 publiceerde J. Kamphuis deel XIV van de *Kamper Bijdragen*.

zaak van De Cock vond hij acceptabeler dan die van Scholte. Naar zijn mening was de laatste een scheurziek man en hij liet hem dat ook weten, toen Scholte bij Dirk van Hogendorp logeerde. Capadose was tegen alle scheiding die van de mens uitging en schreef daarom op 2 dec. 1834 aan Da Costa: 'De Cock zijn zaak is, mag ik 't zoo uitdrukken, morsiger, maar zij is geestelijk reiner'. Voor Capadose had de afscheiding van De Cock met diens kerkenraad en het overgrote deel van de gemeente Ulrum beslist 'een aspect van legitimiteit'.¹⁵ Zelf meende hij dat de kerk in leer, bestuur en tucht helaas ver van de belijdenis was afgeweken, maar nog geenszins het kenmerk van een valse kerk droeg.

Toch was Capadose niet scherp in zijn afkeuring van de Afscheiding. Wel stelde hij dr. Kohlbrügge ten voorbeeld aan allen die de kerk verlieten (met Kohlbrügge was hij toen nog niet gebrouilleerd). Hij liet ook zijn ongenoegen blijken, toen van overheidswege scherpe maatregelen werden getroffen tegen de Afscheidenen, zoals boetes, inkwartiering van militairen e.d. Voor Groen van Prinsterer, die zelf altijd Hervormd gebleven is, vormden deze maatregelen zelfs de aanleiding om zijn bekend geworden publikatie *De maatregelen tegen de Afscheidenen aan het Staatsrecht getoetst* (1837) van de drukpers te laten rollen. In het jaar 1842 ondertekende Capadose het 'Adres van de Zeven Haagse Heren' aan de synode, waarin op veroordeling van de moderne Groninger theologie werd aangedrongen.¹⁶

Aanvankelijk had Capadose het niet erg naar zijn zin in Den Haag. De geestelijke sfeer van het Amsterdamse Réveil die hij er zocht, trof hij niet aan. Tot zijn vreugde waren er wel veel kinderen van God, doorgaans tot de lagere standen behorend. Een eigenlijke levenstaak miste hij er. Renteniërend voldeed hem 'dat koffiedrinken en ochtendbezoeken en dat altijd wandelen' niet meer. Zijn astma verergerde weer en geneesmiddelen mochten niet baten. Zo rees in 1836 het plan om naar Zwitserland te gaan en daar te kuren. Hij meende dat dit niet tegen Gods weg was en vertrok per Rijnschip met z'n vrouw Jeane, de drie kinderen en een dienstmeisje.

Dat het gezelschap genoot, blijkt wel uit de brieven die gezonden werden aan de vrienden Da Costa en Van der Kemp.¹⁷ Zo werd het bezoek aan de stad Straatsburg gewaardeerd (met een ontvangst door J.Ch. Blumhardt van het Missionsgesellschaft) en in Bazel bezocht men Erasmus' graf. Enige weken verleende de Zwitserse Réveilman A.F. Petavel (te Neuchâtel) onderdak en bij diverse prominente figuren in dit land die tot zijn geestverwanten gerekend mogen worden, mocht Capadose zijn opwachting maken. Zo bezocht hij o.a. prof. J.H. Merle d'Aubigné, prof. A.J.L. Galland en ds. C. Malan. Er waren in het Alpenland in die tijd nog veel kinderen van God, maar voor de meeste predikanten kon hij niet veel respect opbrengen.

Verbeterde Capadoses gezondheid duidelijk, helaas gold dat niet voor zijn Jeane. Haar zwangerschap verliep niet naar wens. Zij vertoonde ook tekenen van heimwee. Inmiddels logeerde het gezin bij de dames Chevallier in het dorp Clarens aan het Meer van Genève. Daar was het zeer stil. Capadose huurde, om het zijn vrouw beter naar de zin te kunnen maken, een woning in het wat grotere La Tour de Peilz. Jeane heeft daar helaas nooit mogen wonen. Op 20 maart schreef Capadose uit Clarens aan Da Costa dat haar toestand zeer ernstig was. Op 6 april overleed Jeane, na hartroerend afscheid van man en kinderen genomen te hebben. Zij sprak: 'Och! Wat heb ik gelukkige dagen met die dierbare kinders doorgebracht', en bad Christus de banden met haar geliefden

¹⁵ Zie Kalmijn, p. 82-89.

¹⁶ Zie Van der Zwaag, a.w. p. 161-163.

¹⁷ Een nauwe verbondenheid tussen Capadose en C.M. van der Kemp blijkt wel uit hetgeen J.P. Moet beschrijft in zijn dissertatie over C.M. van der Kemp op p. 136-142.

op aarde te mogen breken. Gelukkig kwam haar zuster Keetje spoedig over om voor het gezin te zorgen.

In september 1837 keerde Capadose terug naar Nederland. Op 3 oktober kwam hij in Amsterdam aan en hij bleef er een tijdje. De band met Da Costa was in die tijd hechter dan ooit te voren. In november betrok hij een huis in Den Haag aan de Lange Beestenmarkt. Omdat Keetje als verpleegster van een jongere zuster nodig was, kon zij niet langer voor het gezin zorgen. De eenzaamheid drukte hem toen zeer. Zijn dochtertje Esther maakte met hem het eten voor de kleinere kinderen klaar. Aan Da Costa vertelt hij meerdere keren over zijn lichaams- en zielesmart. Wel hervatte hij, naar eigen wens en op verzoek van diverse Hagenaars, zijn Bijbellezingen.

Bekend is, dat het Reveil na een 'beschouwende periode' de praktijk van de naastenliefde ging zoeken.¹⁸ Hieraan nam Capadose actief deel. Hij spant zich o.a. in voor de zendingsarbeid onder de Joden, het zondagsschoolwerk, de evangelisatie, de afschaffing van de slavernij en de uitbouw van het Christelijk onderwijs.

Kort voor het kerstfeest van 1837 neemt Capadose een huishoudster in dienst. Het was 'juffrouw Abrahamsz', In het volgend voorjaar logeert haar zuster Kootje enige dagen in huize Capadose. Zij heet Hendrika Jacoba Abrahamsz en was op 18 oktober 1811 in Alphen aan de Rijn geboren. Met haar ging Capadose opnieuw een huwelijk aan, dat op 7 februari 1839 in Den Haag werd gesloten en door ds. Sécretan in de Eglise Wallone ingezegend werd. Een bruiloftsfeest werd niet gehouden; er was alleen een eenvoudige maaltijd voor de familieleden. In deze dagen was Capadose enerzijds met vreugde, anderzijds met weemoed vervuld. De omgang met de familie van zijn eerste vrouw bleef overigens goed.

Het is wel duidelijk geworden, dat Kootje een goede tweede moeder voor Jeanes kinderen is geworden. Zij verloren ook hun grootmoeder Capadose (in febr. '42); Abrahams moeder noch zijn zuster zijn ooit tot het Christendom overgegaan. Na nog een eigen woning aan de Paviljoensgracht te hebben bewoond, kocht Capadose in 1858 een huis aan de Bezuidenhout, waar hij tot het einde van zijn leven bleef wonen. Zijn gezondheidstoestand bleef zorgelijk. Van een pokkenaanval genas hij, maar zijn astma noopte hem nog eens te kuren. Daartoe bezocht hij de bronnen van Wiesbaden. Opnieuw werd de gelegenheid te baat genomen om contacten te leggen met in religieus opzicht gelijk gestemden. Toen Capadose weer in Den Haag terug was, had hij volop tijd om zich met de opvoeding van zijn kinderen bezig te houden. Er werd ook een huisonderwijzer aangesteld.

Een groot verlies betekende de dood van zijn zoontje Hendrik, op twaalfjarige leeftijd, in 1845. Da Costa dichtte toen het volgende vers:

Gedachten bij het graf van de twaalfjarigen
Hendrik Christiaan Capadose
28 maart 1845

*De kleinen gaan ons voor in 't koninkrijk des Heeren:
door kindren wil ons God Zijn diepe wegen leeren!
Hier rust het stof eens kinds, in 't midden van de pijn
gegrepen, om eerlang voor eeuwig vrij te zijn.*

¹⁸ Onder andere prof.dr. S. van der Linde beschrijft in zijn Opgang en voortgang der Reformatie dit aspect op p. 219-227.

Ook Evenhuis beschrijft de arbeid der Réveilvrienden in hoofdstuk VIII van het aangehaald werk. Van der Zwaag doet dat in hoofdstuk II.

*o Hendrik Christiaan! vrij is uw geest daar boven,
 daar 's Hemels Englen 't Lam, Dat voor u bloedde, loven
 terwijl in 's aardrijks schoot uw lichaampje uitgestrekt!
 den Engelen sluimerend wacht, die eens Gods dooden wekt!
 o Kind van rouw en vreugd, van tranen en gebeden!
 hoe zijt gy dus de rust al lijdend ingetreden.*

Hartelijk ontfermde het echtpaar Capadose zich over een pleegkind, Jan Willem Chevallier, dat zijn moeder bij de geboorte verloren had. Na vijf jaar moesten de Capadoses het kind weer afstaan. Buiten Abrahams schuld was de verhouding tussen hem en de vader van de jongen door laster vertroebeld. In 1846 was er in Capadose ruime woning plaats voor een ander pleegzontje: Auguste Miller, twaalf jaar oud en zoon van een arme, Zwitserse predikant.

Op 18 november 1857 (18 november was ook de trouwdag van haar ouders) trad Esther Capadose in het huwelijk met Hendrik Carel Bervoets. Hij was theologisch kandidaat en werd enige weken later in Kootwijk in het ambt bevestigd. Het echtpaar Da Costa behoorde tot de bruiloftsgasten. Ds. Bervoets diende diverse gemeenten. Zijn schoonvader vond hem 'zeer getrouw in de leer'. Esther is nooit moeder geworden. Voor haar schreef Da Costa in 1850 het volgende gedicht:

AAN JONKVROUWE ESTHER CAPADOSE

*Een Esther, voor haar volk besloten 't al te wagen,
 vond by de koning gunst en deernis met haar smart,
 volle oorlof gaf hy haar te spreken en te vragen
 uit de allerbinnenste becommring van haar hart.
 Eerlang! en van dat hart werd smart en angst genomen
 de duisternis in licht, en de asch verkeerd in glans,
 in 't uitzicht op de dood, tot 's Heerschers troon gekomen
 was leven en behoud haar psalm- en danklied thands.
 O jeudige vriendin! in honderd voorgeslachten
 van Abigails kroost nog volks- en naamgenoot!
 een hoger Vorst voor u had zaalger vreêgedachten,
 dan die aan Esther eens de sचेpter reikend bood.
 U noodigde en ontvangt aan Zijn doorboorde voeten
 die koning Die, getrouw tot in de nacht van 't graf,
 aan wie als Sions vorst Hem boetende begroeten
 geen helpt eens koninkrijks, maar heel Zich-zelven gaf.
 Blijf aan diens Konings dienst uwe levens lente wijden,
 steeds toevend aan Zijn deur tot ge ingang by Hem vindt!
 en mag Zijn dierbre gunst u dan de ziel verblijden
 denk aan uws vaders volk, denk aan uws vaders vrind.*

Zowel Esther als Isaac hebben belijdenis van het geloof afgelegd in de Waalse Kerk bij ds. Sécretan. Isaac studeerde rechten en werd in 1852 te Leiden ingeschreven. Hij promoveerde er in 1856 en bekleedde later hoge posten op het ministerie van koloniën. Tot zijn vriendenkring behoorde Groen van Prinsterer. Isaac sympathiseerde met de antirevolutionairen en streed voor het Christelijk onderwijs. Op de duur kwam hij onder de bekoring van het Irvingianisme, tot grote spijt van zijn vader. De jonge Capadose kon zelfs gouverneur van Suriname worden, doch weigerde, omdat hij het

als z'n roeping zag om actief te zijn binnen de Catholic Apostolic Church, waartoe hij inmiddels was overgegaan.¹⁹ Met uitzondering van de oudste zoon, Abraham, (die naar het voorbeeld van z'n vader in Leiden rechten studeerde), werd het gezin tot Brits onderdaan genaturaliseerd. Onze Réveilman heeft dat echter niet meer mee gemaakt.

Het is de lezer wel duidelijk geworden, dat een vriendenkring voor Capadose van grote betekenis was. Met de mannen die niet regelmatig op bezoek konden komen, onderhield hij een uitvoerige correspondentie. Die werd in een portefeuille bewaard. Het verscheiden van enkelen trof hem diep. Op zondag 4 febr. 1844 stierf Willem de Clercq. Kort daarop, op 17 februari, stierf Willem Messchert. Dirk van Hogendorp is in 1845 overleden, nog maar 47 jaar oud, in de hope des eeuwigen levens. In 1860 ontviel hem Isaïc Da Costa. Aan het graf van zijn boezemvriend voerde hij als eerste het woord. Ondanks het feit dat Capadose in zijn leven met een zwakke gezondheid kampte, is hij bijna tachtig jaar geworden. Tot op hoge leeftijd bleef hij arbeid verrichten.

Capadose heeft tijdens zijn leven de onrechtzinnigheid willen bestrijden. De Réveilman wenste zich echter niet af te scheiden van de kerk, alhoewel hij onder de Afscheidenen geestverwanten herkende. De Hervormde Kerk zou volgens hem best nog een periode van herstel kunnen beleven. Getrouwe leraren waren er zeker en die moesten zich krachtig opstellen. Het Réveil hield zich serieus met het vraagstuk van het kerkherstel bezig. Naarmate de jaren verstreken, werd Capadose pessimistischer ten aanzien van de mogelijkheden. Op de duur achtte hij iedere poging nutteloos en bedankte in 1866 als lid. In zijn brochure *Of scheiden of scheiding* wordt hiervan rekenschap afgelegd. Het was voor hem niet langer mogelijk tot enig kerkgenootschap te behoren. Zijn huis bleef echter openstaan voor alle Christenen. Zo verbleef, om slechts één voorbeeld te noemen, de bekende Jodin Sara Diamant, die tot bekering mocht komen en Christus haar Zaligmaker kon noemen, meerdere malen onder zijn dak.²⁰

Op 20 oktober 1872 beleefde Capadose nog de vijftigste gedenkdag van zijn doop. Vrienden kwamen hem gelukwensen en in de Duitse Kerk te Den Haag werd een bijeenkomst georganiseerd. Hierbij waren veel zondagsschoolkinderen aanwezig. Na een aantal toespraken werd hem Psalm 134 vers 3 toegezongen. Niet vele jaren zijn hem daarna nog geschonken. Op de duur kon Capadose wegens lichaamszwakte het bed niet meer verlaten. Zijn geest bleef helder. Toen hij het einde voelde naderen, verzocht hij voor hem Psalm 42 vers 1 te zingen. Op 16 december ging Capadose van de strijdende kerk over naar de triomferende kerk. Hij stierf in volle zekerheid des geloofs.

Op 19 december vond de begrafenisplechtigheid plaats op Eik en Duinen in 's-Gravenhage. Zijn tweede vrouw verwisselde het tijdelijke met het eeuwige leven op 11 augustus 1891.

¹⁹ Zie p. 103-106 van Kalmijn.

Een interessant opstel is *Het Nederlands Réveil en het zogenaamd Darbisme* in de opstellenbundel *Aspecten van het Réveil* geschreven door W.J. Ouweneel.

²⁰ Sara Ephraïm Diamant bezocht Capadose toen zij op reis was en maakte een bidstond voor Israël mee. Ze was eveneens aanwezig toen hij herdacht zevenentwintig jaar geleden gedoopt te zijn. Ook een gezelschap in het huis van Capadose op een zondagavond (na de preek van ds. Molenaar) mocht door haar bezocht worden. Zie p. 150-156 van haar levensbeschrijving.

Enige aspecten van Capadoses arbeid

Zijn strijd tegen de vaccinatie

In 1823, het jaar waarin Isaac Da Costa zijn Bezwaren tegen de Geest der Eeuw publiceerde, schreef Abraham Capadose ook een boek: Bestrijding der vaccinatie of de vaccine aan de beginselen van de godsdienst, van de rede en van de ware geneeskunde getoetst. Evenals Bilderdijk vond hij de inenting tegen pokken verwerpelijk. Bilderdijk was geen medicus en spoorde daarom zijn oud-leerling aan om hun bedenkingen schriftelijk kenbaar te maken. In totaal publiceerde Capadose wel een zevental werken over dit onderwerp. Zijn voornaamste tegenstander was dr. C.G. Ontijd in Den Haag. In 1796 had de Engelse arts Edward Jenner bewezen, dat mensen beschermd konden worden tegen de pokken door hen in te laten enten met smetstof uit pokken die bij runderen voorkomen. Sommige protestanten weigerden deze vaccinatie om godsdienstige redenen. Capadose meende dat hij als medicus met de hem ter beschikking staande middelen ziekten van allerlei aard mocht helpen genezen. Wat de kinderziekte betreft zou hij door middel van inenting iets meer kunnen: het voorkomen! En dat mocht niet: 'Beklagenswaardige maar tevens bespottelijke trotsheid! Wat verhoovaardigt zich niet stof en as! De almachtige Vader noemt Zichzelf de Geneesheer, de nietige aardworm wil meer wezen!'

Aanvankelijk was ook Da Costa een tegenstander van vaccinatie! Hij liet zijn kinderen niet inenten. Toen echter in 1838 zijn zoon Jacques aan de pokken overleed, werd hij een genuanceerd voorstander. Volgens hem dient het zo te zijn: 'Een iegelijk moet weten, wat hij doet of niet doet in het geloof . Over de vaccinatie-kwestie in het Réveil verscheen vrij recent een studie.²¹

Het zondagsschoolwerk

Capadoses inspanningen voor de zondagsschool mogen hier ook niet onvermeld blijven. Allereerst moet worden opgemerkt, dat de intentie van deze instelling in de vorige eeuwen anders was dan tegenwoordig. Reeds in de Gouden Eeuw moeten er zondagsscholen in ons land geweest zijn, waar het gedeelte van de bevolking dat nooit had leren lezen en schrijven die kunsten machtig gemaakt konden worden. Hoofddoel was daarbij het lezen van de Bijbel. Pas aan het begin van onze eeuw, door het terugdringen van de kinderarbeid en de invoering van de leerplicht, werd dit oorspronkelijke doel overbodig. Capadose had de zondagsschool leren kennen in Zwitserland. Toen de Réveilman weer in Den Haag woonde, ontving hij 's zondags na kerktijd zijn boodschappenjongen en diens vriendje, alsmede hun broertjes en zusjes. Al snel groeide het klasje. Spoedig kwam de behoefte bij Capadose op om hierover te publiceren, hetgeen resulteerde in een artikel over de zondagsschool in Da Costa's blad Nederlandse Stemmen.²² We lezen hierin een oproep aan 'Christen-huisvaders en huismoeders, of wel ongehuwde jonge lieden en jongedochters van de eerste, zowel als van de hogere klasse' om 's zondags in alle eenvoud met de kinderen bezig te zijn. Voor het 'personeel' was slechts één vereiste: men moest 'de taal van de liefde en van het geloof' kunnen spreken. Zijn eigen zondagsschool telde op een gegeven moment wel zeventig pupillen. Op nieuwjaarsdag kregen de kinderen chocolade, een broodje en een kledingstuk. In 1866 werd de Nederlandse Zondagsschool-Vereniging

²¹ Joh. Verhave en J.P. Verhave stonden voor de bundel Aspecten van het Réveil de bijdrage De vaccinatiëkwestie in het Réveil af. (p. 230-255)

²² Capadose publiceerde over de zondagsschool in de Nederlandsche Stemmen over Godsdienst, Staat-, Geschied- en Letterkunde in 1838 (deel VI).

opgericht. Meerdere malen bezocht dr. Capadose de vergadering, waarbij hij als 'grootvader' van het zondagsschoolwerk werd begroet.

De zending onder de Joden

Met diverse personen in binnen- en buitenland onderhield dr. Capadose contacten over de evangelieverkondiging onder de Joden. In Zwitserland had hij ds. Petavel leren kennen, die hem opwekte om iedere week een uur te bestemmen voor gebed. Op hetzelfde tijdstip werd zo in Zwitserland en Nederland voor de bekering van het oude bondsvolk gebeden. Capadose begon op een gegeven moment in Den Haag ook bijeenkomsten te organiseren. Ze vonden eenmaal per maand op vrijdag plaats. De Haagse Réveilvrienden waren naar het idee van de animator veel te lauw. In Schotland, waar de kerk een bloeiperiode beleefde, was veel meer betrokkenheid bij de Jodenzending. Vanuit dat land werd ook Nederland aangespoord om activiteiten op dit terrein te gaan ontplooien.

In 1843 ontving Capadose een uitnodiging om de Algemene Vergadering van de Vrije Schotse Kerk bij te wonen. Het gehele gezin ging mee toen hij de uitnodiging aanvaardde en op reis ging. Er werd gebruik gemaakt van stoomboot en trein. In de Schotse hoofdstad Edinburgh was Capadose aanwezig bij het leggen van de eerste steen voor een monument dat de herinnering aan de Schotse reformator John Knox levendig moest houden. Tijdens de vergadering mocht hij een rede uitpreken. Vooral met ds. Thomas Chalmers kon hij goed overweg.

In 1846 werd in ons land het Nederlands Genootschap van Vrienden van Israël opgericht, dat correspondeerde met soortgelijke organisaties in diverse Europese landen. In enkele steden van ons land ontstonden comités en maandelijks werden bidstonden gehouden. Zowel predikanten als leken waren actief. De Haagse predikanten ds. Molenaar en ds. Sécretan en de Bredase collega's ds. James en ds. Hasebroek verzetten veel werk. In de bidstonden ging onder meer de bekende ds. Felix voor. Overigens bestonden er wel verschillen in zienswijze over de vraag of en hoe een zeker deel van de Joden Jezus Christus als Messias zou erkennen!

Met veel energie werkte dr. Carl Schwartz van 1849 tot 1864 als zendeling onder de Joden van Amsterdam. Deze Poolse Jood was op twintigjarige leeftijd tot bekering gekomen, toen hij in Berlijn voor rabbijn studeerde. Schwartz werkte vanuit de Schotse Free Church in Amsterdam en was zeer rechtzinnig. De voormalige Franse komedie (in zijn jonge jaren had Da Costa er nog voorstellingen bijgewoond) werd in 1856 als Schotse Zendingskerk in gebruik genomen; er waren soms wel 1400 kerkgangers! Hoe moet ons dit met weemoed vervullen, als we in onze dagen meemaken dat kerken juist worden afgebroken of voor andere doeleinden worden ingericht. Soms zelfs als moskee.

De vrienden van Israël beijverden zich ook om een seminarie te stichten voor binnen- en buitenlandse evangelisatie. Betreurenswaardig is dat door gebrek aan eensgezindheid tussen Hervormde en Afscheiden sympathisanten deze pogingen uiteindelijk strandden. Enkelen, waaronder Da Costa, Schwartz en Teding van Berkhout, zetten door. Onder toezicht van de Vrije Kerk van Schotland kwam het seminarie er toch nog. Capadose trad als examiner op bij de admissietentamens. Da Costa werd docent theologie. De opgeleide evangelisten zouden 'onder de Joden vooreerst, maar daarbij ook onder de Roomsens' werkzaam moeten zijn. Hoewel dit werk met allerlei problemen te kampen had en zelfs met tegenwerking, bleef het niet zonder vrucht.

De Evangelische Alliantie

De reeds genoemde Schot Thomas Chalmers was één der initiatiefnemers om te komen tot contacten tussen evangelische Christenen in de Europese protestantse kerken. Daartoe was al eerder opgeroepen door mannen als ds. J.H. Merle d'Aubigné, in Zwitserland. Men moest een dam opwerpen tegen de toenemende invloed van Rome en tegen het modernisme onder de protestanten zelf. Het kwam inderdaad tot samenwerking. Onder de bezielende leiding van ds. Stewart (een Anglicaans predikant) werd in zijn stad Liverpool van 1 tot 3 oktober 1845 de grondleggende vergadering van de Evangelische Alliantie gehouden. In de zomermaanden van 1846 werd in Londen vergaderd. Er kwamen 'branches' in alle werelddelen. De Alliantie bestreed de slavernij in Amerika, steunde protestanten in Turkije en Spanje en oefende kritiek uit op demonstraties van onverdraagzaamheid onder Rooms-Katholieken en protestanten (dat laatste in Zweden).

Ook onder de protestanten van Nederland ontstond het verlangen om, ondanks kerkmuren, schouder aan schouder te staan in de strijd tegen verval en afval. Ds. O.G. Heldring uit Zetten was in 1845 initiatiefnemer om de Christelijke Vrienden bijeen te krijgen. Hervormden, Luthersen en Afsgecheidenen gingen zich erop toeleggen om de behoeftige medemens met woord en daad terzijde te staan. Zo ontstond in ons land in het klein een afspiegeling van de wereldomvattende Alliantie, met dezelfde doelstellingen.

Het zal de lezer niet verbazen, dat dr. Abraham Capadose hierbij zeer actief was. Hij bezocht in 1851 de conferentie van de Alliantie in Londen. Ook Da Costa en jhr. Elout van Soeterwoude waren daar. Da Costa was niet geheel voldaan en behield reserves. Het is Capadose niet gelukt om de organisatie van de Christelijke Vrienden als geheel een afdeling te laten vormen van de Evangelische Alliantie. De afdeling is, wellicht mede als gevolg van de Aprilbeweging van 1853, uiteindelijk toch opgericht. Na een voorlopige algemene vergadering in dat jaar volgde een tweede in 1854. Capadose werd toen eerste secretaris terwijl Elout president werd. In 1860 werd Capadose president en hij bleef dat tot in 1874, enige weken voor zijn overlijden. Capadose bezocht als afgevaardigde meerdere malen de vergaderingen in andere Europese landen, doorgaans vergezeld van één of meer Réveilvrienden.

Eén van zijn activiteiten betrof de steun aan protestanten in Spanje. Die mochten hun geloof niet propageren. Gebeurde dit toch, dan volgde een veroordeling. Zo is don Manuel Matamoros, bij de Evangelische Alliantie geen onbekende, gearresteerd. Ook in ons land drong dit bericht door. Men zamelde gelden in voor de gezinnen van gevangene protestanten, na publikaties over hun zaak. Ook Rooms-Katholieken pleitten voor vrijlating. Capadose vertrok, met veel sympathiebetuigingen, naar Spanje om voor Matamoros en anderen te pleiten. Hij mocht Matamoros bezoeken. Deze werd enige weken later tot galeistraaf veroordeeld. Onder druk van de Europese publieke opinie veranderde koningin Isabella II de straf in een aantal jaren verbanning. Een jaar later kwam er een keer ten goede. Matamoros bezocht Amsterdam en sprak in de Schotse Zendingskerk. Weer drie jaar later stierf hij in ballingschap in Lausanne.

II. Brochures:

1. Beking van Abraham Capadose (1837)

Capadose schreef dit werk in het Frans. De uitgave werd in 1837 bezorgd door het Genootschap der Vrienden Israëls te Neuchâtel. Het was ds. Petavel (in dit werk Pettavel gespeld) die Capadose aanspoorde om zijn bekeringsgeschiedenis op schrift te stellen. Reeds in 1831 correspondeerden de beide mannen met elkaar en in 1836 volgde de eerste ontmoeting, toen Capadose in Zwitserland kuurde. Petavel, die ook hoogleraar in de letterkunde was, voorzag het boekje van een voorwoord. Al in 1837 vertaalde de heer M.J. Chevallier, de zoon van een Waals predikant te Amsterdam, de bekeringsgeschiedenis in het Nederlands. De titel werd: *Bekeering van doctor A. Capadose, Portugeesch Israëliet*. Sindsdien volgden er uitgaven in een zeer groot aantal talen.

BEKERING VAN DOCTOR A. CAPADOSE, PORTUGEES ISRAËLIET,

UITGEGEVEN DOOR HET GENOOTSCHAP VAN DE VRIENDEN
VAN ISRAËL TE NEUCHATEL
UIT HET PRANS VERTAALD
DOOR M. J. CHEVALLIER

TE AMSTERDAM, BIJ
G. VAN PEURSEM
1837

Zesde Druk bij J. H. Kok, Kampen, 1920

VOORREDE VAN DE VERTALER

Het was in de loop van de maand October dat mij een werkje werd toegezonden, waarvan de titel reeds mijn belangstelling ten hoogste opwekte. Immers het was een titel zozeer verschillend van die opschriften, waaronder tegenwoordig zo menig godsdienstig boek ons wordt aangeboden: deze was namelijk (men verschone ons deze uitdrukking) hartelijk, en aan iets hartelijks hebben wij dringend behoefte. Zo dikwijls twist men over waarheden, terwijl de hoge belangen van de ziel vergeten worden; men ijvert zo vaak voor God, terwijl de gemeenschap met God wordt verwaarloosd; het gemelde werkje deed mij iets anders hopen. Het woord bekeering, dat dierbare woord, dat zo veelomvattende woord, was mij een waarborg, dat althans dit geschrift een heerlijke bijdrage voor het inwendig, het geestelijk christendom zou kunnen opleveren. Wel verre van mij in mijn verwachting teleurgesteld te zien, werd zij, kon het zijn, overtroffen. Stichtelijk, zalvend, opwekkend, maar ook beschamend was mij de lezing daarvan. Reeds dadelijk ontstond bij mij de wens: Mocht dit boekje ook in Nederland gelezen worden! Men heeft sedert vijftien jaren zoveel van de Heer

Capadose horen spreken en hem uit zoveel verschillende oogpunten beschouwd, zou niet een vertaling van deze bekeringsgeschiedenis een weldadige invloed kunnen uitoefenen en vooral tot zegen en opwekking zijn voor dezulken, die zich wel eens schamen Christus te belijden voor de mensen?

Gaarne beken ik, dat er vele bedenkingen en zwarigheden tegen de vertaling van deze geschiedenis bij mij opkwamen, en wel in de eerste plaats, of het wel goed is, dat iemands bekering reeds in zijn leven aan het publiek wordt bekend gemaakt. Dan weldra schoot mij te binnen, dat reeds vroeger de bekende Salomon Duyts mede zijn eigen bekering beschreef, die nog bij zijn leven in het licht verscheen. In het werkje van de Heer Capadose zelf vond ik het voorbeeld van de rabbijn te Hamburg, terwijl ik mij eindelijk herinnerde, dat in het jaar 1827 de beroemde Jozef Wolff, zendeling in Palestina, hier in het gebouw *Tecum Habita* een kort verhaal van zijn bekering en van sommige belangrijke ontmoetingen op zijn zendingsreizen voor een aanzienlijke en daardoor getroffen schaar mededeelde. Trouwens de bekendmaking van de bekeringsgeschiedenis van een Israëliet is geheel iets anders dan dat iemand, in het christendom opgevoed, ruchtbaar zou willen maken datgene, wat hij in zijn binnenste heeft ondervonden, en zaken openbaren, welke tussen God en de ziel moeten blijven. Bovendien kwam het mij voor, dat men terecht ons van onverschilligheid zou kunnen beschuldigen, zo een bericht, dat reeds in Zwitserland, Duitsland en Frankrijk zulk een diepe indruk had achtergelaten, waarvan nu mede een vertaling in het Engels en Hoogduits is aangekondigd, niet bereikbaar werd gesteld voor zovele gemoedelijke, eenvoudige christenen in ons vaderland, die wel verre van zich in te laten met geschillen over personen en zaken, niets vuriger verlangen dan iets te vernemen, waardoor het hart naar boven getrokken wordt, Die overweging was van veel kracht bij mij. Dan was er nog iets. Daadzaken overtuigen meer dan bespiegelingen, terwijl het verschil van opinie zelfs daarbij in geen aanmerking komen mag, en ik koesterde de hoop, dat de bekendmaking van dit stuk hier vooroordelen zou doen wijken, dáár de band van de christelijke liefde nauwer toehalen.

Trouwens in deze hoop werd ik bevestigd bij de lezing van het volgende uittreksel uit een brief van de Heer Pétavel: “Ik had in twijfel gestaan, of ik dit werkje zou zenden aan een leraar, bij wie ik enige vooringenomenheid er tegen kon vooronderstellen. Maar hij bedankte mij voor de toezending, mij verklarende, dat hij het met vooroordeel in de hand had genomen, maar dat dit geweken was; dat hij er wel geestvervoering in ontdekt had, maar dat die alle blijken van echtheid droeg. En om mij te tonen, dat hij dit inderdaad gevoelde, haalde hij het exemplaar, dat ik hem had toegezonden en dat hij wederom aan één van zijn kennissen uitgeleend had, en ziet, op de omslag las ik het volgende, met zijn eigen hand geschreven: “Ik heb die goede leraar Pétavel lief, daar hij aan mij gedacht heeft bij het rondzenden van zijn verhaal. Hij zal voorzeker geringe gedachten hebben van mijn godsdienstige kennis; maar ik zie, dat hij toch gunstiger omtrent mijn hart denkt, daar hij mij dit kleine geschrift heeft doen toekomen met het doel om mij genoeg te verschaffen. Hij heeft zich dan ook niet vergist: want ten eerste treft mij zijn bedoeling, en voorts heeft mij het geschrift zelf de grootste belangstelling ingeboezemd. Het is een beknopt christelijk tafereel, hetwelk mij verplaatst. heeft in de schone dagen van de ijverige eerste discipelen van de Zaligmaker. Er is veel geestdrift in, maar zij is echt, daar zij door de omstandigheden zelf is gewekt geworden. Het is niet door zichzelf op te winden, dat de schrijver zijn ijverige godsvrucht uitdrukt, maar door zijn hart te laten spreken.” Na het vernemen van zulk een getuigenis zal het dan ook niemand verwonderen, dat de Heer Pétavel van meer dan één kant de aangenaamste blijken ontving van het gunstig onthaal, hetwelk dit boekje bereids genoot. De mededeling van die blijken zal, gelijk

wij vertrouwen, niet weinig kunnen medewerken, om ook het overbrengen van dit geschrift in de Nederduitse taal voor de onpartijdige te billijken. De zendeling Haufacker te Straatsburg schreef aan die Heer, die hem honderd exemplaren ter verspreiding had toegezonden, en aan wie hij weer om een nieuwe voorraad vroeg, onder anderen het volgende: “Hadt u vroeger het verlangen de waardige broeder Capadose te zien, niet minder vurig wens ik u beiden eenmaal van aangezicht tot aangezicht te aanschouwen. Immers de Heer Capadose werd mij zeer dierbaar door de beschrijving van zijn bekering, die ik nu reeds voor de derde maal gelezen heb. Ik heb er drie exemplaren van aan de Roomse geestelijke Ratisbonne gezonden, die er mij de hartelijkste dank voor betuigde.” Een predikant, zeer ingespannen werkzaam aan een preek voor de volgende biddag, ontving het werkje, en kon het niet ter zijde leggen voor en aler hij het geheel uitgelezen had. Een andere leraar, de Heer Grellet van Brennets, die een tijd lang in Holland verkeerd heeft²³, zei aan zijn familie, die zeer verwonderd was, dat hij dit stukje alleen op zijn studeerkamer gelezen had, in plaats van het haar mede te delen, dat hij, eenmaal begonnen zijnde, niet had kunnen ophouden. Een derde geestelijke, onderhevig aan zware hoofdpijnen en gewoon om na het eten zijn middagrust te nemen, ontving het met de post, juist op die tijd. Hij nam het met zich naar zijn kamer, om het oog er eens in te slaan alvorens wat uit te rusten, maar het was hem niet mogelijk het oog te sluiten; hij moest voortlezen, en verklaarde, hoewel met grote voldoening, dat het werkje hem zijn middagslaap ontroofd had. De hoogleraar Agassis betuigde aan de Heer Pétavel, dat hij getroffen was geworden door de innerlijke waarheid van dit stuk. Een ander zei: “Het is vol geestdrift, maar het is waarheid.” De weleerwaarde Heer Demelayes, predikant te Genève, boezemvriend van wijlen de Heer Moulinié, schreef het volgende: “Ja, waarde en mij steeds dierbaarder wordende broeder en vriend van mijn Zaligmaker! ik heb het werkje ontvangen en het dadelijk verslonden; het was zo zoet als honig, niet slechts in de mond, maar ook voor het innigste van mijn ziel.” De Heer Gallant antwoordde: “Hartelijk dank ik u, dat u aan mij gedacht hebt, om mij uw uitgave van de bekeringsgeschiedenis van de dierbare Capadose te zenden. O, u hebt u niet bedrogen; ik gevoel de levendigste en tederste instemming met hem, en wens mij te doorvoeden met deze zielheilgende lectuur, waaraan ik grote behoefte heb. In deze geschiedenis en in het tafereel van de droevige omstandigheden, waarmede het eindigt, is alles geest en leven.”

Wie zal het bevreemden, dat na het ontvangen van deze berichten, de bedenking, waarvan ik zo even sprak, grotendeels voor mij opgeheven werd; terwijl ik nog bovendien van meer dan één kant de bewijzen ontving, dat ook in Nederland de lezing van de Franse uitgave voor velen stichtelijk geweest was.

Een andere zwarigheid, of het namelijk gepast was in onze Nederlandse taal over te brengen enige familiebijzonderheden, welker mededeling door de Heer Capadose in het verhaal niet konden weggelaten worden, loste zich mede weldra voor mij op na een nauwkeurige herlezing van het geschrift. Immers ik bevond dat alles één geheel uitmaakte. Ik mag mij dan ook trouwens overtuigd houden, dat de lezer bij een onderlinge vergelijking van het verhaal, wel verre van iets aanstotelijks er in te vinden, integendeel getroffen zal worden door de hartelijke liefde, welke de schrijver zijn betrekkingen toedraagt, en niet minder achting zal koesteren voor degenen, die, hoewel zij in het begin, evenals de Heer Capadose eertijds zelf, hun afkeer van het Christendom openbaarden, echter later, naar zijn eigen getuigenis, er achting voor kregen, daar zij zagen, dat zijn omhelzing van het evangelie, in plaats van de band van

²³ Zeer dikwijls heb ik het genoegen gehad die Heer in het ouderlijke huis te ontmoeten.

de liefde te verbreken, die integendeel nauwer toehaalde. Zou men vrezen, dat de lezing van deze bijzonderheden bij de geliefde betrekkingen van de Heer Capadose vroegere wonden opende? O, ik voel mij vervrijmoedigd, om als de hartelijke wens van mijn ziel uit te drukken, dat zij eenmaal in Hem mogen geloven, die alleen in staat is wonden te helen, tranen te drogen en de tederste banden te heiligen; ik voel mij vervrijmoedigd om hun de vraag te doen, of zij het in een zoon of broeder kunnen wraken, dat hij niets dringender verlangt, dan dat ook zij eenmaal die Heere aanbidden, Wiens dag reeds door Abraham van verre gezien en begroet werd. Ik voor mij aarzel niet te verklaren, dat zelfs de mededeling van die bijzonderheden voor mij de waarde van dit geschrift verhoogde; terwijl ik dan ook de hoop mag voeden, dat menig christen, die vroeger zich aan het lot van Israël weinig of niets liet gelegen zijn, zal opgewekt worden, om voor de terechtbrenging van dat volk de Heere ernstiglijk te bidden, pleitende op de beloften van die God, Wiens genadegiften en roeping onberouwelijk zijn.

Op de vraag, welke men wellicht kan doen, waarom *ik* mij met het vertalen van dit werkje onledig gehouden en dit niet liever aan een ander overgelaten heb, meen ik het volgende te kunnen antwoorden. Sedert zeventien jaren mag ik de eer en het voorrecht genieten in een Genootschap werkzaam te zijn, welks doel is, door de bijbel zondaren tot Jezus Christus te brengen en die ware verlichting te verspreiden, welke men tevergeefs elders dan in het Woord van God zoekt. In dat Genootschap heb ik kunnen leren, mij boven de kleingeestige beschouwing en overwegingen van velen te verheffen en mij te verenigen, ja hartelijk en broederlijk te verenigen met allen, die de Heere Jezus Christus in onverderfelijkheid liefhebben. En ziedaar, mij komt een werkje in handen, waarin ik op de treffendste wijze de gezegende uitwerking van de ootmoedige Bijbellezing zie. Is het te verwonderen, dat het mij een behoefte werd om de zegepraal van Gods Woord ook door de verspreiding van dit geschrift aan de christenen in Nederland bekend te maken, daar het tevens een zo nodige, dikwijls veronachtzaamde wenk behelsde, dat het niet om het even is, met welke gezindheid men de bijbel onderzoekt. Voordat de Heer Capadose met een ootmoedig hart de waarheid zocht, was de Bijbel voor hem een gesloten boek; maar toen hij door Gods genade een inzien in zijn ellende gekregen had en de Christus, de enigen Verlosser, wilde vinden, werd datzelfde Woord voor hem een bron van licht, troost en heil.

Dan het is niet alleen vanwege mijn maatschappelijke betrekking, dat ik mij genoopt vond deze vertaling te aanvaarden; er zijn nog andere redenen die mij hiertoe bewogen. Van mijn vroegste jeugd af werd mij eerbied en liefde ingeboezemd voor dat volk, welks bestaan reeds één van de onwederlegbaarste bewijzen voor de echtheid van het christendom oplevert; voor dat volk, welks profeten en zangers ons nu nog door hun geschriften tot God opvoeren en de weg van het heil aanwijzen; terwijl zelfs het Nieuwe Testament, één enkel boek uitgezonderd, onder de invloed van Gods Geest geschreven werd door kinderen van Abraham, en Hij, die de inhoud van Oud en Nieuw Testament is, zich niet schaamde een Israëliet te zijn, daar Hij eenmaal verklaarde "*De zaligheid is uit de Joden.*" Met dankbaarheid aan God huldig ik de nagedachtenis van een nu reeds zalige vader, die zowel door voorbeeld als besturing die liefde voor de afstammelingen van Abraham bij de zijnen zocht aan te kweken en die steeds in zijn prediking bij de gemeente er op aandrong, dat zij toch nimmer Oud en Nieuw Testament van elkaar zouden scheiden. Die vader verhaalde mij dikwijls zijn belangrijke gesprekken met één van de vroegere opperrabbijnen alhier, gesprekken, welke niet minder de christen-leraar dan de Israëliet eer aandeden.

Hoe zalig was niet voor hem het plechtige ogenblik²⁴, toen hij eindelijk na een veertigjarige dienst de vreugde mocht genieten, twee dochters uit Juda in de naam van de driemaal Heilige te dopen. Met stervende lippen wekte hij mijn vrienden da Costa en Capadose op, om de waarheid te blijven handhaven, en dat wel in de geest van het Evangelie. Dat woord vond weerklank in hun harten. Immers, zo dikwijls de wereld met een koele blik op hen heeft nedergezien, zullen zij zich die laatste woorden van een door lijden gelouterde dienstknecht van de Heere herinnerd hebben.

Mij mocht het niet gebeuren bij de laatste ogenblikken van die onvergetelijke vader tegenwoordig te zijn; maar het plechtige uur, waarop hij voor de gemeente openlijk zijn geloof aan de grote verborgenheid, in de doop verkondigd, beleed en zijn treffende rede besloot met de verklaring, dat hij nimmer zijn kinderen aan de Vader, de Zoon en de Heiligen Geest zou hebben toegewijd, zo hij niet overtuigd was geweest, dat de Vader, de Zoon en de Heilige Geest de enige waarachtige God zijn, daar hij in het tegenovergestelde geval zou menen een afgoderij gepleegd te hebben, dat plechtige uur mocht mij steeds heilig zijn. Dit waren de laatste woorden, welke ik hem hoorde verkondigen. Deze verklaring bracht mij niet tot de overtuiging van de waarheid van die leer, maar zij bevestigde mijn geloof daaraan²⁵. Het geloof aan die waarheid was ook de grond van mijn innige en hartelijke vereniging met twee zonen van Abraham, die reeds dadelijk bij hun bekering de knieën bogen voor Hem, die verklaren kon: “*Eer Abraham was, ben Ik.*” Een dergelijke vereniging is zó heilig, dat zij nimmer door enig verschil van zienswijze omtrent meer ondergeschikte zaken zou kunnen verbroken worden. En zou ik mij zulk een vereniging schamen? Zou ik aarzelen te verklaren, dat de omgang met die twee broeders uit Israël mij in vele opzichten hoogst weldadig en gezegend was? Nee, het is mijn plicht openlijk te betuigen, dat men hen kent noch waardeert, wanneer men meent, dat zij

²⁴ Deze plechtigheid had op de 19^e December 1824 plaats in de Grote Walekerk alhier. Mijn vader, die altijd zoveel mogelijk zijn prediking met de christelijke feestdagen in verband bracht, had tot tekst gekozen de aanhef uit de lofzang van Zacharias: *Geloofd zij de Heere, de God Israëls, want Hij heeft bezocht en verlossing teweeg gebracht Zijn volk*, Luk. 1: 68. En geen wonder! De Kerstdagen, die heerlijke, maar ook voor zijn vaderlijk hart smartelijke dagen naderden, waarin hij vooral behoefte had om zich te sterken in die God, Wiens grootheid en onbegrijpelijkheid hem bij de zwaarste beproeving deden zwijgen (26 Dec. 1822).

Mevrouw Belmonte, op haar zeven en zestigste jaar gedoopt, werd juist op de dag, die haar herinnerde, dat zij twee jaren vroeger belijdenis van het geloof had afgelegd, overgebracht in de rust van Gods volk, terwijl haar dochter in de aanbiddelijke weg van de Voorzienigheid vijf jaren later door de heiligste banden verbonden werd aan de enig overgebleven zoon van de leraar. En nu, zou ik hier niet aan een waarde moeder denken, die op de dag van ons huwelijk aan mijn gade het treffend woord schreef: “Wees u voor mij Ruth, ik zal Naomi voor u zijn.” Deze wens en belofte werden vervuld, en mijn moeder mocht de drie laatste jaren van een zeer geteisterd leven een ongestoorde rust en een kalme voorbereiding voor het eeuwige leven genieten. Onvergetelijk zullen ons de laatste woorden blijven, welke zij uitsprak; immers hoe welkom was ons die taal: “Het is alles genade! O, hoe eenvoudig is de weg van de verlossing. Wanneer de schakel daarboven goed vast zit, dan mogen de tussenschakels wel eens in de war of los geweest zijn, God blijft dezelfde. Praten doet niets, het is een zaak tussen God en het hart. Welk een zegen is het, dat wij zulk een goed Hoofd hebben, Die zal wel zorgen voor Zijn leden. Hij bidt, Hij is de Voorspraak. O, eenvoudige weg van de verlossing wat maken de mensen toch een omslag.” Nu rust zij naast haar echtgenoot, dit was haar uitdrukkelijke wens, en nu is zij ook met hem verenigd in die zalige gewesten, waar zoveel onverklaarbaars wordt opgelost, en waar beiden de aanbiddelijke wegen van die Heere zullen bewonderen, die van Zijn daden geen rekenschap geeft, en die alleen in staat is om uit woeling rust, uit droefheid vreugde, uit verwarring orde, uit verschil eenheid te doen geboren worden.

²⁵ Hij legde deze verklaring op de 10^e Juli 1825 in het Waleweeshuis af, bij gelegenheid van een catechismuspreek over de doop. Vroeger behoorde hij onder degenen, die huiverig zijn de Zoon van God een eer toe te brengen, welke zij menen, dat alleen de Vader toekomt. Dan de twijfel moest later wijken voor het innigst en levendigst geloof aan de eeuwige Godheid van de Zoon.

andersdenkenden hun gevoelens willen opdringen; maar dit is waar, zij gevoelen levendig, en dat gevoel dringt hen, om uit de volle overtuiging van het hart die waarheid te verkondigen, waarvan zij zelf de gezegende en troostrijke invloed hebben ondervonden. Wanneer zij spreken van Christus, is het met die (niet Joodse, maar) Israëlitische gloed, welke zozeer verschilt van dat beredeneerd handelen over de waarheid, waarbij de ziel dikwijls dor blijft. Zij eerbiedigen verschil van inzicht; maar dit is waar, zij kunnen zich niet met een lauwe en onbestemde belijdenis van het christendom verenigen, evenmin als zij reeds vóór hun bekering zich verenigen konden met het hedendaagse Jodendom “hetwelk”, om mij van de uitdrukking van de Heer Capadose te bedienen, “de kunst had uitgevonden om naar willekeur de verschillende voorschriften van de Mozaische wet te mogen houden of na te laten.”

Mocht mij deze betuiging het ongenoegen van deze of gene berokkenen, ik hoop zulks in christelijke lijdzaamheid en met christelijke liefde te dragen, en dezulken de bescheiden vraag te doen: “Mag men aan het vooroordeel voedsel geven?” Helaas! vooroordeel is één van de heersende kwalen van onze tijd, en door dat vooroordeel ontstaat dikwijls de grootste scheiding tussen degenen, die het evenwel in de grond eens zijn. Hier zie ik de angstvallige vrees, dat de Heeren Da Costa en Capadose een partij hebben gevormd, dat er geheime verbintenissen bestaan - ongegronde vrees! Daar openbaart zich een dergelijke vrees, dat de genootschappen, en wel vooral het Bijbel-, Zendeling- en Traktaatgenootschap, zich ten doel hebben gesteld om een algemene verbroedering van de christenen ten koste van de waarheid te weeg te brengen, en dat deze instellingen allernadeligst werken op de ware uitbreiding van het koninkrijk van God, omdat zij de hoofdlerstukken van het evangelie ondermijnen - even ongegronde vrees. Deze genootschappen, in weerwil van het menselijke, hetwelk ook daarin zal gevonden worden, zijn juist het middel om door de Bijbel de hoofdwaarheden van het christendom tegen de insluiping van de dwaling te vrijwaren; door de prediking van het evangelie onder de Heidenen de liefde voor Christus, die de Hoop der Heidenen is, ook onder ons levendig te houden²⁶, en door godsdienstige geschriften het praktische christendom aan te moedigen, hetwelk in zulk een diep verval geraakt is. Van de anderen kant zijn de Heeren Da Costa en Capadose, wel verre van de uitersten van het bijgeloof en van de dweperij te handhaven, juist degenen, die meer en meer door de Heere bekrachtigd worden, om zich openlijk daartegen te verzetten. O, hoe wenselijk zou het zijn, dat wij eindelijk elkaar leerden dulden en dragen en, elkaar niet miskennende, liever begonnen met te zien, waarin men het eens is, om de verklaring van Paulus tot onze leus te maken: *Zovelen dan als wij volmaakt zijn, laat ons dit gevoelen; en indien gij iets anders gevoelt, ook dat zal God openbaren*, Filipp. 3: 15.

Treffend was mij het feit, dat de Heeren da Costa en Capadose gelijktijdig de geschiedenis van hun bekering in het licht hebben gegeven. De één in Zwitserland, na herhaalde malen door hartelijke vrienden van de waarheid en dus ook door vrienden van het volk van de belofte daartoe uitgenodigd te zijn, voelt zich gedrongen om hun mede te deden, wat de Heer aan zijn ziel gedaan heeft; en in die geschiedenis wordt de mens vernietigd, God verhoogd; in die geschiedenis wordt niet de taal van een bijzondere secte gesproken, maar de taal van zulk één, die zeggen kan: “Ik geloof een heilige, algemene, Christelijke Kerk”; zodat zelfs dit verhaal, schoon het de stelligste en eigenaardigste waarheden van het christendom verkondigt, en de schrijver zich die leerstellingen niet schaamt, welke door sommigen achteruit gezet worden, ze echter

²⁶ Het werkzaam deelnemen aan dergelijke maatschappijen was dikwijls reeds in de eerste plaats voor de arbeiders zelf niet weinig gezegend, daar zij hierdoor vaak in betrekking met personen of zaken kwamen, welke bleken allerweldadigst op hun godsdienstig gemoedsbestaan te werken.

op zulk een wijze voordraagt, dat een iegelijk, van welk kerkgenootschap hij ook zij, zo hij slechts enige eerbied voor het christendom heeft, moet erkennen: “Dit is waarheid”. De ander voelt zich mede gedrongen om lucht te geven aan zijn hart, en nogmaals in het openbaar te belijden, dat Christus alleen het rustpunt van zijn hart is geworden, en dat hij te midden van de strijd der meningen, terwijl hij de invloed van de verschillende richtingen op zijn gemoed voelt werken, niets anders wil weten dan Christus en Die gekruisigd, en alle waarheden ook alleen in het licht van het kruis beschouwd wil zien. Hoogst belangrijk is dan ook, wat hij verhaalt van de leiding van God met zijn ziel, en wij kunnen niet nalaten de Christenen in Nederland de lezing van dit stuk²⁷ ernstig aan te bevelen.

Wij hebben ons te meer over de uitgave van deze beide stukken verheugd, omdat zij zozeer kunnen strekken ter bevordering van het inwendig christendom. Immers daartoe moet toch alles, wat in vroegere jaren heeft plaats gehad en nog plaats heeft, leiden. Want waarlijk er komt eenmaal een dag, dat een ieder van ons, wie hij ook zijn moge en welke belijdenis hij ook moge toegedaan zijn, zal moeten geopenbaard worden voor de rechterstoel van Christus, en dan zal zoveel wegvallen, hetwelk wij meenden noodwendig verbonden te zijn aan de belijdenis van de waarheid; terwijl daarentegen dan het meest zal gelet worden op datgene, hetwelk hier op aarde wel eens, en vooral in onze dagen zelfs bij het strijden voor de waarheid, maar al te veel wordt voorbijgezien: de geestelijke vereniging met Christus, welke alleen gerechtigheid, heiligheid en veiligheid aan de ziel mededeelt.

Vrede door het bloed van het kruis, verloochening van alle eigen wil, eigen wijsheid, eigen roem: standvastige belijdenis van de waarheid, christelijk lijden voor de waarheid; ijver voor de uitbreiding van het rijk van Christus, ootmoedig afwachten van de tijd van de Heere; horen naar de stem van de Herder, waken tegen de verzoeking van de boze; in stilheid voor God wandelen en tevens alom de deugden van Degene verkondigen, Die de Zijnen uit de duisternis overbrengt tot Zijn wonderbaar licht: al die weldaden, al die voorrechten, al die gaven, al die kenmerken van de ware christen schenke de Heere tot eer van Zijn naam aan Zijn gemeente in ons vaderland. O, gezegende Heiland! U, die het licht tot verlichting van de Heidenen en de heerlijkheid van Uw volk Israël bent, op Uw zaligheid hopen wij. Amen!

Hij is onze vrede, die deze beiden één gemaakt heeft, de middelmuur des afscheidseels gebroken hebbende.

EFEZE 2: 14

²⁷ Men zie de Inleiding op de *Brieven van Mr. W. Bilderdijk aan Mr. I. da Costa*, te Rotterdam, bij W. Messchert, 1837.

VOORREDE VOOR DE FRANSE UITGAVE

Hoe ondoorgrondelijk is de beschikking van de goddelijke goedertierenheid, dat wij, die geen Israëlieten zijn, ons nochtans met de uitstekendste gunsten van de God van Israël bevoorrecht zien; dat wij, ongelukkige Heidenen, afstammelingen van hen, die de stomme beelden aanbaden, de geest en de sleutel van de Schriften hebben; terwijl zij, aan wie ze het eerst waren toevertrouwd, daarvan thans nauwelijks meer dan de letter kennen; dat wij zo rijkelijk inoogsten, wat door anderen met zoveel tranen is gezaaid geworden; ja dat wij de Immanuël, aan Israël beloofd, in ons midden hebben, daar wij geheiligd worden door Zijn Geest, gevoed met Zijn vlees en gedrenkt met Zijn bloed, om kinderen van God te worden naar Zijn gelijkenis! De Christus, de eniggeboren Zoon van de Vader, woont nu sedert tweeduizend jaren onder de Heidenen, Die Hij bekeert, herschept en heiligt; en Israël, het uitverkoren volk, het bij uitnemendheid beminde volk, het eigen en afgezonderde volk van Koning Messias, is zonder tempel, zonder altaar, zonder koning, zuchtende in vele landen, hier onderdrukt, dáár versmaad, terwijl het nauwelijks durft hopen, dat eenmaal de Messias tot zijn verlossing verschijnen zal. Voorzeker Hij, wiens naam is IK ZAL ZIJN, DIE IK ZIJN ZAL, (*Ik ben*), heeft ons daardoor Zijn goddelijke vrijmacht willen openbaren; *zo ontfermt Hij zich dan, die Hij wil, en verhardt, die Hij wil*, Rom. 9: 18. Alle mond moet gestopt worden, en alle zielen vande mensen, van de Joden en Grieken, evenzeer verdoemelijk voor de Rechter van de ganse aarde, erkennen dat Hij, Die hen geschapen heeft, Dezelfde is, Die hen heeft vrijgekocht en gerechtvaardigd naar de vrijmachtige beschikking van Zijn genade, Rom. 10: 12. De mens, beperkt en eindig wezen, wil vrij zijn in zijn bepalingen. Deze vrijheid is de kostelijkste schat, naar welken hij verlangt, en naarmate zijn ziel edeler is, spaart hij ook niets om zich haar waardig te maken. En zouden wij dan nu de onbeperkte vrijmacht aan hem betwisten, die zich noemt IK BEN? Is het toch niet alleen bij Hem, dat zij waarachtig en wezenlijk is? Wat ons betreft, rampzalige zondaars, kinderen van de duisternis en van het bederf, door een Goddelijke stem geroepen om ons over een gerechtigheid en heiligheid, welke eeuwig ons doel zullen zijn, in de Heere te verheugen, moeten wij ons niet gelukkig achten, wanneer wij bij het belijden van onze nietigheid en diepste onwaardigheid toegelaten worden om de vrijmacht van God te kunnen erkennen en roemen?

En welk gebruik maakt Hij van Zijn vrijmacht, die God, Wiens Woord voor de wereld zulk een ergernis is? Hij verlost ondankbaren, Hij rechtvaardigt oproerlingen. Welk mens is zo bedorven, die, zo hij waarlijk vrij en aan de gerechtigheid onderworpen wil zijn, niet moet erkennen, dat in de verborgenheden van de Goddelijke genade een diepte van rechtvaardigheid en vrijmacht is, onpeilbaarder dan de diepten van zijn eigene bedorvenheid!

Er bestaat een feit, hetwelk te midden van de puinhopen van alle wereldse rijken op het heerlijkst schittert, een waarachtig en heilig feit, waarvoor alle menselijke heerlijkheid, de één na de ander, zal moeten wegzinken: JEHOVA! IK ZAL ZIJN, DIE IK ZIJN ZAL, heeft zich mens gemaakt naar de gelijkenis van de zonen van Adam. Hij heeft onder hen gewoond, de vloek voor hen gedragen en een eeuwige gerechtigheid aangebracht voor allen, die in Hem zouden geloven. Ziedaar de roem der mensheid! Hij is schoon, Hij is verheven, Hij vloeit over van de zuiverste genietingen en verspreidt over de aarde blijdschap, vrede en geluk. Hij maakt de aanbidding van de engelen uit en blijft tot in eeuwigheid. Hij is de roem van de christelijke kerk, een roem, welken zij van de Vader door Jezus Christus ontvangen heeft, en tot welke zij alle menselijke ziel, welke onder de hemel is, zonder

onderscheid van rang, geboorte, aanzien of vermogen roept. Scharen van Heidenen, die tot de wijsheid van de rechtvaardigen geroepen zijn, loven reeds de God van hun verlossing.

Maar de Joden, onze oudste broeders, onze dierbare broeders, wat zeg ik? onze vaders, die ons als in hun schoot gedragen hebben, die ons overvloedig voeden met de zegeningen van hun tafel, die ter bevestiging van ons geloof de levende getuigenissen bij zich omdragen, dat de Heere tegen hen toornig geweest is, terwijl hun verwerping de verzoening van de wereld is geworden (Rom. 11), zou ons hart, zo er slechts een sprank van de liefde van Christus in is, niet met het innigste medelijden jegens hen vervuld zijn? Hun verwerping werkte ons ten zegen; zouden wij de kracht hebben hen te verdoemen? “Zouden zij niet veeleer barmhartigheid verkrijgen”, zegt Paulus, “door de barmhartigheid, welke ons geschied is?” Ja, God bemint hen nog; zij zijn het volk van de beloften, de afstammelingen van Abraham, Izak en Jakob, door hun aderen vliet het bloed van de profeten, en het is uit hen, dat naar het vlees geboren werd de Christus, Die God is boven allen te prijzen in eeuwigheid. Indien u dan, o christenen uit alle volkeren! naar het hart van de God van Israël wilt handelen, brengt Hem dan, ach! brengt Hem dan Zijn volk terug; vergunt aan dat volk, hetwelk zich eenmaal waarachtig bekeren zal, de plaats, welke het aangewezen is aan het hoofd van de Christelijke kerk; toont het uw eerbied en tevens uw diep medelijden over hun lot; bijvert u in alle ootmoed van het hart, hen deelgenoten van uw vrede en onuitsprekelijke blijdschap te maken. Zo zult u het hart van uw Zaligmaker, van de Koning der koningen verblijden; zo zult u zelf de wraakgerichten van God, welke u bedreigen, ontkomen; want u hebt toch gezien, hoe de toorn van God van de vroegste tijden af op die volkeren rustte, welke de straffen, over Israël gebracht, nog verzaarden. Zij daarentegen worden gezegend, die aan Abraham en aan zijn geslacht weldoen, voor altoos, Gen. 12: 3.

Israëlitische broeders, die wij liefhebben, kunt u het ons te goeder trouw verwijten, dat wij de Rotssteen, uit Welke u gehouwen bent, de EEUWIGE, de enige ware God, en die Zijn eer aan geen anderen schenkt, miskennen? Zie, voor het aangezicht van engelen en mensen verklaren wij, dat de EEUWIGE mens is geworden, dat Hij ons vlees heeft aangenomen. Maar Hij, die wij als de Bron van de waarheid en de hoeksteen van het gebouw eerbiedigen, is voor u een steen des aanstoots en der ergernis. En hoe, zegt u dan niet met uw profeet Jesaja, dat Hij in al uw benauwdheid met u benauwd was? Jes. 63: 9. Verklaren niet al uw profeten, dat Hij onder u gewandeld heeft, dat Hij zich aan Abraham heeft geopenbaard? Zegt u niet naar de wet en naar het getuigenis, dat Hij met Mozes heeft gesproken zoals een man met zijn vriend spreekt? Exod. 33: 11. U gelooft het, zo u ware en gelovige Israëlieten bent, maar zegt tevens aan de God van alle goedertierenheid, Die alleen wonderen doet: “Houd op, kom niet nader, heb geen verdere gemeenschap met ons, o Heere! Draag zorg voor Uw eer!” Maar, o Israëlieten, welke wij lief hebben en eren in weerwil van uw onwaardigheid, gelijk wij u vragen ons lief te hebben en te eren in weerwil van de onze, o Israëlieten! die wij allen wensten te behouden, en die ons spreekt van de heerlijkheid van de Heere, is het dan geen heerlijkheid voor de Almachtige om Zich onder ellendigen te rangschikken en Zich één met hen te maken? Hij, Die het oog geformeerd heeft, zou Hij niet zien? Hij, die het oor gemaakt heeft, zou Hij niet horen? Zouden wij Hem, die het hart van de mensen voor de goddelijkste gewaarwordingen van de goedertierenheid en van de nederigheid vatbaar heeft gemaakt, zodat het zelfs beledigingen kan vergeten, verhinderen in een van onze gelijken, in ons bloed en in ons vlees, de goedertierenheid en nederigheid zelf te worden? U wilt niet horen, dat Jehovah mens werd; maar indien de heerlijkheid van

Hem, die reeds zoveel voor u en door u voor de ganse mensheid deed, kon vermeerderd worden, was het dan niet door Zichzelf in de plaats van het zondige en schuldige schepsel te stellen, om onzer aller ongerechtigheid in de volste nadruk op Zich te nemen? Nee; broeders uit de stammen Israëls! wij schamen ons niet te zeggen, dat de Heere onze en uw God, ons is gelijk geworden; dat het heiligst, het rechtvaardigst, het zedelijkst Wezen in de gestalte en in al de betrekkingen van de menselijke natuur volbracht heeft datgene, hetwelk ook Hij alleen volbrengen kon. Daar zijn nog onder u, wij weten het, o Israëlieten! mannen, die onveranderlijk verkleefd zijn aan hun wet; mannen, wier zedelijkheid zó beproefd is, dat zij scharen van naamchristenen ter beschaming strekken. Welnu, dat deze zich met ons voor het aangezicht van de Heere stellen en verklaren, wat er onzedelijks en beledigends voor de roem van de God van Israël in kan gelegen zijn om te geloven, dat Hij in een onbevlekt en onbesmet persoon geboet heeft al de zonden van het menselijk geslacht. Hetgeen bij ons christenen de eerbied voor de afstammelingen van Israël moest vermeerderen en onze ijver voor hun bekering aanvuren is, dat sedert de tijd, toen de blijde boodschap van het heil door Israëlieten aan de volkeren is begonnen verkondigd te worden, de Heere van eeuw tot eeuw onder ditzelfde volk uitstekende mannen verwekt heeft, welke aan God geopenbaard in het vlees hun hulde hebben toegebracht; mannen, die door hun ijver en kennis, uit de bronnen zelf geput, het zout der natiën zijn geweest; mannen, zoals een Tzarphati en Tremellius, van wie de eerste aantoonde, dat al de verborgenheden van het Evangelie in het Oude Testament vervat waren, terwijl de andere, bij het pogen om zijn vroegere geloofsgenoten te verlichten, de grootste diensten aan de christelijke kerk in Frankrijk en Duitsland bewees. Trouwens de kracht van de overtuiging en van de invloed van de Geest van God is bij de Israëlieten van dien aard, dat zij in het christendom zulk een waarachtigheid en oorspronkelijkheid overbrengen, om ons, zowel in de verborgenheden van het oude als in die van het nieuwe verbond, de tegenwoordigheid van de enige en dezelfde God op het levendigst te doen gevoelen.

Bij de aanvang van de opmerkelijke godsdienstige opwekking, welke zich in deze eeuw in vele landen van Europa openbaarde, was tot mij het gerucht gekomen van de bekering van de Heren Capadose en da Costa, Portugese Israëlieten in Holland, en dat hun voorbeeld en ijver voor de gemeente aldaar, welke zij tot de tucht en zuiverheid van de christelijke leer hadden willen terugbrengen, zeer nuttig geweest waren. Enige jaren later zag een werk van de Heer Capadose het licht²⁸, ter bestrijding van het valse liberalisme van onze dagen, en waarbij tevens de strekking van een ongelovige eeuw naar een nog meer volslagen despotisme dan men immer gekend had, aangetoond werd. Ik was begerig een werk te lezen, waarover velen, die ik hoogschatte, mij met lof spraken, en ik vond er in de ontwikkeling van die staatkundige beginselen, welke, zo er bij onderdanen en regeerders meer geloof was, het geluk van de volken zouden uitmaken: in één woord, beginselen, waardig de tijden van Koning Messias. De schrijver legt door geheel zijn werk, alsmede in de aantekeningen, welke het vergezellen, inzichten bloot, die, terwijl zij blijk verstrekken van zijn geloof en christelijke overtuiging, ons zaken van het hoogste gewicht voor de aandacht brengen. Reeds van toen af ontstond bij mij de wens, om met zulk een godvruchtig en verlicht christen in betrekking te komen.

Omstreeks diezelfde tijd had de geleerde Moulinié van Genève een klein geschrift uitgegeven, waarin, bij een diepe kennis van de Heilige Schrift, allerwege het innig belang doorstraalde, dat die waardige dienaar van de Heere Jezus Christus niet heeft

²⁸ *Le Despotisme considéré comme le développement naturel du système libéral, etc.* Amsterdam chez J. H. den Ouden, 1830.

opgehouden tot het einde van zijn levens in de zaak van de herstelling van Israël aan de dag te leggen. Ik werd opgewekt om, gebruik makende van het vertrek van één van onze broeders naar Holland, de Heer Capadose een werkje toe te zenden, dat zo geschikt was om zijn hart te verkwikken, terwijl ik hem tevens enige bijzonderheden aangaande zijne bekering verzocht.

Dit had plaats in het voorjaar van 1831. De Heer Capadose deed mij een antwoord toekomen, dat mijn ziel op het levendigst doordrong, en mij in mijn verwachtingen ten opzichte van Israël versterkte. Ik gevoelde wat het was, het christelijk geloof in het hart van een Jood gewrocht, die dorstte naar waarheid en gevoed was geworden met de pit en het merg van het Oude Testament. “Het was voornamelijk bij de lezing van het 53ste hoofdstuk van Jesaja”, schreef hij mij “dat opeens voor mij het licht uit de duisternis schoot en het leven opeens uit de dood. Het is rondom dat kruis, hetwelk de profeet-evangelist ons zo levendig beschrijft, dat al de heiligen en profeten van het Oude Testament zich schaarden, eenparig hetzelfde getuigenis aangaande het lijden en de smartelijke dood van de Man van smarten, alsmede van de overwinning en de eeuwige heerlijkheid van de Koning van Israël gevende. De wonden van mijn God en Zaligmaker brachten mij tegelijk naar Golgotha en Thabor, evenals de moordenaar aan het kruis, die, in die Jezus van Nazareth de Koning van Israël ziende, van Zijn rijk sprak; terwijl daarentegen Mozes en Elia, die Zijn heerlijkheid zagen als een bliksem, van Zijn uitgang gewaagden, die Hij te Jeruzalem zou volbrengen”.

Nog nimmer had ik het treffend verband opgemerkt van de Christus in Zijn heerlijkheid, sprekende over Zijn lijden, en van de Christus aan het kruis, handelende in de diepte van de vernedering over Zijn aanstaande heerlijkheid. Maar wat mij vooral in deze Israëliet een waarachtig herboren hart deed zien, was hetgeen hij daarop liet volgen: “Van die tijd af heeft de God van de liefde mij geleerd, dat het niet genoeg was in Jezus Christus de Messias te erkennen, maar dat het, om deel te hebben aan Zijn heerlijkheid, noodzakelijk was te gevoelen; dat het ook mijn zonden waren, om welke die Zaligmaker het lijden en de dood ondergaan had. In Zijne genade heeft Hij mij vernederd, door mij de diepten van mijn hart te ontdekken. Hij heeft mij doen gevoelen de beet van de vurige slang, tegelijk door Zijn Heilige Geest mijn oog vestigende op het tegenbeeld van de kopereu slang, en mijn ziel is vertroost geworden”.

De briefwisseling, welke ik sedert met de Heer Capadose onderhield, is één van de grootste zegeningen, welke de Heere mij op mijn weg geschonken heeft. Zo vaak mij zijn brieven toekwamen, was het voor mij, voor mijn gezin, voor onze vrienden een feest, en zelfs enige van die brieven hebben niet weinig toegebracht om in een naburig canton de ijver voor de bekering van Israël op te wekken. Ere zij hiervoor Hem toegebracht, die weet, op welke wijze de Zijnen te verheugen en op te wekken tot het werk, waartoe Hij hen voorbereid heeft! Dan voelde ik meer en meer de behoefte om mij nauwer te verbinden aan hem, die ik als één van de eerstelingen en het levend toonbeeld van hetgeen ik van Israël verwachtte, beschouwde; en de Almachtige mij een derde zoon geschonken hebbende, vroeg ik de Heer Capadose over hem peet te worden, opdat ook zijn gebeden over dit kind de zegeningen van de God van Abraham zouden brengen. Enige jaren later mocht ik het geluk genieten de dierbare vriend, die mij, hoewel ik hem nog nimmer gezien had, levendig voor de geest was, van aangezicht tot aangezicht te aanschouwen. Zijn zwakke gezondheid was onder het bestuur van de Goddelijke Voorzienigheid oorzaak, dat hij in de herfst van het jaar 1836 met zijn gezin in Zwitserland kwam. Ik mocht het genoegsmaken hem enige weken onder de mijnen te zien, en velen van mijn stadgenoten, die reeds door zijn brieven met hem bekend waren, zijn omgang te doen genieten. De bijzonderheden

omtrent zijn leven en bekering, welke de Heer Capadose wel de goedheid had ons mondeling mede te delen, kwamen ons allen zo stichtelijk en belangrijk voor, dat wij hem herhaalde keren de wens te kennen gaven, om ze in geschrift te hebben en in druk te zien. Hoewel hij in het eerst huiverig was aan onze wens te voldoen, bleven wij echter in de loop van de vorige winter daarop zozeer aandringen, dat wij ten laatste verblijd werden met de ontvangst van het volgende bericht, hetwelk wij met niet minder genoegen het publiek mededelen.

De Heer Capadose had besloten zich te Clarens, nabij Vevey, metter woon neder te zetten. Zowel de zachtheid van het klimaat, noodwendige behoefte voor zijn gezondheid, als de godsdienstige opwekking aldaar bepaalden hem bij die keus. Hij begaf er zich dan ook heen met zijn waardige echtgenote en zijn belangwekkend gezin, en vond er weldra vrienden, die hem liefhadden en hem wisten te waarderen. Maar het was ook dáár, dat de Heer hem zou voeden met het *brood van de machtigen*, hem nog inniger met het Jeruzalem daarboven verenigen en zijn ziel als metaal sterken, ten einde hem voor Zijn koninkrijk voor te bereiden en de stem van zijn getuigenis nog krachtiger te doen zijn.

Neufchâtel
19 Augustus 1837

PÉTAVEL,
Hoogleraar in de Letterkunde,
Bedienaar van het Evangelie

VOORWOORD VOOR DE DERDE DRUK VAN DE HOLLANDSE VERTALING

De uitgever van dit boekje, (de tweede uitgave uitverkocht zijnde), was van voornemen een nieuwe meer beknopte druk, ook van minder prijs, ten einde de verspreiding te bevorderen, uit te geven, en verzocht mij enige woorden ter begeleiding van deze nieuwe uitgave, waaraan ik gaarne voldoe.

Veel heb ik intussen niet te zeggen; slechts drie punten wil ik aanstippen, dit boekje betreffende, die wellicht niet van alle belang ontbloot zijn. Zij betreffen:

- 1°. de *aanleiding* van de eerste uitgave,
- 2°. de *verspreiding*,
- 3°. de *inhoud*.

1°. Wat de *aanleiding* betreft van de uitgave van dit boekje, zij is deze. Door veelvuldig lijden afgemat, werd mij in het jaar 1836 dringend aanbevolen een geruime tijd in Zwitserland te gaan doorbrengen. Ik vertrok met mijn familie, en vertoefde drie weken te Neufchâtel in de gastvrije woning van één van mijn dierbaarste vrienden, met wie ik toen reeds bijna een zestal jaren een levendige en voor mij hartverkwikkende briefwisseling gehouden had, maar wiens aangezicht ik toen nog nimmer had gezien.

Dáár zijnde, werd mij bij herhaling tot twee-, driemaal toe dringend verzocht de avond voor een vrij uitgebreide vriendenkring enige bijzonderheden mede te delen van de weg, waardoor de Heer mij uit de schaduw van de wetsbedeling tot het evangelielicht, uit de macht van de zonde tot de Heiland van mijn ziel gebracht had. Dit werd met grote belangstelling aangehoord. Toen echter een vierde gelegenheid voor een andere vriendenkring zou geopend worden, waarin ik dan voor de vierde maal hetzelfde verhaal zou mededelen, weigerde ik en gevoelde het inderdaad noch te kunnen noch te mogen. Mijn warme vriend en broeder begreep mij, drong mij niet meer tot spreken, maar des te meer verzocht, ja ik mag zeggen eiste hij van mij, als een zaak die ik als broeder hem niet weigeren mocht, dat ik namelijk, zodra ik op de plaats van mijn bestemming zou gekomen zijn en de stille rust genoot, mij bevljigten zou op het papier te brengen, wat ik geweigerd had als verhaal weer uit te spreken. Hij drong er te meer op aan, omdat hij meende, dat de lezing ook voor sommige Israëlieten, wie hij altijd zoveel liefde toedroeg, van nut zou kunnen zijn. Bij mijn vertrek beloofde ik hem, zo ik mocht, zijn wens te zullen vervullen, en inderdaad na de eerste maanden in het stille Clarens te hebben doorgebracht, hield ik mij onledig met het eenvoudig opstel, dat hier volgt, waar achter ik een slot maakte in overeenstemming met het doel, dat mijn vriend op het oog had. Dit opstel zond ik hem; mijn vriend verzocht mij het te mogen drukken. Hij schreef een kort voorbericht, en toen ik, na zeer diepe wegen, echter aan de hand van mijn God, gedurende enige maanden in Zwitserland bewandeld te hebben, mij voorbereidde naar het vaderland terug te keren, was het boekje in het licht gekomen met een naschrift van de geliefde broeder Pétavel.

2°. *De verspreiding*. Alle bekeringsgeschiedenissen hebben een bijzondere aantrekkelijkheid voor het christenhart, en dit is zeer natuurlijk, omdat, zijn die geschiedenissen eenvoudige en vooral waarachtige verhalen van de gewichtige zaak der bekering, men vooraf weet niet een daad van mensen, maar van God Zelf te gaan vernemen. Ook mijn boekje mocht in dat lot delen en werd veel gelezen; ten blijke hiervan sla men het oog op het volgende lijstje; van elk van deze uitgaven is een exemplaar in mijn bezit.

- 1°. Het zag het licht te Neufchâtel in de Franse taal, waarin ik het had opgesteld, in 1837.
- 2°. In 1838 verscheen een nieuwe druk, door de *Société de bons livres* te Toulouse uitgegeven, 6000 ex.
- 3°. 1838. Een Duitse vertaling, uitgegeven te Frankfurt am Main en te St. Gallen.
- 4°. 1838. Een andere Duitse uitgave door *die Evangelischen Verein* in Frankfurt am Main.
- 5°. 1838. Een Engelse vertaling voor de christelijke almanak te Calcutta door Miss Elliot.
- 6°. 1838. Een andere Engelse uitgave te Londen bij Nisbet.
- 7°. 1839. Nog een andere Engelse uitgave te Londen bij Croombridge.
- 8°. In de *Scottish Christian Herald* van Juli 1838 verscheen een Engelse vertaling in drie afzonderlijke artikelen.
- 9°. 1838. Verscheen de eerste Hollandse vertaling met inleiding door M.J. Chevalier.
- 10°. 1839. een nieuwe Duitse uitgave en vertaling door G.St. te Straatsburg.
- 11°. 1845. een Turkse of wel een Armeense vertaling door de Heer van Lennep, 4000 ex.
- 12°. 1849. een Italiaanse vertaling, uitgegeven te Florence.
- 13°. 1857. een Deense vertaling door Prof. C.H. Bergman te Stockholm.
- 14°. 1964. een Spaanse vertaling por la Senorita Da. Paulina Sanches.

3°. *De inhoud.* Daar de inhoud van het boekje wat het wezen betreft, niet mijn werk is, maar dat van de genade van God, zo mag ik niet ontveinzen, dat één van de grootste zegeningen, die ik zelf door de uitgave verkregen heb, daarin bestaat, dat het mij in alle landen, waar ik geweest ben, vele harten van christenbroeders geopend heeft en mij een zo uitgebreide correspondentie met christenen van alle rang en stand, aanzienlijken en geringen, geleerden en eenvoudigen, jaren achtereen in onderscheidene landen verworven heeft als ik geloof, dat zelden door een eenvoudig particulier buiten enige andere betrekking dan die van broeders tot broeders gevoerd is.

Maar buitendien is de lezing voor anderen niet geheel ongezegend geweest, ook niet onder Israël. Uit Zwitserland vernam ik jaren geleden, dat een zekere rabbijn, die eerst met gramstorigheid het boekje gelezen had, naderhand voorgenomen hebbende daar iets tegen te schrijven, al de door mij aan het slot aangegeven teksten nagaande en onderzoekende, eindelijk door Gods genade tot de overtuiging gebracht is, dat Jezus Christus de in het Oude Verbond duidelijk voorspelde Messias wezen moest. Doch persoonlijk heb ik van hem nooit iets vernomen; maar ik wil bij deze gelegenheid de merkwaardige gebeurtenis van een andere Israëliet mededelen.

In het jaar 1841 kwam bij mij aan huis te 's Gravenhage een Israëliet, die mij spreken wilde. Ik ontving hem. Hij zat tegenover mij, zag mij zonder te spreken met nadruk aan en begon te wenen. Toen ik hem naar de reden daarvan vroeg, verhaalde hij mij het volgende.

Hij was een Joods koopman, die veel gereisd had. In het begin van het vorige jaar was hij nog in Amerika. Het geschiedde nu op een dag, dat hij van de ene stad naar een andere gaande, door een bergachtige streek, op een van die niet zeer hoge bergtoppen een heer onder de schaduw van een hoge boom zag liggen, leunende tegen de schors en als verzonken in de lectuur van een boek, dat op zijn schoot lag. De nieuwsgierigheid greep hem aan om te weten wat die heer zulk een belang scheen in te boezemen. Langzaam en zo stil mogelijk klom hij de berg op, en kwam achter die heer om de titel van het boek te lezen. Deze enig geritsel gehoord hebbende, zag om,

en terwijl de Israëliet verlegen zich trachtte te verwijderen, riep hij hem, waarschijnlijk gemerkt hebbende, dat hij een Israëliet was: *Nee, mijn vriend, verwijder u niet, kom even naast mij, ik wil u niet alleen dit boek wijzen, maar vergun mij er u een paar pagina's van voor te lezen*; het was het boekje over mijn bekering. Hij deed het. Maar de Israëliet werd boos, hij sprak de inhoud op de gewone wijze tegen en voegde er eindelijk bij, dat hij de titel goed wilde aantekenen om, er een exemplaar van te kopen, dat dan door één van zijn vrienden, die zeer kundig was, gemakkelijk zou kunnen worden wederlegd. U hebt niet nodig naar een exemplaar te zoeken, vriend! zei de heer, ziedaar het mijne, en God zegene de lezing. De Israëliet had het weldra achtereen gelezen, al de plaatsen met zijn eigen bijbel vergeleken, en na enige maanden vielen de schellen van zijn ogen en werd het deksel van zijn hart weggenomen. Hij had zijn Heiland gevonden, en sedert had hij een onuitsprekelijk verlangen om mij nog eens te ontmoeten en met mij de Heere groot te maken. Die Jezus werd dan ook tussen ons beiden in dat ogenblik groot gemaakt.

En nu nog een woord aan de lezer. In de gloed van de mannelijke jaren is door het biddend onderzoek van Gods Woord die innige overtuiging, waarvan deze bladen de geschiedenis inhouden, het leven van mijn leven geworden. Vele stormen zijn sedert over mijn hoofd gegaan, vele zaken zijn veranderd en als omgekeerd, maar ook nu in mijn grijsheid blijft die overtuiging onwrikbaar de levende hoop, de troost, de innigste bevinding van mijn ziel, en de Geest van mijn God heeft mij tot hertoe bewaard en zal mij, hoop ik, verder bewaren, om ooit iets *naast of boven* of in de plaats te stellen van HET EEUWIGBLIJVEND WOORD VAN GOD.

's Gravenhage, 1865.

DR. CAPADOSE

BEKERING VAN DOCTOR A. CAPADOSE, PORTUGEES ISRAËLIET

Hij is onze vrede, die deze beiden één gemaakt heeft, de middelmuur des afscheidsels gebroken hebbende. Efeze 2: 14.

Niet langer wil ik wachten, veel geliefde vrienden! aan uw dringend verzoek te voldoen, en aan de belofte, waartoe u mij genoopt hebt, getrouw te zijn, door u in geschrift open te leggen, langs welk een weg het de God van alle genade behaagd heeft, mij tot Zijn kennis te roepen, en mij uit de dood in het leven, uit de duisternis tot Zijn wonderbaar licht over te brengen. Mijne ziel is levendig en innig overtuigd, dat niet zij de Heere, maar integendeel dat de liefderijke hand van God, haar het eerst heeft opgezocht in haar verloren staat. Het zou derhalve ook niets anders dan een gemaakte nederigheid verraden, zo ik weigerde, u schriftelijk datgene aan te bieden, wat mondeling voor vele dierbare vrienden niet zonder enige stichting schijnt gehoord te zijn geweest. Immers zij erkenden daarin de grote liefde van de Verlosser jegens zulk een arm zondaar, gelijk ik ben, en werden gedrongen om daarvoor de naam van de Heere, Die bovenal te prijzen is in eeuwigheid, te verheerlijken. Mocht ik dan ook alleen Zijn eer voor ogen hebben, bij het schrijven van deze regels! Ziedaar de oprechte wens van mijn ziel, en ernstig smee ik de Heer, dat Hij mijn pen in alle oprechtheid en waarheid besture; en mij door Zijn genade beware van alle zelfbedoeling, waaraan ik geredelijk bloot zou kunnen staan, daar ik genoodzaakt zal zijn over mij zelf te spreken.

Van afkomst Portugees Israëliet, was ik er echter ver van af, ijverig te wezen voor de Godsdienst van mijn vaderen. Mijn opvoeding was eerder zedelijk dan Godsdienstig, terwijl men zich alleen beijverde om mij afschuw tegen het kwaad en liefde voor hetgeen de wereld deugd noemt, in te boezemen; en ik ben het louter aan de Goddelijke goedertierenheid verschuldigd, dat ik later niet tot openlijke ongoderij oversloeg. Reeds vroeg had ik smaak in de letterkunde en geleerdheid. Immers, schoon verdiept in de wereld, en najagende al haar vermaken, als: schouwspelen, bals en allerlei dergelijke uitspanningen, vond ik echter op de duur meer voldoening in de studie. Ook weldra raakte ik bekend met de schriften van VOLTAIRE en ROUSSEAU; maar de oppervlakkigheid, de kwade trouw en vooral de schrikkelijke gevolgen van hun stelsels, welke mij in de Franse omwenteling aanschouwelijk werden gemaakt, wapenden mij door Gods genade tegen haar verderfelijke invloed. Door mijne ouders tot het vak van geneesheer bestemd, achtte ik het van mijn plicht mij de daartoe vereiste kunde eigen te maken, schoon mijn smaak meer overhelde naar wijsbegeerte en hogere wetenschappen. Mijn vriendenkring bestond uitsluitend uit jonge lieden, die uitwendig het Christendom beleden; terwijl onze gesprekken aan de Hoge School bijna altoos liepen over de *Autonomie* van KANT, over de Platonische wijsbegeerte, of ook wel over het Cartesiaanse stelsel, in één woord, over alle wijsgerige onderwerpen.

De Heere had mij een vriend²⁹ uit mijn maagschap geschonken. Beide Israëlieten en van onze vroegste jeugd op het nauwst aan elkaar verbonden, hadden wij in vele opzichten dezelfde gevoelens, en dezelfde vrienden. Een beroemd geleerde te *Leiden*³⁰, van een buitengewoon genie, groot dichter, uitstekend geschiedkundige, diep wijsgeer, en wat meer dan dit alles zegt, een oprecht volger van CHRISTUS ontving destijds aan zijn huis vele letterlievende jonge lieden. Mijn vriend, die hem

²⁹ De Heer I. Da Costa

³⁰ De Heer W. Bilderdijk

reeds vele jaren kende, was met mij onder het getal van zijn toehoorders. Hij vereerde ons met zijn bijzondere toegenegenheid en zijn gesprekken hebben niet weinig toegebracht, onder de leiding van God, om mijn ziel tot hogere dingen op te voeren. Schoon hij met mij vóór mijn bekering nooit over het Christendom gesproken heeft, oefende hij evenwel een zeer gewichtige en heilzame invloed op mijn hart uit. De levendigheid en ijver van zijn geest, zijn edele gevoelens, zijn redeneerkracht, de diepte en uitgebreidheid van zijn kennis, gepaard aan zijn vurige begeerte om het opkomend geslacht nuttig te zijn: al deze voortreffelijke hoedanigheden, hadden ons op het innigst voor hem ingenomen. Dan het Godsdienstige levensbeginsel was nog niet in mijn ziel ontstaan; ofschoon ik, wel is waar, reeds op mijn negende jaar een zekere behoefte tot bidden gevoeld had. Immers aan mijn ouders vroeg ik een gebedenboek, hetzij Frans of Hollands, om des te beter te verstaan wat ik las³¹. Zelfs drong ik bij mijn broeder en zuster sterk er op aan, hetzelfde te doen; hetgeen des te opmerkelijker was, daar ik in het ouderlijk huis maar zelden gelegenheid had gehad, iemand te zien bidden. Van toen af heb ik, in weerwil van de veranderingen in mijn uitwendig leven en zelfs in mijn studies, nimmer deze plicht verwaarloosd; doch ik moet verklaren dat in dit gebed mijn enige Godsdienst bestond, tot op het ogenblik dat de Heere mij tot Zijn kennis riep. Dit formulier, hetwelk overigens vrij goed was, besloot met deze opmerkelijke woorden: “Op Uw verlossing hoop ik, o Heere!” Het gebedenboek heb ik bewaard, en zo dikwijls mijn oog daar op valt, is het niet dan met aandoening en dankbare hulde aan de goedertierenheid van de God van mijn verlossing, die mij genadiglijk op een rijpere leeftijd schonk, wat het kind van negen jaren niet ophield Hem elke avond, alvorens het zich ter ruste begaf, te vragen, zonder echter te weten wat het vroeg.

In mijn studiejaren had ik dikwijls zeer treffende gewaarwordingen, welke diepe indrukken in mijn ziel hebben achtergelaten. Ik herinner mij dat op de zaterdag-avonden een arme vrouw langs de straat Psalmen zong, om het medelijden van de voorbijgangers op te wekken. Zodra hoorde ik niet dat zingen, of, verlatende mijn studie en boeken, werd ik naar het venster getrokken, alwaar ik dan dikwijls onbewegelijk staan bleef, onder aandoeningen welke ik niet zou kunnen beschrijven. Hetzelfde ondervond ik ook elke zondagmorgen, wanneer ik een nabij mijn woning gelegen kerk van het Psalmgezag hoorde weergalmen. Zeer dikwijls bezocht ik de schouwburg. Op zekere avond gaf men Jozef in Egypte; nauwelijks had ik de aanvang van het morgengebed, naar het Hebreeuws, gehoord, of, vol van liefde voor mijn vaderland, schoten mij de tranen in de ogen. Helaas! Ik had niets vóór mij dan een begoocheling. De liefelijke droom, welke mijn zinnen vervoerd had, week weldra om plaats te maken voor de diepste droefheid. In de synagoge, alwaar ik mij nog uit welvoegelijkheid begaf, trof ik niets aan, dat enige indruk op mij kon maken; integendeel, al die plechtigheden, welke niets tot mijn hart zeiden, die weinige eerbied, dat uitroepen, dat weinig welluidend gezang en dit alles nog in een taal, waarvan meer dan drie vierde van de vergadering geen syllabe verstond: al die toestel, zonder ziel en leven, walgden mij dermate, dat ik er mij niet meer gezettelijk begeven kon; want ik had altijd een afschuw van huichelarij. Dan de vijand van de ziel, alsof hij vooruitgezien had hetgeen enige jaren later zou plaats grijpen, noopte als het ware mijn vriend en mij om van levenswijze te veranderen. Daar wij beide een afkeer hadden van halve maatregelen, en wij ons niet konden schikken naar dat hedendaags Jodendom, hetwelk de kunst had uitgevonden om naar willekeur de verschillende voorschriften van de Mozaïsche wet te mogen houden of na te laten, vatten wij het

³¹ Men weet dat de Israëlieten de gewoonte hebben behouden. om hun gebeden in het Hebreeuws te doen.

ernstige voornemen op, om ware Israëlieten en strenge waarnemers van alle instellingen van de wet te worden, ons door geen gezag te laten afschrikken, en zodoende de Christenen te noodzaken om meer eerbied voor het Joodse volk te koesteren. De nationale hoogmoed, dat gevoel, hetwelk mij in mijn jeugd reeds drong om aan mijn moeder, zo dikwijls ik haar bedroefd zag, te zeggen: “troost u, lieve moeder! wanneer ik groot ben, zal ik u naar *Jeruzalem* brengen³²,” die nationale hoogmoed wies te dien tijde zó sterk in ons aan, dat zij onze ganse ziel vervulde.

Het was in deze gemoedsstemming en met dergelijke bedoelingen, dat wij het voornemen opvatten om de Bijbel geregeld te onderzoeken! Maar, ach! hoe afschuwelijk en rampzalig is de toestand van de onbekeerde ziel! het was ons niet mogelijk verder dan *Genesis* door te lezen. In plaats van het gebed, waren spotternijen, beschimpingen en zelfs (o Heer! tred niet met ons in het gericht!) lasteringen op onze lippen; en dit klom tot zulk een hoogte, dat ik ten laatste mijn vriend in overweging gaf of het niet beter ware onze onderzoekingen te staken, dan dezelve in die gezindheid voort te zetten.

Onze grote plannen vervlogen in damp en het einde van mijn studie jaren naderde. Het was in 1818. Ik verkreeg de graad van Doctor in de geneeskunde, en verliet de Hoge School, alwaar ik getracht had mijn tijd niet ganselijk nutteloos te besteden. Ik keerde in mijn geboortestad, *Amsterdam*, terug, vervuld met de strelendste uitzichten voor de toekomst, terwijl een schone en aanzienlijke loopbaan zich voor mij scheen te openen. Ik had een Oom, één van de eerste geneesheren uit *Holland*, een geleerd man en terecht bij de aanzienlijkste families geacht; daar hij zich het algemeen vertrouwen, zowel als geneeskundige, als vanwege zijn maatschappelijke betrekkingen, verworven had. Geen kinderen hebbende, had hij mij als zijn zoon en opvolger aangenomen, en aan zijn invloed was ik het dan ook verschuldigd, dat ik mij weldra ingeleid vond in een uitgebreide kring van zeer aanzienlijke en achtenswaardige lieden, maar bij welke, helaas! het Christendom, terwijl zij verdiept in de wereld waren, veelal niet meer dan een uitwendige belijdenis bleek te zijn. Schoon ik ettelijke jaren meer met Christenen dan met Joden in betrekking ben geweest moet ik bekennen dat niemand mij ooit een enkel woord over het Christendom gesproken heeft: mijn vrienden en jonge ambtgenoten, met welke ik vele avonden in de week doorbracht, schenen niet het minste denkbeeld van Godsdienst te hebben. Ik herinner mij dat op zekere avond het gesprek op het Christendom gekomen zijnde, zij roem droegen op hun ongelooft en met weinig eerbied van de Heere JEZUS CHRISTUS spraken. Ik gaf hun hierover mijn verwondering te kennen, en liet er op volgen, dat ik, als Israëliet, niet in JEZUS CHRISTUS geloofde, maar dat ieder Christen, die, hoewel niet erkennende dat JEZUS CHRISTUS God is, Hem echter een Goddelijke eer bewijst en aanbidt, in mijn oog een afgodendienaar was.

Eén van de jonge geneeskundigen, die daarbij tegenwoordig waren werd enige jaren later bekeerd. Hij herinnerde mij toen het gesprek van die avond, en betuigde mij, hoezeer hij beschaamd was geworden over een zowel verdiende maar tevens harde bestraffing uit de mond van een Israëliet gehoord. Thans is hij één van mijn dierbaarste broeders in JEZUS CHRISTUS en met veel geloof en Christelijke getrouwheid bewandelt hij zijn weg. Hoe wonderbaar zijn, o Heer! Uw wegen en hoe ondoordringelijk Uw oordelen!

Dan te midden van mijn veelvuldige bezigheden, welke dagelijks toenamen en bij het genot van al de geriefelijkheden van dit leven, was ik echter verre van mij inwendig gelukkig te gevoelen. Ik ondervond integendeel een onverklaarbare amechtigheid in

³² Mocht die kinderlijke verklaring door de trouw van de Koning van Israël eenmaal haar geestelijke vervulling zien!

mijn ziel. De begeerte naar kennis, de dorst naar waarheid met betrekking tot het wetenschappelijke vermeerderden in mij, naarmate de wereldse vermaken mij walgelijker werden. Maar al mijn onderzoekingen, al mijne studies, al mijn pogingen om voldoening te geven aan die inwendige behoefte, welke mij kwelde, bleven vruchteloos en lieten in mijn ziel niets dan een verschrikkelijke leegte achter. In de lange slapeloze nachten, veroorzaakt door een aamborstigheid, waaraan ik van mijn jeugd af veel geleden heb, riep ik dikwijls in mijn droefheid uit: “Waarom ben ik op aarde? Wat is de mens! Zou ik niet duizendmaal gelukkiger zijn, zo ik een geringer schepsel, een aardworm, ware? Ik zou dan wel is waar, in een nauwere en beperktere kring mij omwenden, maar dan ook niet ondergaan, wat ik thans naar ziel en lichaam lijdt.” Dikwijls eindigde ik het avondgebed waarvan ik reeds gesproken heb, met deze zieleklacht: “Ware deze maar de laatste dag van mijn leven geweest.”

Ik heb de brieven nog bewaard, welke twee van mijn vrienden mij in die tijd schreven. De inhoud herinnert mij levendig, hoezeer mijn ziel toen gefolterd werd. Eén van deze brieven vangt zo aan: “Ik kan u niet uitdrukken, waarde vriend! hoezeer uw brief mij geschokt heeft. Uw droefgeestigheid komt mij voor, bijkans in wanhoop te ontaarden, en wat zal hiervan het gevolg zijn, met zulk een zwak gestel en zulk een gevoelige ziel? Nee, uw lichaam, waarde vriend! kan dat niet dragen, ik vrees dat u er onder bezwijkt!” Hierop volgden enige raadgevingen, aan welke, schoon de uitdrukking van de hartelijke welwillendheid zijnde, evenwel datgene ontbrak, hetwelk de ware grond van de vertroosting uitmaakt!

Mijn levenswijze mishagde mij: gretig naar waarheid, overal naar een vast beginsel omziende, was er geen dag waarop ik niet, helaas! genoodzaakt werd de droevige ondervinding te maken, dat de wetenschap, aan welke ik mij toegewijd had, niets zekers aanbood. Welke teleurstelling ondervond ik niet, toen ik zag dat de praktijk, zelfs die van de eerste geneeskundigen, een sleur, een gedurig tasten in de blinde geworden was, terwijl men meer uit een zekere behendigheid, dan wel op wetenschappelijke gronden te werk ging. Ik mocht het vertrouwen van mijn patienten genieten en ik was zelfs, door Gods goedheid, zo als men het noemt, een voorspoedig Doctor; maar daar ik zelf geen vertrouwen in de geneeskunde had, bracht ik mijn dagen in een pijnlijke gedwongenheid door. Mijn oom die achtenswaardige grijsaard, in wiens huis ik woonde, vermoeid door de veelvuldige bezigheden van de dag, zag niet gaarne dat ik mijn avonduren aan de studie toewijdde. Reikhalzend verlangende om mij over te geven aan oefeningen, welke meer met mijn smaak overeenkwamen, waren mij alleen de nachten overig; en vandaar dat ik het waken mij tot een gewoonte maakte, een gewoonte, welke mij sedert zo nuttig werd. Nochtans, al die onderzoekingen in de stille uren van de nacht vermochten niet die verschrikkelijke leegte weg te nemen, welke mij het leven zo bitter maakte. Niet dat ik enige onrust over mijn zonden gevoelde: nee! immers ware dat het geval geweest, ik zou gebeeft hebben om naar de dood te verlangen. Maar ik ging gebukt onder de last en de vloek van de zonde, zonder zelfs te vermoeden, dat er een geneesmiddel was, veel minder daarnaar omziende.

Op zekere tijd dat ik mijn boezemvriend, die onlangs in de echt getreden was, bezocht, had hij juist een schrijven ontvangen van de beroemden BILDERDIJK met wie hij in letterkundige briefwisseling was. “Wilt u de inhoud van de brief vernemen met de overschone verzen die hij mij toezendt?” vroeg hij mij. “Gaarne!” was mijn antwoord. Die dichtregels, in welke hij met zoveel kracht en zalving de heerlijke verwachtingen van Israël beschreef, waren inderdaad verheven. Zij eindigden met deze uitboezeming:

“Wees braaf, en . . . Christen! en, mijn Zoon!
Zo was 't niet vruchtloos dat ik leefde.”³³

Op deze woorden, met een halve stem uitgesproken, voelde ik mijn verontwaardiging opkomen; terwijl het mij toescheen, dat mijn vriend hierover niet genoeg gebedgd was. “Wees op uwe hoede!” voegde ik hem toe; “men heeft het plan gevormd, om ons te verleiden;” en hierop ging ik bars en in allerijl weg. Mijn gemoed was de ganse dag als in het diepste gepeins verzonken; ik kon niet begrijpen dat een man van zulke hoge geleerdheid aan de echtheid van de Christelijke Godsdienst geloof sloeg; evenmin dat iemand, die gedurende zovele jaren met ons in zulk een nauwe betrekking gestaan had, zonder ons ooit van het Christendom te reppen, en daarbij zulk een diepe eerbied voor het Oude Testament bleek te koesteren, opeens begreep om mijn vriend op een dergelijke toon aan te spreken. Mijn hart, van nature wantrouwend, meende er niets anders in te vinden, dan een sluwe list; en de gedachte, dat mijn vriend niet even verontwaardigd was als ik, was mij ondragelijk.

Van die dag af, nam ik echter het Woord van God in handen, met het voornemen om het te onderzoeken; mijn vriend deed evenzo. En sedert, zo dikwijls wij te zamen wandelden, gingen onze gesprekken over die plaatsen van de Heilige Schrift, op welke onze aandacht bijzonder gevallen was. Begonnen zijnde met het Evangelie van MATTHEUS trof het mij reeds dadelijk dat die Evangelist, wel verre van het gezag van het Oude Testament omver te werpen, zich daarop grondde, en niets minder ten doel had dan uit de vervulling der profetien de eenheid van Oud en Nieuw Testament te doen zien.

Zo verliepen er vele maanden, na welke wij, meer en meer aangespoord om in onze onderzoekingen, welke dagelijks belangrijker werden, voort te gaan, overeen kwamen om te bewerkstelligen wat wij enige jaren vroeger getracht hadden; maar met zeer verschillende bedoelingen en in een gans andere gemoedsgezindheid. Wij besloten namelijk, om ons zo dikwijls mogelijk tot het lezen van het Woord te verenigen, en elkander wederzijds onze zwarigheden en opmerkingen mede te delen. Te dien einde zonderden wij ons in het vaderlijke huis af, en het is niet zonder levendige aandoening, terwijl ik de wegen van Gods goedertierenheid en wijsheid aanbid, dat ik mij die gelukkige ogenblikken voor de geest breng, die liefelijke en gezegende uren, welke wij tezamen doorbrachten, als in de tegenwoordigheid van de God van onze vaders!

De ijver en de belangstelling groeiden bij het voortzetten van onze onderzoekingen aan. Mijn verstand, afgemat van al de vruchteloze nasporingen, zag nu opeens een nieuw en wijduitgestrekt veld voor zich geopend, waartoe hetzelve zich met die onwederstaanbare trekking gedreven gevoelde, welke ik later als die liefdewerking van de Hemelse Vader mocht beschouwen, waardoor Hij tot Zijn geliefden Zoon de begunadigde zielen voert. Zo waren voorkomende genade en verkiezing voor mij een feit, een bevindelijke waarheid, alvorens ik er stelselmatig van had horen spreken. De overdenking van het Woord van God werd nu de dringendste behoefte van mijn hart. Het was mij niet genoeg de waarheid te kennen, ik moest haar bezitten en zij moest de levenskracht van mijn ziel zijn. Hoewel ik nog niet in alle delen wist te onderscheiden wat in mijn binnenste omging, herinner ik mij toch ogenblikken van de innigste verrukking, zo dikwijls mij op mijn weg de kennelijke blijken van de hulp en bescherming van God vóórkwamen.

Eens dat mijn vriend en ik tezamen, als naar gewoonte, in onze beschouwingen bezig waren, verrastte mijn broeder ons; hij zag op de tafel naast een geopende Bijbel een

³³ Krekelzangen, Dl. III, blz. 55.

Spaans werk liggen, het enig menselijk geschrift, hetwelk wij bij de Bijbel lazen. Hij opende het en las de titel, zijnde: *Verdediging van het Christelijk geloof, door Prof. HEIDECK*³⁴. Mijn broeder had echter slechts de eerste woorden: *Verdediging van het geloof*, gelezen. “Wat doet u toch elke dag samen,” vroeg hij ons, terwijl hij het boek ter zijde legde. “Wilt gij Rabbijnen worden?” Hierop het gesprek wendende, verliet hij ons. Wij mochten hierin een kennelijke besturing van God zien; want had mijn broeder de gehele titel gelezen, wij zouden zo niet ontdekt, althans bij onze wederzijdse betrekkingen verdacht geworden zijn.

Het gebeurde daarna, dat ik mij op de bibliotheek van mijn oom bevond, en, steeds begerig iets aan te treffen, dat in betrekking was met datgene wat gedurig mijn ziel vervulde, liet ik mijn ogen over die menigte boeken gaan, zeer verlangende of ik ook een werk kone vinden, dat mij over het Christendom sprak. Eindelijk ontdek ik een groot foliant, met het opschrift: *Justini philosophi et martyris opera*³⁵. Hoewel die schrijver mij toen nog geheel onbekend was, deed mij echter de titel van Martelaar hopen, dat ik in dit geschrift iets hetgeen betrekking op het Christendom had, vinden zou. Bij het openslaan viel dadelijk mijn aandacht op het eerste Hoofdstuk, zijnde een samenspraak met de Jood TRYPHON; ik las het met ijverige belangstelling, en vond daarin een kort overzicht der Messiaanse profetieën, hetwelk mij zeer nuttig was. Wederom een blijkbare besturing van de Goddelijke Voorzienigheid! Mijn ziel was hierover op het diepst getroffen.

Op zekere nacht las ik de profetieën van JESAJA. Gekomen zijnde aan het drie en vijftigste hoofdstuk, maakte het zulk een levendige indruk op mij en vond ik daarin met zoveel klaarheid beschreven en als letterlijk terug hetgeen ik in het Evangelie omtrent het lijden van CHRISTUS gelezen had, dat ik waarlijk meende dat men een andere Bijbel voor de mijne in de plaats had gelegd. Ik kon mij niet verbeelden, dat dit drie en vijftigste hoofdstuk, hetwelk men terecht een beknopt Evangelie noemen mag, in het Oude Testament gevonden werd. Het is onmogelijk, dacht mij, dat een Israëliet, na dit gelezen te hebben, twijfelen kan of JEZUS niet de beloofde MESSIAS is! Vanwaar die sterke indruk? Immers ik had toch dikwijls ditzelfde hoofdstuk gelezen? Maar nu las ik het, bestraald met het licht van Gods Geest! Van toen af herkende ik volkomen in JEZUS de ware MESSIAS, en onze onderzoekingen in het Woord van God kregen een geheel nieuw aanzien. Het was als de aanvang, de dageraad van een luisterrijke dag voor onze zielen; het licht verspreidde meer en meer zijn levenwekkende stralen, klaarde ons verstand op, verwarmde onze harten, en reeds toen was een onuitsprekelijke troost mijn deel.

Ik begon nu het waarom van zovele raadselen in dit leven in te zien, en hetgeen ik mij zo dikwijls angstvallig afgevraagd had, veeleer om mij te kwellen en mij te bedroeven, danwel om mijn gemoed te bevredigen en te onderwijzen. Alles rondom mij scheen te herleven. Uit een gans ander oogpunt zag ik nu het doel en het belang van mijn aanwezigheid in. Gelukkige en gezegende dagen, bij het gevoel van de tegenwoordigheid van de Meester³⁶! Nimmer zullen zij uit mijn gedachten gewist worden! Zo dikwijls ik de tocht van de twee discipelen naar *Emmaüs* lees, herinner ik mij de uren wanneer ik met mijn vriend wandelde. Evenals zij konden wij zeggen:

³⁴ *Defensa de la Religion Christiana*, Madrid 1797, 4 vol. quarto

³⁵ *De werken van JUSTINUS, de Wijsgeer en Martelaar*

³⁶ Deze uitdrukking doet mij met vernieuwde aandoening aan een tedergeliefde, nu zalige Vader denken, die zoo dikwijls in zijn Prediking van de Meester sprak en zijn verkondiging vaak bekrachtigde met die woorden: *Le Maître l'a dit* (de Meester heeft het gezegd).

“Was ons hart niet brandende in ons, als Hij tot ons sprak op de weg en als Hij ons de Schriften opende?”

Bereids merkte ik op, dat wij onder de kennelijkste leiding van Gods Voorzienigheid, ons onthielden om, aan wie het ook zijn mocht, mede te delen wat in onze harten omging, en dat wij, ons bepalende bij het vergelijken van het Woord van God, alle andere boeken ter zijde lieten, uitgezonderd het werk van Prof. HEIDECK hetwelk wij steeds raadpleegden. Deze geleerde was eertijds Rabbijn in *Duitsland* geweest; dan het *Katholicisme* omhelsd hebbende, was hij later tot Hoogleraar in de Oosterse talen te *Madrid* benoemd, alwaar hij, zover mij bekend is, nog in leven is. Dit werk, in de vorm van brieven geschreven, en waarin veel leven en ervarenheid in de Schriften doorstraalt, behelst een verdediging van het Christendom tegen het *Rationalisme*. De lezing daarvan was ons in meer dan één opzicht nuttig; daar wij niet konden nalaten op te merken, hoezeer die krachtige en bewijzvolle redeneringen met welke hij de beginselen en drogredenen van een VOLTAIRE en ROUSSEAU bestreed, hem verlieten zodra hij het *Katholicisme* tegen het *Protestantisme* wilde handhaven.

De ogenblikken, die mij in de morgen overig waren, zonderde ik tot het lezen van het Woord van God af, immers ik durfde dit niet in het bijzijn van mijn oom doen. De belangrijke plaats uit het zevende hoofdstuk van JESAJA: “Ziet een maagd zal zwanger worden en zij zal een Zoon baren, en Zijn naam IMMANUEL heten,” had mij op zekere dag zeer bezig gehouden, en van de studeerkamer komende, trof ik een ‘Israëlitisch’ Doctor, een’ vriend van mijn oom, aan die terwijl hij deze in de zijkamer afwachtte, zich onledig hield met een nieuwe uitgave van de Bijbel door te bladeren. “Ziedaar toch,” zei hij, het woord tot mij wendende, “een netelige plaats, welke wij de Christenen moeilijk uit de hand kunnen wringen.” Het was juist die van JESAJA welke in de eenzaamheid het onderwerp van mijn overdenking geweest was. Mijn ziel werd op het innigst geschokt, en ik mocht ook wederom hierin de vinger Gods opmerken. “En waarom” vroeg ik hem, “zouden wij niet de waarheid erkennen?” Hierop trad mijn oom de kamer binnen, daar het etenstijd was. “Waarover sprak u tesamen?” vroeg hij mij. De geneeskundige deelde hem de zaak mede, en daar hij wist hoe ervaren mijn oom was in de schriften van de Rabbijnen, vroeg hij hem wat deze omtrent de bewuste plaats zeiden: “Helaas! een hoop zotternijen!” antwoordde mijn oom, opstaande; waarop wij ons in de nabij zijnde kamer begaven, om het middagmaal te gebruiken. Mijn hart klopte geweldig en ik dankte vurig de Heere in mijn binnenste dat Hij mij uit de mond van een man, die om zijn Rabbijnsche geleerdheid hoog aangeschreven stond, zulke woorden had doen horen.

Al deze omstandigheden, door de wijsheid en goedertierenheid van God geleid, strekten daartoe om mij meer en meer te overtuigen dat in het Christendom alleen de waarheid was. Maar hetgeen bij de aanvang behoefte voor mijn verstand geweest was, werd nu een behoefte voor mijn hart. Loutere kennis voldeed mij niet: ik moest lief hebben. Het was toen dat de stralen van de Zon van de gerechtigheid, welke meer en meer over ons opging, mij hij het licht, hetwelk mij omscheen, die levenwekkende en hemelse gloed gaf, welke in ons het leven dat uit God is, verwekt. Ik erkende dat de Heere uit liefde mij had opgezocht, ik begon nu ook wel mijn zonden te gevoelen, of om liever te zeggen, mijne algehele ellende; maar dit gevoel smolt weg in de liefde van God. Nu had ik in CHRISTUS mijn leven gevonden; Hij was het middelpunt van al mijn genegenheden en beschouwingen geworden, het enig Voorwerp, hetwelk de oneindige leegte van mijn hart vervullen kon, de sleutel van alle verborgenheden, het beginsel van alle ware wijsbegeerte, van alle waarheid, ja de Waarheid zelf!

Naarmate de Geest van God mij in het geloof bevestigde, gevoelde ik mij des te ongelukkiger in de toestand, waarin ik geplaatst was; daar ik bij mijn oom zoveel uren en kostbare avonden verloor, welke ik gewenst had toe te wijden aan het verder onderzoeken van hetgeen, waarin ik nu alleen op aarde belangstelde. Zoveel schokken, gepaard met het vurigst verlangen om mijn Zaligmaker in het openbaar te belijden, moesten noodwendig een gestel hevig aandoen, hetwelk buitendien nimmer zeer sterk geweest was. Hoogst welkom was mij dan ook de raadgeving van mijn oom, om enige weken de buitenlucht te genieten. Mijn moeder, mijn voortreffelijke moeder, die mij steeds zulk een bijzondere liefde had toegedragen, wilde mij volstrekt vergezellen. Gedurende die dagen van rust, in staat een vrijere loop aan mijn gedachten te geven, voelde ik mij gedrongen mijn hart voor mijn dierbare moeder te ontsluiten. Op zekere dag, dat ik alleen met haar wandelde, ving ik het gesprek aan over de Godsdienst, doch niet zonder beving en ontroering. “U ziet, geliefde moeder! dat ik mij veel met de Bijbel bezig houd, weet u wel dat de profetiën reeds vervuld konden zijn, en de Christenen gelijk hebben?” “Al wie zijn plicht als een braaf mens betracht, is God aangenaam;” was het antwoord van mijn moeder. “En u, mijn zoon! zie toe, dat u zich niet laat vervoeren door uw levendigheid en sterke verbeelding.” Hierop wendde zij het gesprek af, behendig alles vermijdende, wat het daarop weer zou kunnen terugbrengen. Ik dacht, dat zij niet begrepen had, wat ik haar eigenlijk had willen mededelen, maar mijn moeder, een zeer bedaarde en nadenkende vrouw, bewaarde zorgvuldig mijn woorden, en toen wij na enige weken in de stad teruggekeerd waren, had zij mijn broeder bereids geopenbaard het gesprek, dat wij tesamen gehouden hadden, en hem (Heer! U weet dat zij het in onwetendheid deed,) ernstig vermaand om zich tegen alle verleiding te wapenen³⁷.

Weer bij mijn oom te huis zijnde, voelde ik van dag tot dag meer de noodzakelijkheid om openlijk voor mijn gevoelens uit te komen; maar hoe te besluiten om mijn oom, die oom, welke mij met zoveel weldaden overladen had, die mij als zijn zoon beminde, die in mij de steun van zijn ouderdom zag, een bekentenis te doen, welke, in aanmerking nemende zijn ouderdom en zijn levendig karakter, niet kon nalaten zulk een hevige schok te veroorzaken, waarvan ik onmogelijk vooraf de gevolgen zou kunnen berekenen. Ik kan tot eer van God verklaren, dat de vaste overtuiging dat ik mij door mijn bekentenis verstoken zou zien van de aanzienlijke vermaking van mijn ooms, een overtuiging, welke de uitkomst heeft bewaarheid, nimmer mij hiervan teruggehouden heeft. Alleen vreesde ik de gezondheid van een mij zo dierbare te benadelen, en de gedachte, dat ik door het spreken een dodelijke slag aan die waardigen grijsaard zou toebrengen, ontnam mij ten enenmale de nodige moed en kracht om tot die openlijke verklaring te komen. Voorzeker met meer geloof, zou ik al de hinderpalen overwonnen hebben, maar in de staat, waarin ik mij toen bevond, bleef mij niet anders overig, dan in de stilte te zuchten en te klagen. In die dagen van worsteling en inwendige strijd, klommen mijn smekingen steeds op tot Hem, die mij geroepen had, en ik bad Hem vurig tot mijn hulp te komen en mij een effen weg te maken.

Nu wordt ook door mij verhaald, hoe de God van alle goedertierenheid op mijn geschrei acht gaf, en de stem van mijn smekingen hoorde. Mijn oom had de gewoonte om na het middagmaal de dagbladen in handen te nemen en deze overluid te lezen. Op zekere dag, dat ik als naar gewoonte in een onbeschrijfelijke neergedrukte gemoedsstemming tegenover hem zat, hoorde ik hem het volgende uit Hamburg

³⁷ De Heer CAPADOSE zelf had weinig tijd te voren nog gemeend, dat BILDERDIJK hem en zijn vriend wilde verleiden, om tot het Christendom over te gaan.

mededelen: “Wij zijn getuigen geweest van een zeer belangrijke gebeurtenis. Een Rabbijn, na zijn geloofsgenoten in de Synagoge bekend gemaakt te hebben, dat een nauwkeurig onderzoek van de profetiën hem ten klaarste overtuigd had, dat de ware MESSIAS reeds gekomen was, terwijl hij daarop belijdenis van zijn Christelijk geloof heeft afgelegd, is dezer dagen in onze stad gedoopt en tot Leraar van de Evangelische Gemeente aangenomen geworden. “Hierop liet mijn oom terstond deze, vooral in mijn toestand, zo treffelijke woorden volgen: “U kent mijn wijze van zien: zo die man deze stap uit baatzuchtige bedoelingen gedaan heeft, dan verdient hij onze verachting; is het uit overtuiging, zo heeft hij recht op onze hoogachting.” O! gevoelige en Christelijke zielen, die het voorrecht hebt om u in de levendige gewaarwordingen van uw naasten als ware het te kunnen verplaatsen, nee! ik zal niet trachten u te beschrijven alles wat in dat plechtige uur in mijn gemoed omging!

Ik gevoelde de grond onder mij wegzinken, en in blijde geestverrukking, viel ik die achtenswaardige grijsaard om de hals, uitroepende: “Ja, oom! het is God, die u alzo doet gevoelen! Hij, die u met een vaderlijke liefde bemint en uw zoon noemt, verkeert in dezelfde toestand, als die Rabbijn!” Deze woorden sprak ik met zulk een vervoering en geestdrift uit, dat mijn oom, zeer ontsteld en verschrikt, vreesde dat ik wellicht mijn verstand verloren had. Hij plaatste mij op de sofa, en na zich een poos verwijderd te hebben, om mij tot mijzelf terug te doen komen, kwam hij weer binnen, en begon over iets anders te spreken. Maar mijn ziele was te veer overstelpt en bewogen om te kunnen luisteren naar hetgeen hij mij zei. Ik had gemeenschap, zonder een woord te spreken, met de God van mijn verlossing; want op dat ogenblik gevoelde ik Hem zó nabij, dat als ware het mijn hand Hem greep; het was de tegenwoordigheid van de ADONAI van mijn vaderen, welke mij ondersteund had, en welke, van die dag af, mijn ziele een vertroosting schonk, die zij nog niet had ondervonden, en een mij tot hiertoe niet gekende vreugde en sterkte mededeelde.

Ik bemerkte zeer wel aan mijn oom, dat hij, schoon zeer geschokt over het gebeurde, echter niet dat gewicht aan mijn woorden gehecht had, hetwelk ik verwachtte. Ik besloot derhalve, terwijl ik mij in mijn God sterkte, om hem de volgende dag mijn verklaring te herhalen. Als naar gewoonte, waren wij weer beide alleen aan tafel. Mijn oom scheen mij wel toe enigszins verlegen te wezen, nochtans was hij vriendelijk met mij. Na het middagmaal, nam ik het woord op, en ik mocht hem toen met kalmte en vastheid van geest zeggen, hoezeer het mij smartte te zien dat hij mijn betuiging van de vorige dag niet scheen begrepen te hebben, daar ik mij nu genoodzaakt vond om haar als in de tegenwoordigheid van God, te herhalen, met de hoop dat ook hij eenmaal de waarheid zou erkennen. Nu week alle begoocheling, en er ontstond een van de ontroerendste tonelen; hij sloeg zich op de borst, vervloekte zijn dag en riep in de bitterheid van zijn ziel uit, dat ik zijn grijze haren met droefheid ten grave zou doen dalen. Dit verwijt doorboorde mijn ziel; maar de Heere ondersteunde mij. Zijn vertroosting onthield Hij mij niet, en door Zijn genade werd het mij vergund aan die dierbare en waardige grijsaard zulke blijken van liefde en toegenegenheid te geven, door welke hij enigszins tot bedaren gebracht werd.

De volgende dag deelde hij alles aan mijn ouders mede, en het bleek, dat men toen overeenkwam, om mij door zachte middelen tot andere denkbeelden te brengen. Wie kon weten, of niet, door zorgvuldig alle gesprek over die zaken te ontwijken, die gedachten verdwijnen zouden? Doch mijn familie bemerkte weldra, dat dit onmogelijk was; immers ik had soms moed genoeg hun het Evangelie te verkondigen; terwijl ik nimmer, zo dikwijls zich de gelegenheid daartoe aanbood, mijn gevoelens verborg. Mijn boezemvriend, die enige maanden tevoren zijn vader verloren had, en

meer vrijheid genoot, was mij destijds tot grote bemoediging en vertroosting. Daar mijn oom eindelijk bemerkte, dat men mij niet door zachtheid van Godsdienstige overtuiging kon doen veranderen, en hij nog meer bevreesd was voor de openbare belijdenis van mijn geloof, bediende hij zich toen van andere middelen, welke evenwel een gans andere uitwerking hadden, dan hij zich voorstelde. Spotternijen, beledigingen en zelfs harde bejegeningen moest ik gedurig ondervinden, en ofschoon ik, helaas! deze meer dan eens in hartstochtelijkheid afwendde, moet ik echter tot eer van God verklaren, dat ik ze toch meestal met stilzwijgen verdroeg; terwijl ik mijn droefheid voor die Zaligmaker mocht uitstorten, in wiens gemeenschap mijn ziel reeds zoveel vertroosting genoten had. Men mene echter niet dat ik over deze beproevingen klaag; integendeel, deze harde en voor het vlees zeer gevoelige behandelingen beschouw ik als de uitstekendste weldaden van God, daar zij mij in het geloof versterkten, en steeds voor mij waren als zoveel nieuwe getuigenissen voor de waarheid van het Evangelie, welks openhartig en openbaar belijden verdrukkingen, van welke aard dan ook, altijd ten gevolge heeft.

Het gebeurde dat op zekere dag mijn oom alles in het werk stelde, om mij door zielgrievende en bittere spotternijen te kwellen; ik mocht zwijgen, maar mijn zwijgen hem wreveliger of stouter makende, waagde hij het de Naam te lasteren van Hem, die het voorwerp van mijn aanbedding en de overvloeiende bron van mijn zielsvertrouwingen geworden was. Nu was het de tijd om te spreken, ik stond op, en mij vóór hem plaatsende zei ik hem: “Niet verder; tot hiertoe was alleen mijn persoon het voorwerp van uw spotternijen en beledigingen, en God heeft mij gegeven deze met stilzwijgen te dragen; maar nu u lastert hetgeen u niet kent, nu moet ik u voor de Heere, die mij hoort, verklaren, dat ik, zo u op die wijze wilt voortspreken, dadelijk uw huis zal moeten verlaten, om er nimmer weer in te komen, hoewel ik niets in de wereld heb.” Hiertoe was ik stellig besloten. De vaste en ongewone toon, waarop ik deze woorden uitsprak, immers ik mag mij overtuigd houden dat de Geest van God mij alzo gaf te spreken, was niet zonder uitwerking. Trouwens welke dan ook de beproevingen en zwarigheden mogen geweest zijn, door welke ik nog sedert gaan moest, nimmer heeft zich de mond van die, helaas! verblinde grijsaard, in mijn tegenwoordigheid, geopend om de Naam van CHRISTUS te lasteren. O, allen die deze regels leest, verenigt u met mij om hiervan aan God de eer te geven; want Hij was het, die in deze omstandigheid Zijn getrouwheid openbaarde aan de geringste van Zijn kinderen.

Intussen was het mijn familie tot grote droefheid, dat ik in weerwil van de pogingen, aangewend om mij van mijn voornemen af te brengen, daarin bleef volharden, en geen wonder dat mijn verdrukkingen zwaarder werden. Het was de tijd van de hevigste beproevingen voor mijn ziel. Zelden ontmoette ik één van de mijnen, hetzij in het vaderlijke huis of in dat van mijn oom, zonder iets grievends van hun zijde te moeten verduren. Ik herinner mij onder andere dat mijn vader, wiens opvliegend karakter reeds meermalen tegen mij was uitgebarsten, mij bij de arm nam, en mij bracht in de kamer van mijn lijdende en tot ziekte toe verslagen moeder. Ik zie haar nog gezeten in een hoek van de kamer, en verzonken in de diepste droefheid; zij was als overstelpt van rouw. “U ziet haar,” voegde mijn vader mij toe, “zie daar uw werk! U bent de moordenaar van uw moeder.” Men kan begrijpen wat ik op dat ogenblik moest gevoelen? Nimmer was mijn ziel in die mate ontroerd geworden; en ik moet bekennen dat de tranen en de verschrikkelijke toestand, waarin ik mijn arme moeder zag, zouden hebben kunnen te weeg brengen wat vervolgingen niet vermochten. Ik gevoelde dat mijn geloof geschokt werd, en dat mij tot mijn beveiliging niets anders overig bleef

dan van daar te vlieden. Mijne worstelingen waren onuitsprekelijk; opeens verlaat ik ijlings de kamer, vlucht als bevreesd voor mij zelf uit het vaderlijke huis, doorkruis de straten, zonder te weten waar ik was, en mijn schreden richtten zich naar de stadspoort. Wat zou het einde van deze dag geweest zijn, zo de Heere mij niet ondersteund had? Nauwelijks had ik de brug betreden, of een schitterende regenboog vertoonde zich opeens voor mijn beschreide ogen, en trekt mijn aandacht tot zich. Aangrijpende het teken van de Goddelijke belofte, roep ik uit: “Ziedaar de God van het eeuwige verbond!” Mijn angsten wijken, mijn geloof wordt gesterkt, en de Geest van God giet een vertroostende balsem in de wond van mijn hart uit. Naar het lichaam wel zwak, maar naar de inwendige mens krachtig ondersteund, wend ik nu mijn schreden, en ik keer weer gelaten en onderworpen in het vaderlijke huis terug. CHRISTUS had tot de beroerde zee gezegd: “Wees stil!” en het was kalmte geworden.

Lichtelijk begrijpt men dat deze staat van zaken niet van lange duur kon zijn, en deze de vurige begeerte om mijn Verlosser te belijden, niet weinig moest vermeerderen. Reeds begon men van ons in het openbaar te spreken; wij hadden vele oude gewoonten veranderd, wij bezochten niet meer dezelfde kringen, en niet dan zeer zelden zag men ons deel nemen aan de wereldse vermaken van onze vrienden. Eindelijk begon men de reden te vermoeden; dit veroorzaakte grote rouw en droefheid onder ons volk. Men stelde prijs op ons; wij waren niet te enenmale ongunstig bekend, en de nationale hoogmoed was gevleid dat men onder de geloofsgenoten tellen kon een man, zoals mijn boezemvriend, die hoewel nog zeer jong, reeds door de uitstekendste begaafdheden uitblonk, ervaren was in vele wetenschappen, en vooral als dichter schitterde, terwijl zijne poëzie, op die tijd in het licht verschenen, hem de algemene toejuiching verworven had.

Ik kan niet stilzwijgend voorbijgaan aan een zeer belangrijke ontmoeting, welke wij destijds hadden met een eerwaardige Rabbijn, een vaster en bidder, een man uitgeteerd door vrijwillige onthoudingen, en vanwege zijn vroomheid hooggeacht bij het ganse Israëlitische volk. In een door hem zelf verlangde samenkomst legde hij ons met grote bedaardheid enige bedenkingen voor, welke hij op schrift gesteld had. Het was ons niet moeilijk die te wederleggen. Toen hij bemerkte dat zijn redeneringen ons niet konden overtuigen, beproefde hij ons van de zijde van het hart aan te grijpen. “Mijne heren!” zei hij ons, plechtig opstaande, “binnen weinige dagen zullen onze geloofsgenoten in alle delen van de aarde zich met zak en as bedekken, om de grote Verzoendag te vieren; dan mag een iegelijk Israëliet, die zich vernedert voor onze God en Hem een oprechte belijdenis van zijn zonden doet, zich verzekerd houden dat hij in genade zal aangenomen worden: ik nodig u uit, mijn heren! om hieraan ernstig te denken, en indien u zich als Israëlieten met wroeging zult vernederen over het voornemen, hetwelk u durfde opvatten, zult u vergeving vinden bij onze God.”

Wij waren getroffen, diep getroffen over zijn ijver; maar wij herinnerden hem, dat in alle gevallen alleen het bloed van de MESSIAS ons van alle zonden reinigen kon. Heengaande sprak hij ons nog deze treffende woorden toe: “Welnu, mijn heren! Ik heb gedaan wat ik meende te moeten doen. Nu wij zullen scheiden, wellicht om elkaar niet weer te zien, mag ik u niet mijn dankbaarheid aan God verbergen, dat ik nog in onze dagen dezulken ontmoet heb, die aan de Bijbel geloven.”

Hierop scheidden wij van elkaar, niet zonder wederzijdse ontroering. Ik heb hem sinds die tijd slechts éénmaal ontmoet, en wel vele jaren daarna; het was aan het sterfbed van mijn dierbare oom, maar daar hij niet voor mij wilde weten, dat hij in de kamer was had hij zich achter de bedgordijnen schuil gehouden.

Het ogenblik om tot een beslissende stap over te gaan, was nu gekomen. Immers het was mij onmogelijk die langer uit te stellen. Mijn vriend, die in een gans andere toestand verkeerde en bijna geen tegenstand ontmoet had, omdat zijn vader vóór de openbaarwording van ons geheim gestorven was, had nog liever enige tijd willen wachten; maar daar ik bij mijn voornemen bleef, stemde hij hartelijk met mij in, en ik gaf aan mijn familie kennis van ons besluit. Men wenste dat ik de zaak nog zou uitstellen, of dat ik mij ten minste naar *Duitsland* of elders begeven zou. Wellicht had ik aan die begeerte moeten voldoen, dan de vrees alsof het schijnen zou dat ik mij mijn openlijke belijdenis schaamde, deed mij alle voorslag van die aard verwerpen. Wij verbonden ons echter om ons niet te laten dopen in de stad, waar onze families woonden, en als onder het oog van onze oom, die aan het hoofd van een commissie stond door de Koning belast met het verzorgen van de belangen van de Israëlieten door geheel *Nederland*. Onze keus kon wel niet anders dan zich bij de stad *Leiden* bepalen; alwaar wij zulke dierbare herinneringen hadden, en alwaar die waardige en ons nauw verbonden Geleerde woonde, wiens schriften en gesprekken zulk een aanmerkelijke invloed op ons Godsdienstig bestaan gehad hadden.

Wij vertrokken in de maand September naar Leiden, mijn vriend met zijn waardige echtgenote, die op het innigst in onze hartelijke overtuiging deelde, en ik. Wij werden door de waarde Geleerde en zijn Godvruchtige echtgenote met open armen en ouderlijke liefde ontvangen. Zulk een innig deel hadden zij in onze strijd genomen; wie, meer dan zij, moesten dan ook nu in de hemelse vreugde, welke onze zielen overstelpte, delen!

De 20^e October van het jaar 1822 was de voor ons zo vurig verlangde dag, op welke wij plechtig tot leden van de Christelijke Kerk werden aangenomen. Naar aanwijzing van de leraar, de waardige grijsaard³⁸, bij wie wij belijdenis van ons geloof hadden afgelegd, had men vóór de predikstoel tegenover de gemeente, drie kussens geplaatst. Het is dáár, dat wij, geknield voor de God van onze vaders, die de waarachtige God is, Vader, Zoon en Heilige Geest, dat wij, onwaardige en ellendige zondaren, de onuitsprekelijke zaligheid genoten, om aan onze voorhoofden het teken en zegel van het verbond der genade te ontvangen, en in het midden van de Christelijke gemeente de naam van de grote God en Zaligmaker, Die ons gezocht had, toen wij verloren waren, te belijden. Ere zij God!

De tekst, door de leraar gekozen, was Rom. 11: 5: *Alzo is er dan ook in deze tegenwoordigen tijd een overblijfsel geworden naar de verkiezing der genade.*

“VERKIEZING DER GENADE!” Ziedaar de slotsom van alles, dat ik heb meege-deeld; ziedaar in het kort de geschiedenis van mijn bekering; het is die van ieder ander: voorkomende genade; genade, die bestuurt; genade, die verlicht; genade, die kracht geeft om te lijden voor de Naam van CHRISTUS; genade, die vertroost; genade, die de ziel naar de CHRISTUS trekt; genade, die het geloof geeft; genade, die rechtvaardigt door het toepassen van de gerechtigheid van de Borg op de ziel; genade, die wederbaart, en heiligt; in één woord: genade voor genade, tot roem van die God, Wiens verkiezing vrij en ongehouden, gedaan vóór de grondlegging van de wereld, de enige Bron en het enig Begin is, waaruit alle genade en zaligheid voortvloeien.

De dag vóór onzen openbare overgang tot de Christelijke Kerk, namen wij bij geschrifte afscheid van de Synagoge. De Parnassijns van de Portugese Israëlieten deed ik een brief toekomen, in welke ik hun verklaarde, dat ik, schoon zij gerechtigd waren mij voortaan niet meer als tot de Synagoge behorende te beschouwen, evenwel

³⁸ Ds. Egeling.

Israëliet bleef, maar dan ook zulk een Israëliet, die zijn MESSIAS gevonden had en die in het ijverige gebed voor zijn broeders naar het vlees niet zou vertragen, dat deze weldra tot de Heere hun God en tot DAVID hun Koning mochten terugkeren.

Weinige dagen na mijn doop ontving ik van mijn oom een brief, waarin hij mij meldde dat ik, na hetgeen plaats gehad had en daaruit voortgevloeide schikkingen in zijn huis, niet weer bij mijn terugkomst in *Amsterdam* bij hem mijn intrek nemen kon, dat hij mij echter zijn huis niet ontzei, maar altijd onder de nadrukkelijke voorwaarde, dat ik hem nimmer over mijn gevoelens spreken zou.

In *Amsterdam* teruggekeerd, betrok ik twee kleine kamers, op welke ik in de eenzaamheid met mijn God een vreugde en hemelse blijdschap genoot, welke alle verstand te boven gaan.

Ik zou hier het bericht van mijn bekering kunnen eindigen zo ik mij niet gedrongen gevoelde om ook in weinige woorden, die van mijn geliefden broeder mede te delen. Men zal daarin de genade van de Heere op het schitterendst geopenbaard zien.

Reeds dadelijk na de verandering, welke bij mij ontstaan was, had deze dierbare broeder, zich zeer gunstig onderscheiden boven andere leden van mijn familie, niet dat hij met mijn gevoelens instemde, verre van dat; maar hij wilde dat de wederkerige genegenheid daardoor althans niet verflauwde. Terwijl het steeds zijn toeleg was om mijn overige betrekkingen gunstiger jegens mij te stemmen, hield hij niet op, mij de ondubbelzinnigste blijken van zijn hartelijkheid, niet alleen vóór, maar ook nog na mijn bekering, te geven. Want ofschoon de onheuse bejegeningen na mijn doop ophielden, had ik echter van de kant van mijn betrekkingen niet minder koelheid, terughouding en minachting te ondervinden; terwijl van de andere kant de geschriften welke het, zowel aan mijn boezemvriend als aan mij, gegeven was reeds in het eerste jaar van onze bekering in het licht te doen komen en waarin wij, de banier van het Kruis opstekende, CHRISTUS als de God van de vrede en van onze verlossing verkondigden, zulk een hevige tegenstand verwekt hadden, dat wij reeds dadelijk bij onze overgang tot het Christendom ondervindelijk de waarheid leerden kennen van het woord omtrent de CHRISTUS verklaard: *Ziet deze wordt gezet tot een val en opstanding veler in Israël en tot een teken, dat wedersproken zal worden.* Lucas 2: 34. Die tegenstand, door welke mijn praktijk niet weinig leed, scheen wel enigszins de gezindheid van mijn betrekkingen jegens mij te verzachten echter bleef men met mij op een zekere afstand. In die ogenblikken ontving ik van mijn dierbare broeder, de vertroostendste blijken van zijn hartelijke toegenegenheid ten opzichte van mij; hij werd het voorwerp van mijn vurigste smekingen en dikwijls was het reeds laat in de nacht, dat ik zijn zielsbelangen de Heere in het gebed nog aanbeval. In mijn gedurige ongesteldheden kwam hij dikwijls een uur of twee bij mij doorbrengen. Dan verzocht ik hem mij een hoofdstuk uit het Oude Testament voor te lezen, hetwelk hij geredelijk deed, en steeds koos ik die plaatsen, welke de duidelijkste profetieën aangaande de MESSIAS behelzen. Het gebeurde zelfs eens dat ik met meer dan gewone ijver hem het Evangelie had mogen verkondigen en de plicht om de Heilige Schriften te onderzoeken hem ernstig op het hart drukken. Met tranen in de ogen riep hij uit: “Ik moet bekennen, u bent gelukkiger dan ik, dat u het geloof bezit; maar wat mij betreft, ik zeg het in oprechtheid, ik kan niet geloven dat er een onmiddellijke openbaring van God is.” Al mijn redeneringen, om hem tot een ander begrip te brengen, waren vruchteloos, en ik ervoer andermaal dat het niet de mens maar God alleen is, die ons het geloof aan Zijn Woord geven kan.

Het jaar na mijn bekering bemerkte ik dat zijn bezoeken minder aanhoudend werden, terwijl hij dan ook minder dan weleer genegen scheen te horen naar hetgeen ik niet

ophield hem voor te leggen. Zeer verslagen over deze verandering, voelde ik mij gedrongen hem hiervan de oorzaak te vragen, waarop ik het volgend verpletterend antwoord kreeg: hij had inderdaad vroeger gemeend, dat mijn beginselen die van het Christendom waren; maar hierover met vele Christen-vrienden gesproken hebbende, hadden deze hem hun verwondering te kennen gegeven, dat ik nog aan die verouderde leerstukken van het Christendom geloofde, hetgeen, voegde hij er hij, genoeg aantoonde dat wij een stelsel op onze eigen hand hadden.

Deze woorden grieden mij bitter. Ik vergenoegde mij echter voor dat ogenblik, met hem te zeggen dat er, helaas! vele schijn-Christenen waren; maar dat ik hem in elk geval één zaak had aan te bevelen namelijk: het onderzoek van de Heilige Schriften, ten einde zich alzo met de hulp van God in staat te stellen om zelf over de zaken te oordelen. Dan de zware beproevingen, welke de Heer weldra over mijn betrekkingen bracht, werkten in de ziel van mijn broeder datgene, hetwelk de listige Vijand had willen voorkomen.

De droevige hartstochtelijkheid van mijn beklagenswaardige vader dagelijks erger wordende, veroorzaakte ons dit de grootste bekommernis. Weldra bemerkten wij, helaas! dat hij niet wel bij het hoofd was, en een jaar later brachten de hevige aanvallen, waaraan hij onderhevig was, mijn familie in de treurige noodzakelijkheid, om hen in een plaats van veiligheid te verzorgen, ten einde grotere rampen te voorkomen. Maar hetgeen niet weinig mijn smarten vermeerderde was, dat mijn ongelukkige vader niet ophield, mij als de enige oorzaak van zijn ramspoeden te beschouwen; terwijl hij in de brieven, welke hij aan mijn broeder schreef niet ophield, mij met zijn haat en verwensingen te vervolgen. Oordeelt wat het teder en liefhebbend gemoed van mijn broeder hierover in de stilte moet geleden hebben; want hij hield dit alles voor mij verborgen. In de brieven, welke hij destijds aan mijn vader afzond, en welke ik zorgvuldig bewaard heb, smeekte hij hem bij al wat dierbaar is, niet meer zijn hart te doen bloeden, door zulk een teerbemide broeder, *wiens vroomheid oprecht was*, zo hard te behandelen. Op die wijze drukte hij zich in het jaar 1825 uit.

Ik treed in deze treurige bijzonderheden, alleen om te doen zien, welke invloed de rampen op de ziel van mijn dierbare broeder hadden, zodat zij hem stemden om met meer vertrouwen aan te horen hetgeen ik hem van de waarheid zeide. Evenwel kon men nog geen verandering in zijn wijze van zien ontdekken. Mijn waarde familie begon intussen gunstiger jegens mij gestemd te worden, zó zelfs dat de beginselen van het Christendom niet slechts geduld, maar veeleer door hen geëerbiedigd werden. Door de goedertierenheid van God werd ook mijn vader kalmer van gemoed. Hij gaf de wens te kennen mij te zien, en zo mocht ik, na een verwijdering van bijna een jaar, het geluk smaken, die vader met de tederste en innigste aandoeningen aan mijn hart te drukken, maar dat op een voor het gevoel zo aandoenlijke plaats, hoewel hij overigens aldaar alles had wat hij maar wensen kon. Reeds had ik hem voor de derde maal gezien; hij begon allengs te herstellen, zodat wij de hoop koesterden, hem weldra weer in ons midden te hebben. De haat, welke hij mij vroeger had toegedragen, had door de goedertierenheid van de Heere voor de grootste tederheid plaats gemaakt; en ik mocht zelfs bemerken dat zijn hart niet ten enenmale gesloten was voor mijn raadgevingen, noch ongevoelig voor mijn smekingen, wanneer ik hem drong om als een zondaar zich aan de voeten van het Kruis te werpen. Ik had zelfs een gesprek met hem, hetwelk mij veel hoop gaf voor iemand, zoals hij, die vroeger niets van de waarheid wilde horen³⁹.

³⁹ In dit gesprek, waarbij het mij gegeven werd, mijn ongelukkige vader het Evangelie van het heil te verkondigen, en aan te wijzen dat de Heere JEZUS de wet niet was komen te niet doen,, maar vervullen, vernam ik dat voor twintig jaar een tuinman (naar het schijnt een getrouw Christen), bezig

Het was de laatste maal dat ik zijn stem hoorde. Op eens breekt een hevige ziekte uit, gevolgd van een algehele uitputting. Ik begaf mij in aller ijl naar het treurige huis, alwaar ik mijn bedroefde moeder en zuster reeds vond, hem verplegende. Hij leefde nog, maar was bewusteloos. Ik viel op mijn knieën voor dit sterfbed, om mijn droefheid in de schoot van de Heere te ontlasten en Hem mijn smekingen voor het heil van mijn geliefde vader op te zenden. Maar hoe groot was niet mijn verwondering, toen ik op het ogenblik dat hij de laatste adem uitblies, bij het opstaan, mijn broeder naast mij gekniel zag liggen.

In die tijd vermenigvuldigde de dood zijn slagen in onze familie. Mijn oom was mijn vader spoedig gevolgd, en het kon niet anders, of het zenuwachtig gestel van mijn broeder moest door dit alles zeer aangedaan worden. Daar hij de compagnon van mijn vader geweest was, had hij nu vele zaken in orde te brengen, welker beschikking hem kwelling veroorzaakte.

De drie eerste weken na de dood van mijn vader werkte hij zonder ophouden en met de grootste ingespannenheid. Helaas! wij waren ver van te bevroeden, welke de verborgen drijfveer van die verbazende ijver was. Toen hij alles afgedaan had, zei hij mij op een veel betekende toon: "Nu kan ik rusten, alles is in orde."

Nadat hij op een regenachtige dag, nog zeer wel zijnde, een wandeling gedaan had, kwam hij ongesteld en huiverig thuis. Hetgeen reeds in het begin een zekere vrees bij mij verwekte, was dat hij gedurig zijn oog op mij vestigde; terwijl ik bovendien in zijn gelaat iets dofs en sombers meende te bespeuren, hetgeen mijn angst onwillekeurig vermeerderde. Weldra openbaarde zich een zenuwziekte bij hem, gepaard met een ongewone onverschilligheid en weerzin aan het leven. Zodra had ik niet de bezoeken bij mijn zieken afgelegd, of men vond mij bij zijn ziekbed, en 's nachts waakte ik bij hem. De derden dag vraagt hij mij: "Zijn wij alleen? Is onze moeder niet meer hier? Welnu! hoor, ik ga sterven." Van droefheid verslagen en nauwelijks in staat te spreken, had ik echter nog de kracht om hem met weinige woorden op de staat van zijn ziele opmerkzaam te maken. Hij wilde geen geneesmiddelen gebruiken, en toen ik hem opmerkte, dat het een grote ondankbaarheid tegen God verried, de middelen, door Zijn goedheid ons ter genezing geschonken, te verwaarlozen, kreeg ik ten antwoord: "Het is zo. Ik zal Hem bidden, die zondige onverschilligheid van mij weg te nemen."

"*Ik zal bidden,*" deze woorden uit de mond van mijn broeder gehoord, schonken mij te midden van mijn droefheid de grootste vreugde; en inderdaad hij begon met een gebroken stem te bidden, en ik hoorde hem onder andere de Heere smeken dat hij toch, zo hij uit deze ziekte herstelde, tot Zijn eer mocht leven. De ziekte nam inmiddels hand over hand toe, en de smarten werden heviger. Dan opeens horen wij

zijnde een nieuwe aanleg in onze tuin te maken, tot mijn vader de wens geuit had, hij mocht een Christen zijn, waarop geantwoord werd, dat dit nimmer zou geschieden, vermits Hij, in Wie de Christenen geloven, de wet vernietigd heeft, die eeuwig blijven moet.

"Nee, Mijnheer! dat is niet geschied; maar zie eens," was het antwoord van die brave man, wijzende op de aanleg in de tuin, die door in de grond stekende stokjes werd aangewezen: "als ik straks met mijn zoden gras kom en die gemaakte aferkingen invul, dan kan ik niet gezegd worden, door de stokjes weg te nemen, de aanleg van de tuin vernietigd te hebben; maar integendeel ik heb die vervuld: alzo heeft de Heere JEZUS ook de wet niet vernietigd, maar vervuld en bevestigd!" "en" voegde mijn vader bij dit verhaal, "nu, na het met u gehouden gesprek, versta ik beter dan toen, wat die goede man bedoeld heeft."

Dit geschiedde de laatste maal, dat ik mijn vader gesproken heb.

De Heer CAPADOSE heeft de vriendelijkheid gehad, ons deze bijzonderheid nog mede te delen.

DE VERTALER

hem uitroepen: “O, mijn moeder! u hebt tot hiertoe, evenmin als ik, geloofd, dat er een duivel is, maar nu gevoel ik zijn vurige pijlen, die mij het hart doorboren!”

Op deze woorden buig ik mij voorover naar de dierbare lijder, hem zeggende: “Ik bid u, smeeek God in de Naam van JEZUS CHRISTUS, Hij alleen heeft de duivel overwonnen; Hij is het, die u van deze vijand wil en kan verlossen!”

Hij bleef enige uren in een staat van sluimering tot op de ochtend van de zesde dag van zijn ziekte, toen hij mij bij de hand nam en zei: “Broeder! er is geen hoop meer voor zulk een groot zondaar.”

Nu was het ogenblik daar, om hem al de rijkdom van het Evangelie van de genade open te leggen. “Indien u zich inderdaad een zodanige gevoelt,” hernam ik met volle verzekerdheid; “o! geloof in de Heere JEZUS CHRISTUS, en uw ziel zal behouden worden.”

Hierop gaf hij geen antwoord. De hevige smarten, welke hij bij vlagen ondervond, ontnamen hem het vermogen om te spreken. Weldra bemerkte ik, dat hij diep in gedachten was, en dat zijn ogen gedurig naar één punt getrokken werden. “Broeder!” roept hij uit, “ik zie vóór mij twee wegen: op de één zie ik lijken en in het zwart geklede mannen, maar op de anderen mensen met lange witte klederen, en, (voegde hij er met de uitdrukking van de grootste vreugde bij) ik zie onze waarde vader onder deze” (Openb. 7: 13). Mijn broeder had, naar mijn weten, nimmer het laatste boek van de Bijbel gelezen.

Maar de voortekenen van een naderend einde begonnen zich te openbaren, algehele uitputting van krachten en stuipachtige sluimeringen. Vele uren van de morgen lag hij met half geopende ogen, zonder een woord te spreken. Een diepe stilte heerste in ons huis. Mijne bedroefde moeder bevond zich in een bovenkamer benevens mijn zuster en een vriend van de kranke Voor een ogenblik de ziekenkamer verlaten hebbende, om in een aansluitend vertrek enige drank voor de lijder te bereiden, hoor ik opeens een verward en doordringend geluid. IJlings loop ik toe, ik zie mijn broeder met de doodverf op de lippen overeind in het bed en met een bevende hand de bedgordijnen openende. Met een sterke, maar ongewone stem, schreeuwt hij uit:

“Roep; roep mijn moeder, roep mijn zuster! Ik sterf; maar ik geloof in God, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Ik geloof in JEZUS CHRISTUS, mijn Zaligmaker. Hij is de Heere, de Koning der koningen; allen moeten tot Hem komen; Europa, Azië, Afrika en Amerika behoren Hem toe. Hij moet heersen over de gehele aarde. Men moet aan de Synagoge bekend maken, dat ik gestorven ben in Zijn Naam!”

Hierop volgde een belijdenis van zonden, van dewelke hij er enige in het bijzonder noemde. Nog vele andere uitroepingen vol leven stroomden uit zijn mond, welke ik mij echter niet nauwkeurig heb kunnen herinneren vanwege de hevigheid van mijn aandoening; want onwillekeurig had ik mij op de knieën geworpen, om het heerlijke werk van God, hetwelk zich hier zo kennelijk openbaarde, te aanbidden.

Vervuld van heilige eerbied, had ik de innigste overtuiging dat de Geest van God door de mond van mijn broeder sprak en aan zijn woorden een kracht gaf, welke die van zijn uitgeput lichaam ver overtrof. De bejaarde en getrouwe dienstknecht, een Roomsgezinde, welke hem op die dag met mij verzorgde, was aan de andere zijde van het ledikant neergeknield. De doordringende stem van de stervende, welke zich te midden van de doodse stilte had doen horen, was tot in de opkamer, waar mijn moeder zich bevond, vernomen geworden, waarop de evengemelde vriend in allerijl was komen toeschieten. Deze, Israëliet zijnde, en niet met mij gevoelende, zag dit alles voor een zinsverbijstering aan.

“Bedaar, mijn vriend!” sprak hij tot mijn broeder; waarop deze terwijl hij een betekende blik op hem wierp, waarin zijne gehele ziel was uitgedrukt, hem antwoordde: “Meent u dat dit een aanval van koorts is? Nee, nee, mijn vriend! het is de eeuwige waarheid!”

En zich voorts naar mij wendende, riep hij uit: “Kom, waarde Broeder! dat ik u thans een ware broederkus geve.”

Ik besproeide dat dierbare hoofd met mijn tranen. Afgemat viel hij nu in een sluimering. Tegen de avond echter, kwam hij weer bij, en toen vroeg ik hem, of hij wel wist, wat er ‘s ochtends gebeurd was. “O ja!” kreeg ik ten antwoord: “zonder de kracht van boven, zou ik hiertoe niet in staat geweest zijn.”

Deze waren de laatste geregelde woorden, welke ik uit zijn mond opving een nieuwe verheffing van koorts nam hem zijn laatste levenskrachten weg, en de volgende dag rustte hij in de schoot van zijn God.

Men had zich inmiddels gehaast een Rabbijn te doen komen, die dan ook het gebed voor de doden, naar de Joodse wijze, las. Terwijl mijn broeder de geest gaf, riep ik uit: “Hij is bij JEZUS CHRISTUS!”

“Nee!” hernam de Rabbijn, haastig opstaande, “hij is gestorven als een ware zoon van ABRAHAM!”

“U hebt gelijk,” voegde ik hem toe: “ABRAHAM heeft geloofd in Hem, die zo op het ogenblik mijn broeder gezaligd heeft.”

De Heere, als wilde Hij de indruk van dit verscheiden nog levendiger op mijn ziel doen werken, had het alzo beschikt, dat dit juist voorviel in de week van de vierde verjaring van de dag van mijn doop. Nu verbond zich aan de herinnering van de dag van mijn overgang in de Christelijke kerk die van de vereniging van een dierbare broeder met de zegevierende Kerk, nadat hij met de Heilige Geest en met vuur was gedoopt geworden.

Deze treffende samenloop van omstandigheden was één van de oorzaken, dat ik de geschiedenis van zijn bekering niet van die van de mijne kon afscheiden.

Na zijn dood vonden wij de zaken in zulk een volkomen orde, dat wij er niet aan konden twifelen, of hij had een geheim voorgevoel van zijn dood gehad. Ik vond in zijn schrijftafel alleen de brieven, welke ik hem in de loop van dat jaar geschreven en waarin ik hem de volle raad van God had mogen verkondigen; maar vooral trof het mij in zijn brieven een met zijn eigene hand geschreven Engels vers van de welbekende Godvruchtige dichter COWPER te vinden, waarin deze bij de beschouwing van de ijdelheid van de aardse dingen tevens zijn vaste hoop op de zaligheid uit vrije genade door het geloof ontboezemt.

Bij het vernemen van het overlijden van mijn broeder, viel een tante, zuster van mijn moeder, plotseling dood, en weinige weken later stierf een zuster van mijn vader onverwachts in mijn armen; zodat ik toen de rouw droeg over vijf van mijn naaste betrekkingen. Het behaagde de Heere mij na deze donkere tijden helderder dagen te schenken; terwijl Hij mij later in Zijn liefde een Christelijke gezellin en dierbare kinderen schonk over welke de Naam van God, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, is uitgesproken geworden, die het geluk van onze vereniging uitmaken, en voor welke ons gedurig gebed tot de troon van de genade opklimt, dat zij mogen leven en sterven tot eer van die God, die Zijn oneindige goedertierenheid aan de onwaardigste van Zijn dienstknechten zo kennelijk geopenbaard heeft.

En nu, het is naar u, Christelijke zielen! dat ik mij bij het eindigen van deze regels ten laatste wendt. U hebt de zegepraal van de genade in de bekering van twee Israëlitische broeders, die de Heere in Zijn oneindige ontferming van het verderf heeft willen verlossen, gezien. U hebt aanschouwd de verschillende wegen, langs welke Hij hen tot zich getrokken heeft; maar, hoe ook onderscheiden die wegen waren, de zegen, welke zij beide ondervonden hebben, vloeide uit dezelfde bron van de onverdiende liefde van de levende God voort. O! dat die liefde u dringe, om God de eer te geven. Mocht het verhaal, hetwelk u werd medegedeeld, gezegend blijken te zijn voor uw zielen, en enigermate strekken om uw geloof te versterken, uwe hoop te verlevendigen, uw liefde aan te vuren!

Het is vooral op die liefde dat ik mij beroep! Werd uw ziel opgewekt, om de genade Gods te danken, vanwege Zijn trouw aan mijn broeder bewezen, daar het Hem behaagde hem bijna op hetzelfde ogenblik én van de vloek van de zonde èn van zijn strijd te verlossen, om hem het volle genot van die zaligheid te doen smaken, welke Hij hem door Zijn bloed verworven had, vergeet niet dat de andere broeder, hoewel hij door de genade van God weet in Wie hij gelooft, zich nog op deze strijdvolle aarde bevindt; en dat zo hij zich aan de ene kant met beving mag verheugen, en met PAULUS verklaren: *“Ik dank God door JEZUS CHRISTUS onze Heere,”* hij van de andere zijde dagelijks met de zuchtende Apostel moet uitroepen: *“Wie zal mij verlossen van het lichaam dezes doods?”* Weest hem dan in uw gebeden indachtig.

Broeders in het geloof!

Ik roep nogmaals uw liefde in; vergeet niet dat een dierbare moeder, die twee broeders onder het hart gedragen heeft, aan welke CHRISTUS Zijn genade verheerlijkte, zich nog niet naar die aanbiddelijke Verlosser heeft gewend, daar het deksel nog op haar aangezicht rust. In de naam van de God van de liefde, in Wie wij het waarachtige leven gevonden hebben, bid ik u, die moeder niet te vergeten; maar u met de enig overgebleven zoon in het gebed te verenigen, opdat zij Hem eenmaal mag leren kennen, die onze enige vreugde uitmaakt. Mocht die genade ook het deel van mijn geliefde zuster zijn!

Nogmaals roep ik uw liefde in; werd uw Christelijke vreugde verhoogd, ziende dat de Heere in Zijn onbegrijpelijke ontferming enige weinige verloren takken opnam, om ze weder in de olijfboom te enten; ach! vergeet niet dat over de gehele wereld dergelijke takken verspreid liggen, zonder gedaante of heerlijkheid, zonder vrucht of loof; maar in welke echter de sappen van de heerlijkste beloften verborgen zijn. Vergeet niet, dat, *zo zij vijanden zijn aangaande het Evangelie om uwentwil, zij aangaande de verkiezing beminden zijn om der vaderen wil; want de genadegiften en de roeping Gods zijn onberouwelijk,* Rom. 11: 28, 30. Gedenkt dat, evenals u vroeger ongehoorzaam geweest bent aan God, en nu barmhartigheid verkregen hebt door hun ongehoorzaamheid, ook deze ongehoorzaam zijn geweest, opdat ook zij, door uw barmhartigheid barmhartigheid zouden verkrijgen. Vergeet bovenal niet het uitstekend voorrecht, hetwelk u vergund is, om door uw gebeden voor Israël en door uw liefde jegens hen medewerkers met God te zijn, die Israël zal verlossen te Zijner eer, ja! te Zijner eer. *Want indien hun verwerping de verzoening is der wereld, wat zal de aanneming wezen anders dan het leven uit de dood?* Rom. 11: 15.

De dag is niet verwijderd, de blijde dag, welke de Apostel met aanbidding en zielsverrukking als van verre groette, toen hij uitriep: *“O diepte des rijkdom, beide der wijsheid en der kennis Gods! hoe ondoorgrondeijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijn wegen”* Rom. 11: 33. Die dag door de Heere aan Israël beloofd door de mond van MOZES, Zijn knecht: *Voorts zal het geschieden, wanneer al deze dingen over u zullen gekomen zijn, deze zegen of deze vloek, die ik u voorgesteld heb,*

zo zult gij 't weder tot uw hart nemen, onder alle volken, waarheen u de Heere uw God gedreven heeft, en gij zult u bekeren tot de Heere, uw God, en Zijn stem gehoorzaam zijn, naar alles dat ik u lieden gebied; gij en uw kinderen met uw ganse hart, en met uwe ganse ziel. En de Heere, uw God, zal uw gevangenis wenden en zich uwer ontfermen, en Hij zal u weder vergaderen uit al de volken, waarheen u de Heere, uw God, verstrooid had. Al waren uwe verdrevenen aan het einde des hemels, vandaar zal u de Heere, uw God, vergaderen en vandaar zal Hij u nemen. En de Heere, uw God, zal u brengen in het land dat uw vaders erfelijk bezeten hebben, en gij zult dat erfelijk bezitten en Hij zal u weldoen en zal u vermenigvuldigen boven uw vaders, Deut. 30: 1-5.

Ja! de Heere is getrouw. Bij ede zelfs heeft Hij aan ABRAHAM beloofd dat zijn zaad het land Kanaän bezitten zou van de rivier van Egypte af tot aan die grote rivier, de rivier Phrath, Gen. 15: 18; 26: 3; Exod. 33: 31; Ps. 105: 9, en dat deze bezitting tot in *eeuwigheid* zou zijn, Gen. 13: 15; 17: 7, 8; 2 Chron. 20: 7. Ziedaar de grote belofte, welke tot hiertoe nog nimmer is vervuld geworden. Israël is wel in het bezit van het land Kanaän geweest, maar nimmer in die wijde uitgestrektheid of langdurigheid van tijd, als bij de belofte werd aangewezen. Het was alleen onder de regering van SALOMO dat de grenzen van het Rijk van Israël zich uitstrekten tot aan de Euphraat; maar die heerlijkheid was van korte duur, zodat de Propheet JESAJA in een aandoenlijk smeekgebed, waarin hij een blik werpt op de weldadigheden van de Heere en de menigvuldige verlossingen, welke Israël weleer ondervonden had, en zich herinnerde de belofte van het erfelijk-bezitten van het land Kanaän, voor de Heere uitroept: *“Keer weder om Uwer knechten wil, de stammen Uws erfdeels. Uw heilig volk heeft het maar een weinig tijds bezeten”* Jes. 63: 17c, 18a.

Zo blijkt het dat de belofte, waarbij aan Israël het erfelijk bezit van Kanaän verzekerd wordt, nog niet is vervuld geworden, maar zij zal eenmaal haar vervulling zien. Ja! dit zal zij onder de regering van de ware SALOMO, de beloofde MESSIAS, de Heere der heerlijkheid, de Koning Israëls; want Hij is het, die eenmaal *heersen zal van de zee tot aan de zee en van de rivier tot aan de einden van de aarde*, Ps. 72: 8. Ja, dit zal zij, wanneer *de Heere zal wedergekeerd zijn tot Sion en wonen zal in het midden van Jeruzalem, wanneer Jeruzalem zal geheten worden een stad der waarheid en de berg des Heeren der heirscharen, een berg der heiligheid?*

Dan zal de Heere zeggen: *“Ziet Ik zal mijn volk verlossen uit het land des opgangs: en uit het land des nedergangs der zon; en ik zal ze herwaarts brengen, dat zij in het midden van Jeruzalem wonen zullen, en zij zullen Mij tot een volk zijn en Ik zal hun tot een God zijn, in waarheid en gerechtigheid”* Zach. 8: 3, 7, 8.

En daar is verwachting voor uw nakomelingen, spreekt de Heere; want uw kinderen zullen wederkomen tot hun landpalen. Ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik het huis Israëls en het huis Juda bezaaien zal met zaad van mensen en zaad van beesten, en het zal geschieden, gelijk Ik over hen gewaakt heb, om uit te rukken en af te breken, en te verstoren en te verderven, en kwaad aan te doen, also zal Ik over hen waken om te bouwen en te planten, spreekt de Heere. Ziet de dagen komen, spreekt de Heere, dat deze stad de Heere zal herbouwd worden van de toren Hananëel af tot aan de hoekpoort. En het meetsnoer zal wijders nevens dezelve uitgaan tot aan de heuvel Gareb, en zich naar Goath omwenden, en het ganse dal der dode lichamen en der as en al de velden tot aan de beke Kidron, tot aan de hoek van de paardspoort tegen het Oosten, zal de Heere een heiligheid zijn: daar zal niets weder uitgerukt noch afgebroken worden in eeuwigheid, Jer. 31: 17, 27, 28, 38, 40.

O! indien deze regels onder de leiding van God in handen kwamen van deze of gene kinderen ABRAHAMS, maar die niet het geloof van ABRAHAM hebben, van deze of gene Israëlieten, mijn geliefde broeders naar het vlees, maar die nu nog arm zijn, hoewel zij de schatten van Gods Woord bezitten; die in ellende verkeren, terwijl nochtans het bloed van de profeten in hun aderen vliet; die als verachten over de aarde rondzwerven, maar met zich omdragende de belofte van een eeuwige heerlijkheid, zo zij zich tot de Heer bekeren mochten dan deze regels hun herinneren dat dit Woord, deze beloften en dit bloed van de profeten hen dringen om ernstig te onderzoeken van Wie de profeten gesproken hebben, door Wie deze beloften eenmaal voor hen vervuld zullen worden, en Wie het middelpunt van dit Woord is. Ja! Mochten zij weldra door de genade van God erkennen, dat die kostelijke Bijbel, welken zij heilig houden, en waarop hun geloof, zowel als het onze rust profetisch behelst de gehele omvang van de geschiedenis van de MESSIAS, Zijn oorsprong en natuur, Zijn geboorte, Zijn leven en dood, Zijn opstanding en verheffing aan de rechterhand van de Vader in de hoogste hemelen, Zijn geestelijke heerschappij en wederkomst in heerlijkheid, en eindelijk Zijn regering als Koning van Israël, als Hogepriester en Profet.

Ziedaar de vrucht van mijn ernstige beschouwingen van het Woord van God! Mochten deze regels ook bij hen de begeerte naar het onderzoek van de waarheid opwekken. Zij zouden zien, dat de MESSIAS, aan onze vaders beloofd, de eniggeboren Zoon van God, Eeuwige God, één met de Vader en met de Heilige Geest moest zijn, naar de Schriften; want Hij wordt door DAVID God en Gods Zoon genaamd, Ps. 45: 8 en Ps. 2 en 110; door JESAJA *de sterke God*, 9: 5; door JEREMIA *de Heere onze gerechtigheid*; 23: 6, door MALEACHI *de Heere*, 3: 1. Zij zouden zien, dat de MESSIAS onze natuur moest aannemen en geboren worden uit een maagd, naar de Schriften; want Hij wordt genaamd het zaad van de vrouw, Gen. 3: 5, *de Zoon van een Maagd*, JES. 7: 14; dat die MESSIAS moest afstammen van ABRAHAM, IZAK en JACOB; naar de Schriften; want Hij draagt de naam: *zaad van ABRAHAM*, Gen. 22: 8; dat Hij moest zijn uit de stam van JUDA en uit het huis van DAVID naar de Schriften; want JESAJA noemt Hem *het rijsje uit de afgehouden tronk van ISAI*, en in de profetiën van JEREMIA kondigde de Heere Zelf Hem aan als de *rechtvaardige Spruit van DAVID*, Jer. 23: 5

Zij zouden zien, dat Hij te *Bethlehem* moest geboren worden, Mich. 5: 1; dat op die tijd de scepter van JUDA zou geweken zijn, Gen. 49: 10; dat de MESSIAS tot voorloper zou hebben de tweede ELIA, predikende in de woestijn en effen makende of bereidende de weg voor Hem, naar de Schriften, Jes. 40: 3; Mal. 3: 1; dat de MESSIAS Zijn prediking met vele wonderen en tekenen zou doen vergezeld gaan, Jes. 35: 5, 6; dat Hij Zijn intrede in *Jeruzalem* zou doen op een veulen van een ezelin, Zach. 9: 9; dat Hij in een armoedige en nederige staat, zonder gedaante en heerlijkheid, veracht, en als de onwaardigste van de mensen, zou verschijnen, Jes. 53: 2, 3; dat één van Zijn discipelen Hem verraden zou voor dertig zilverlingen, Ps. 41: 10, Zach. 11: 12; dat Hij gegeseld, blootgesteld aan de beschimpingen en in het aangezicht gespogen zou worden, Jes. 50: 6; dat Hij zou geteld worden onder de overtreders, als van God geplaagd, geslagen; maar dat Hij de plagen om onze ongerechtigheden dragen zou, Jes. 53: 4, 12; dat Zijn ziele zeer beangstigd zou zijn vanwege onze overtredingen, Ps. 22: 2, Jes. 53; dat men Zijn handen en voeten zou doorgraven, Ps. 22: 17; dat Hij zelfs aan het kruis bespot en met edik gedrenkt zou worden, Ps. 2: 6, 69: 22; dat men Zijn klederen zou delen en het lot werpen over Zijn gewaad, Ps. 22: 19; dat Zijn beenderen niet zouden gebroken worden, Exod. 12: 46; 34: 21; dat Zijn dood geweldig zou zijn, Jes. 53: 8; Dan. 9: 26; dat men Zijn graf bij

de goddelozen zou stellen, maar dat Hij met de rijken in Zijn dood zou wezen, Jes. 53: 9, dat Hij, wel verre van de verderving te zien, Ps. 16: 10, ten derden dage weer zou opstaan, Jes. 53: 10, Jona 2: 1; dat Hij zou opvaren ten hemel en zitten aan de rechterhand van de Majesteit, Ps. 68: 19, om vandaar Zijn Geest over alle vlees uit te gieten, Joël 2: 28.

Nadat u al deze kenmerkende trekken van de beloofde MESSIAS, welke de EEUWIGE zo duidelijk en onderscheidenlijk tot in de kleinste bijzonderheden heeft willen afschetsen, opdat Israël zich niet door enige valse Messias zou laten misleiden, tesamen verenigd en het beeld van Hem, in Wien alleen uw zaligheid is, aandachtig zult beschouwd hebben; o, mijn dierbare broeders naar het vlees! opent dan het Nieuwe Testament met de bede tot God, dat Hij u geve zijn inhoud te onderzoeken, met de oprechtste begeerte om de waarheid te kennen; en, bestraald met het heerlijk licht van de God van de waarheid; zult u al die kenmerkende trekken van de ware MESSIAS, met de zorgvuldigste nauwkeurigheid, op het aanbiddelijkst verenigd vinden in de persoon van JEZUS CHRISTUS, zowel in het leven als in de dood van die gezegende Verlosser, die weldra met Zijn heiligen in heerlijkheid komen zal. Dan zal *Jeruzalem* de Heere tot een vrolijke naam, tot een roem en tot een sieraad bij alle Heidenen van de aarde zijn, die al het goede zullen horen, dat Hij aan Israël doen zal. Want de mond van de Heere heeft verklaard: *Ik zal de gevangenis van Juda en de gevangenis van Israël wenden, en zal ze bouwen als in 't eerste, en Ik zal ze reinigen van al hun ongerechtigheid, met dewelke zij tegen Mij gezondigd hebben; en ik zal vergeven al hun ongerechtigheden, met dewelke zij tegen Mij gezondigd hebben, en met dewelke zij tegen Mij overtreden hebben*, Jer. 33: 7, 8, 9.

En ik zag tronen, en zij zaten op dezelve, en het oordeel werd hun gegeven, en ik zag de zielen dergenen, die onthoofd waren, om het getuigenis van JEZUS en om het Woord Gods, en die het beest noch deszelfs beeld niet aanbeden hadden, en die het merkteken niet ontvangen hadden aan hun voorhoofd en aan hun hand; en zij leefden en heersten als Koningen met CHRISTUS de duizend jaren. Maar de overige der doden werden niet weder levend, totdat de duizend jaren geëindigd waren. Deze is de eerste opstanding. Zalig en heilig is hij, die deel heeft in de eerste opstanding; over dezen heeft de tweede dood geen macht!, maar zij zullen Priesters van God en van CHRISTUS zijn, en zij zullen met Hem als Koningen heersen duizend jaren, Openb. 20: 4-7.

En de Geest en de Bruid zeggen: Kom. En die het hoort zegge: Kom. En die dorst heeft, kome, en die wil neme het water des levens om niet. Openb. 22: 17. Amen!

Hier eindigt het bericht van de Heer CAPADOSE. Het was in de maand Januari van dit jaar, dat hij deze laatste regels schreef; omringd van de zijnen, gevoelde hij zich gelukkig in zijn stil en rustig verblijf; en hoewel hij nu en dan hinder had van die aamborstigheid, waaraan hij sedert vele jaren leed, bevond hij zich echter alhier beter dan in *Holland*.

De lezing van het Woord des Levens maakte zijn zoetste vreugde uit, terwijl het nauwlettend onderzoek van de profetiën hem zoals hij zelf zei, de verrukkendste ogenblikken verschafte. Dan de gezondheid van zijn echtgenoot, welke zich in de zesde maand van haar zwangerschap bevond, veroorzaakte hem reeds in het begin van de maand Maart de grootste bezorgdheid. "Ik schrijf," alzo luidde één van zijn brieven, "in grote haast, geslingerd wordende door de prangendste angsten.

Mijn voortreffelijke echtgenoot is sedert twaalf dagen zeer ernstig ziek. De geneesheren zien het aan voor de griep, en verzekeren mij dat er geen gevaar is. Ik ben niet van hun gevoelen; maar hoe hierin te handelen? Mijn geneeskundige kennis, in strijd met de tederste aandoeningen van mijn echtelijke liefde, brengt mij in de pijnlijkste onzekerheid. De geneesheer van *Vevey* stemde gisteren met mij in, dat het een catarrale koorts is. Ik ben als in een vurige oven; mijn drie kinderen liggen aan de griep, en daar *Clarens* afgelegen is, moeten wij òf van *Montreux* òf van *Vevey* onze hulp ontvangen.

Nochtans konden wij niet meerder beleefdheid en voorkomenheid ondervinden, dan de juffrouwen, bij welke wij inwonen, zich beijveren ons te bewijzen, terwijl onze vrienden uit de omstreken ons met de ondubbelzinnigste blijken van hun hartelijke deelneming overladden.

O, dierbare vrienden! bidt, bidt voor het leven van mijn lieve huisvrouw. het ware mij onmogelijk de verschrikkelijke nachten te beschrijven, welke ik met haar doorbreng, haar zo bitter ziende lijden. Ach, waarde vriend! hoeveel worstelingen heb ik in deze laatste twaalf dagen gehad. Nu eerst versta ik Psalm 130. Ik heb ogenblikken, ja zelfs dagen, waarin mij alle vertrouwen verlaat, en hoewel uitwendig stil, is het inwendig woeling; op andere ogenblikken daarentegen wordt het mij gegeven tot mijn God te zeggen: "Heere! ik ben niets, en niets heb ik, dat ik als het mijne mag beschouwen! Indien het Uw wil is; neem haar tot U; zij is de Uwe."

Soms ook ondersteunt mij de Heere door de liefelijkste beloften; ach ik mag nu en dan nog enige hoop koesteren dat het mijn God behagen zal, om voor mij, na deze donkere nacht, een schone dag van verlossing te doen aanbreken! Maar wij zijn in de hand van onze God, die geen rekenschap geeft van Zijn daden. Mogen wij alleen oog en hart boven dit tranendal verheffen! Alles is om CHRISTUS wil, en CHRISTUS zal verheerlijkt worden in de Zijnen.

Ja, Heere! U moet alleen de rijkdom, de vertroosting, de zaligheid van Uw kinderen zijn. Ach! wanneer het ogenblik van de beproeving daar is, dan ondervinden wij, hoezeer onze weke harten nog verkleefd zijn aan alles, buiten U!

Heden bevind ik mij beter, wellicht omdat ik in de afgelopen nacht voor de eerste maal sedert lang enige rust genoten heb. Ik verlaat mij op de Heere, dierbare broeder! Hij is onze sterkte en ons schild: De koorts blijft aanhouden, de longen zijn nog niet geheel verruimd; van de aanstaande nacht kan veel afhangen. een grote menigte vrienden en broeders geven mij van alle kanten de oprechtste blijken, dat zij in mijn toestand deden; en ik kan zeggen, dat er een samenstemming van gebeden voor de dierbare zieke en voor zoveel andere zieken, van welke wij overal omringd zijn, opgezonden wordt."

De Heere had in Zijn raad bepaald, haar tot zich in Zijn heerlijkheid te nemen; alle hulpmiddelen van de kunst bleken vruchteloos te zijn, en de waardige gezellin van de

Heer CAPADOSE beval met een hemelse vreugde haar ziel in de handen van haar Verlosser. Deze vreugde was van grote angsten voorafgegaan. De dag vóór haar dood, of liever, om mij van de woorden van haar echtgenoot te bedienen, “vóór haar ingang in het leven,” zei zij aan haar drie lieve kinderen afzonderlijk vaarwel. Zij liet in de morgen de kleine ESTHER tot zich komen, en zei haar: “Lieve kind! bid veel tot de Heere, dat Hij u bekere. Je moeder gaat sterven, vertroost je waarde vader en draag zorg voor hem!”

Nu was de beurt gekomen aan HENDRIK haar oudste zoon; het was een verscheurend toneel voor de door waken en droefheid uitgeputte vader. Zij sloeg haar ogen naar de hemel met een uitdrukking, welke niet door woorden te beschrijven is. “Hoe vele gelukkige dagen,” riep zij uit, “heb ik met deze dierbare kinderen doorgebracht! Ik gevoel het maar al te wel, dat ik nog niet van hen en van mijn echtgenoot losgemaakt ben, en evenwel de Heere heeft gezegd: *Die vader of moeder liefheeft boven mij, is Mijns niet waardig.*”

Tegen de avond vroeg zij of de kleine ISAËC, dat geliefde kind, reeds sliep; zij omhelsde het en zegende het met deze woorden: “De God van ABRAHAM, ISAËC en JACOB zij uw God!”

De volgende morgen, de dag van haar ingang in de eeuwige rust, bemerkte zij dat een straal van de zon in haar kamer schoot. “Hoezeer heb ik gewenst,” riep zij uit, “de lente in Zwitserland te zien; maar ik zal nu de eeuwige lente aanschouwen.”

De Heere had in Zijn aanbiddelijke raad besloten, dat zij, die bij het genot van een volkomen gezondheid en in de bloei van haar jaren een ziekelijke echtgenoot naar een vreemd land vergezeld had, aldaar haar stoffelijk hulsel moest afleggen, en, evenals de geliefde vrouw van JACOB, begraven worden door haar man, die op weg was naar het land van zijn vaderen; maar de Heere had tegen JACOB gezegd: “*Ik ben met u; want ik zal u niet verlaten, totdat ik zal gedaan hebben hetgene Ik tot u gesproken heb.*”

De onuitsprekelijke vertroosting, welke onze broeder CAPADOSE gedurende al die tijd van beproeving van boven ontving, zijn een geheim tussen God en zijn ziel. “Alhoewel mijn ziel als vaneen gereten is,” schreef hij aan een Christelijke vriendin in de eerste dagen van zijn rouw, “wordt hij echter krachtadig vertroost door Hem, die de Opstanding en het Leven is.”

“O! mijn vriend!” schreef hij mij later, “hoe groot is de God Die wij dienen! Op welk een treffende en aanbiddelijke wijze schakeert Hij, als in een schilderij, de licht- en schaduwzijde in het leven van Zijn uitverkorenen! Nimmer zijn mij de schone en verheven beloften, welke Hij ons gedaan heeft, zo heerlijk en voortreffelijk voorgekomen. Leven en sterven: ziedaar het dagverhaal van de Christen! Hebben wij hierop aarde geen strijd, wij zullen ook de zegepraal niet kennen. Het lichaam van deze dood moet, op welke wijze dan ook, de kruisiging ondergaan, opdat eenmaal de ziel verheerlijkt wordt: kenden wij *Gethsemané* en *Golgotha* niet, hoe zouden wij kunnen verwachten deel te hebben aan de zalige opstanding en verhoging van onze verheerlijkte IMMANUËL! Daar is altijd een kruis voor degenen, die de Gekruiste volgen, evenals er een kroon voor hen gereed is ten dage, dat zij de verheerlijkte Koning zullen vergezellen. O mijn vriend! hoe weinig inzien hebben wij nog in de heiligheid van God! Ik spreek van mijzelf, ik moet u verklaren, dat het denkbeeld, hetwelk ik tot hiertoe van de zonde gehad heb, zozeer verschilt van de indruk, welke de rechtvaardigheid en heiligheid van God mij thans geven, als een druppel bij de Oceaan vergeleken.”

Een leraar uit de omstreken van *Clarens*, die bijkans op dezelfde tijd zijn echtgenoot verloor, en die haar na de zwaarste worstelingen zozeer vertroost had gezien, dat zij

uitriep: “De vreugde overstelpt mij;” zei aan de Heer CAPADOSE, die hem was komen bezoeken: “Het is aan zulke sterfbedden, dat men zien kan, hoe hevig de toorn van God is tegen de zonde.”

Dit woord scheen voor onze vriend niet te sterk te zijn, om daarmee aan te duiden de indruk, welke hij zelf in zijn beproeving van de heiligheid van God ontvangen had. “Hoe vreselijk is niet die God,” schreef hij mij in één van zijn brieven, “wanneer Hij Zijn rechtvaardige hand over ons opheft. Vernederen wij ons voor Hem en prijzen wij Hem, zelfs temidden van de vlammen, evenals de drie jongelingen in de brandende oven van de Koning van Babel. Ja! dezelfde Engel van Gods aangezicht, die hen ondersteunde, is ook met ons.”

Na die zo droevige scheiding, leidde de Heer CAPADOSE voor een geruime tijd een zeer kwijnend leven. De veerkracht van zijn aanwezigheid was als verbroken; “maar,” zei hij mij, “wanneer één van de schapen ziek is, en zich moet voortslepen, verlaat de goede Herder het niet. O! indien men zich nabij JEZUS, de Man van smarten, maar ook de Vorst van het leven, houdt, is er in de stilte van de droefheid zulk een zachtheid, ja, ik mag zeggen, zulk een zalving.”

“Wanneer de zon haar stralen schiet op een wenende hemel, dan ziet men de regenboog, als een teken en getuige van het verbond op het heerlijkst schitteren.”

“Wat zal ik u zeggen, dierbare vrienden! Hoezeer verschilt niet het ene ogenblik van het andere: soms wordt mijn ziel bij het genot van de innigste gemeenschap met haar Heere en God en met de algemene vergadering van de volmaakt-rechtvaardigen, die de troon omringen, vertroost, gesterkt, ja, zelfs verblijd, en gevoelt zich zalig te midden van de beproeving; maar zodra keren mijn gedachten niet tot de aarde terug, of met neergebogen hoofd een blik om mij heen werpende, vlieten mijn tranen en volgen de zuchtingen elkaar op. Dan weer mag ik, in het geloof met kalmte en diepe onderwerping, niet zelden daarbij de verborgen wegen van mijn God aanbeddende, uitroepen: “Nee! o mijn Zaligmaker, en die ook de Zaligmaker van mijn dierbare echtgenoot bent! ik zou haar niet aan mijn zijde in dit tranendal, willen zien, alwaar de zonde en de bezolding van de zonde nog haar deel zouden zijn. Haar heil vermeerdert mijn geluk!” Maar dan weer, waarde vriend! zijn er ogenblikken, waarin ik haar zou willen terugroepen en door mijn klagen als het ware uit de armen van de Verlosser rukken. Hoe ellendig en zwak zijn wij! Hieruit zien wij toch wel, dat wij een eigenbaatzuchtig hart omdragen en dat wij gevoeliger zijn voor onze smarten, dan voor het geluk en de volmaakte vreugde van degenen, die ons dierbaar zijn. Door de genade van God ben ik echter deze dagen oneindig kalmer, en mijn verzuchtingen klimmen gedurig tot Hem op, dat Hij mijn geloof versterke en mijn droefheid heilige. Ik gevoel, ja! op het levendigst, dat wij met een oneindig goedertieren en liefderijk God te doen hebben, terwijl al Zijn wegen overvloeien van waarheid, gerechtigheid, wijsheid en liefde. Hij ondersteunt mij, maar als een Vader, die aan zijn diep terneergedrukt kind zegt: “Dierbaar kind! Ik blijf met u; wees getroost; u zult later inzien, dat die pijnlijke ogenblikken noodzakelijk waren, om u van Mijn hartelijke liefde jegens u nog inniger te overtuigen, en hierdoor uw liefde en gehoorzaamheid jegens Mij te vermeederen.”

Ziedaar de taal van de Liefde! ziedaar de vaderlijke vermaning welke ik deze dagen ontvang.”

Van *La Tour du Peil*, schrijft hij de 24^e April: “Ik heb mijn ruime woning betrokken, zonder de vriendin van mijn ziel. Helaas! het is nog geen zes, of zeven weken geleden, dat zij mij, toen wij deze woning kwamen zien, bij de hand nam, zeggende: “Ik hoop

hier nog gelukkige dagen te slijten.” Ik moet u bekennen dat ik, na zulke verscheurende ogenblikken en na de ontmoeting van zo veel dierbare vrienden en broeders, die het levendigst deel in mijn droefheid namen, een dringende behoefte gevoelde om alleen met mijn God te zijn. Zo heb ik dan ook nu twee voor mijn ziel zeer gezegende avonden doorgebracht, en ik heb mij in de stille en ernstige afzondering met de God van mijn heil mogen onderhouden, en door al de donkere wolken, die zich voor de toekomst om mij tesamenpakken, de schitterende glans van de Zon der gerechtigheid aanschouwen, die Mij verlicht en mijn hart verwarmt,”

“Sedert acht dagen heeft de Heere, die Zich mijner zeer ontfermt mij een geliefde zuster van mijn vrouw toegezonden, welke, zoals u begrijpen kunt, mij tot grote vertroosting en aan mijn kinderen, die drie jonge schaapjes, welke wenen omdat zij hun zo geliefde moeder niet meer zien tot een onbegrijpelijke zegen is.”

De gezondheid van onze vriend, door al die schokken, op het hevigst aangedaan, vereist nu de grootste inachtneming. Wij zijn zelf getuigen geweest van de hevige aanvallen van zijn kwaal, en ons brak het hart. De Heere, aan Wie hij zich sedert zijn beproeving bij vernieuwing heeft toegewijd, geve hem sterkte naar lichaam en ziel, en vergunne hem, zijn overige dagen aan de uitbreiding van het Rijk van de waarheid onder zijn broeders te besteden.

Het is reeds enige jaren geleden, dat deze ijverige dienstknecht van de Heere aan een werk begonnen is, hetwelk onder de zegen van de Allerhoogsten vele verloren schapen van het huis Israëls kan terugbrengen. In dit geschrift, *JEHOVAH-JEZUS* genaamd, heeft de Heer CAPADOSE ten doel om te doen zien dat de Heere, van de aanvang van de mensheid en door al de eeuwen van de eerste huishouding, zich aan de Zijnen in een steeds toenemend licht heeft geopenbaard tot op de dag van de vervulling, toen zij Hem in de persoon van de Zoon van God erkend hebben; zo erkende JACOB in de onwankelbare en geheimvolle worstelaar, in Wie hij eerst niet meer dan een mens zag, de tegenwoordigheid van de Oppermajesteit: *Ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht en mijn ziel is gered geweest*, Gen. 32: 30.

“Nee, nee! ik wanhoop niet,” schreef mij de Heer CAPADOSE in het jaar 1835 uit 's *Gravenhage*, “en de Heere geeft mij te geloven dat wij nog grote dingen zullen zien. Ben ik neergeslagen en gedrukt dan verplaats ik mij met de Profeet EZECHIËL in de donkere vallei van de doodsbeenderen, en ik hoor als van verre het geluid van de bazuin van de zegepralende Held, wiens voorlopers mij toeroepen: “*De arm des Heeren is niet verkort*; het is God (ELOHIM), die het leven aan de doden schenkt!” Moet de Israëlieten getoond worden, dat de God van het Evangelie niet een Ander is, dan die van hun en van mijn vaders, o! voorzeker dit is mijn leven en mijn roeping, zo ik althans de inwendige roepstem van mijn ziel geloven mag; en aan haar echtheid mag ik niet twijfelen; de Heere toch, Die mij in weerwil van al mijn smarten en worstelingen krachtig ondersteunt in mijn werk, heeft mij het geluk geschonken om het tweede deel van mijn geschrift *JEHOVAH-JEZUS of de wolk van de getuigen voor de Godheid van de gezegende Middelaar en Borg van Zijn diep onwaardig volk*, in het licht te doen verschijnen; terwijl Hij mij met betrekking tot het eerste deel van mijn werk van meer dan één kant de blijken heeft doen toekomen, dat Hij de lezing daarvan ook voor Israël niet ongezegend heeft laten blijven.”

Een vriend van de Heer CAPADOSE haalde het voorbeeld aan van een Rabbijn van de Synagoge te G., die bij de lezing van het eerste stuk niet zonder aandoening erkende, dat hij voor de eerste maal van zijn leven iets gelezen had hetwelk hem de

overtuiging gaf, dat de MESSIAS de eeuwige God was, en dat hij moest erkennen de waarheid van hetgeen in dat geschrift voorkwam. Voor iemand die zo gestemd is, blijft slechts overig te zien dat de MESSIAS, op de door de Profeten aangekondigde tijd, gekomen is: immers hij weet toch reeds dat de MESSIAS God is te prijzen boven alle tot in der eeuwigheid.

De Christelijke Kerk (Gode zij lof!) ontbreekt het niet aan geschriften, in welke het leerstuk van de eeuwige Godheid van de Zoon, met niet minder geleerdheid als overtuigende kracht en ervarenheid, verdedigd wordt; maar nergens is ons de voorstelling van de Schriftuurlijke bewijzen treffender voorgekomen, dan in het evengemelde werk; nergens is deze hoofdwaarheid van de Heilige Schrift, ons zo noodzakelijk voor de ziel, zo nabij het hart, zo levendig voor het gevoel verkondigd geworden. Men gevoelt dat het geloof van deze ware Israëliet geest en leven is, voortkomende uit de diepte van de waarheid zelf.

Hoor, wat hij ons schreef, tegen het einde van de maand April: “een mij vroeger onbekende droefheid vervult mijn hart, en ik gevoel dat ik, zo de Heere het niet verhoedt, alle geneigdheid zou hebben om ziek te worden; maar verontrust u niet, waarde vrienden! de Heere ondersteunt mij. Nu ik mij enigermate verlost zie uit die reeks van smarten, door welke het door de wijsheid en liefde van God goed gedacht heeft, mij te leiden, hoop ik, immers ik voel hiervan meer en meer de noodzakelijkheid, mij te beijveren om in afwachting van de Goddelijke hulp, mijn werk *JEHOVAH-JEZUS* althans in het Nederduits⁴⁰ te eindigen. Dit werk ligt mij na aan het hart; maar sedert meer dan een jaar is het mij, alsof ik deze mij zo dierbare taak niet ten einde brengen zal. Gods wil geschiede! Mocht ik mij maar in alle oprechtheid in het stof neerbuigen, en als een bedelaar aan Zijn poort staan.

Mijn ziel dorst naar God, CHRISTUS moet de schat, het al van mijn ziel zijn. Heere Jezus kom haastelijk; en u, o poorten! heft uw hoofden op; verheft u, u poorten van mijn harten, opdat de Koning van de eer inga! ja steeds meer en meer inga! Hij geve mij, dat ik evenals SAMUEL Zijn stem hore, en Hem dan ook zegge: “*Zie hier ben ik, spreek, want Uw knecht hoort.* Hiertoe moeten wij komen: niets te willen dan de wil van God. Dan, zonder de krachtadige invloed van de Heilige Geest kan ons boze hart nimmer tot die algehele onderwerping geraken. Verloochening, verloochening van mijzelf in alles, ziedaar waartoe ik mij bepaald geroepen gevoel; en met tranen smee ik de Heere, dat Hij in mij Zijn werk volbrengt, opdat ik gereed mag zijn, wanneer de stem van de Bruidegom zich zal doen horen.”

De ernstige ongesteldheid van een zuster van mevrouw CAPADOSE verhaast de terugkeer van onze broeder naar zijn geboorteland. Hij laat ons, die hem zo gaarne bij ons gehouden hadden en die zo weinig gedaan hebben tot zijn vertroosting, het voorbeeld van zijn geloof en van zijn onderwerping aan de wil van God achter.

Hoe, ondoorgrondelijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijn wegen; want wie heeft de zin des Heeren gekend? of wie is Zijn raadsman geweest? of wie heeft Hem eerst gegeven en het zal hem weer vergolden worden? Want uit Hem, en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen!

⁴⁰ Eén van onze jonge Geestelijken (de Heer ROULET) heeft de twee eerste afleveringen in het Frans vertaald.

2. DE TOEKOMST ISRAËLS.

EEN VOORLEZING, GEHOUDEN IN EEN
van de Bidstonden van de Vrienden Israëls
te 's Gravenhage.

DOOR
A. CAPADOSE M. D.
IN 'S GRAVENHAGE,
TER BOEKDRUKKERIJ VAN J. ROERING
1849

VOORWOORD

In het afgelopen jaar werd ik door een bijzondere omstandigheid, als het ware gedrongen een Voorlezing uit te geven, die ik kort te voren had uitgesproken in één van de door mij alhier geleide Bidstonden van de Vrienden van Israëls⁴¹. Niettegenstaande de hoogst eenvoudige voordracht van die brochure, als mij stipt aan de uitgesproken woorden gebonden achtende, mocht ik met blijdschap ontwaren, dat hij velen welkom is geweest, en van meer dan één zijde werd ik bij herhaling aangezocht, over de zaak van de nog onvervulde Profetieën weer het één of ander in het licht te geven.

Nu had ik, in een noot van voornoemde rede, half het voornemen te kennen gegeven, een vroeger gehouden Voorlezing ook het licht te doen zien. Daartoe nogmaals opgewekt zijnde, zo wordt dan ook deze hoogst eenvoudige bijdrage, tot de nadere kennis van de toekomst van het oude volk van God de goedgunstige lezer aangeboden, en streekte hij, zo ik hoop, tot een spoorslag, om steeds meer en meer met nauwgezetheid de Profetische Schriften te onderzoeken, vrij van alle banden van stelselzucht. Die studie is in ons Vaderland nog weinig beoefend, en vandaar ook de nog weinige belangstelling over 't algemeen in dat merkwaardige volk, hetwelk steeds meer en meer rijpt, om, onder de volkeren van de aarde, tot de hoogste ontwikkeling op te voeren de twee elementen, die in zijn binnenste woelen, het *anti-Christelijke*, namelijk, en het bij uitnemendheid *de Heere verheerlijkende*, welke beide, tot de hoogste vorm gepotentieerd, in twee geslachten zullen tevoorschijn komen; eerst in dat van de CHRISTUS hatende zonen van ISCARIOT maar dan ook daarna, bij hernieuwing van de gunst van God, herkreten erfdeel en hersteld volksbestaan, in een geslacht van mannen van Tarsen, die meer dan alle anderen tot verheerlijking van de verheerlijkte Koning, de Messias van de Vaders, zullen arbeiden.

Ik zei daar, die beoefening van de Profetieën en dien ten gevolge de belangstelling in het volk van de Joden, is nog gering in ons Vaderland, en dat is zo. Evenwel, wij mogen niet ontkennen, maar liever met blijdschap vermelden, dat er ten deze vooruitgang bestaat, en dat de zwakke pogingen, ook hiertoe door ons aangewend, niet geheel zonder enige werking gebleven zijn; bovenal, echter heeft de beschouwing van de gewichtige dagen, die wij beleven, velen vroeger onverschilligen de beide onafscheidelijke onderwerpen, dat van de toekomst van de wereld en dat van Israël in 't bijzonder, met kracht op het hart gedrukt.

Wat mij betreft, ik kan in waarheid zeggen, dat de zaak van Israël onafscheidelijk is van mijn geloofsleven, en dat zeg ik niet als Israëliet, maar als Christen. Voordat mijn ogen geopend waren en ik die machtige en ontzagelijke God had leren kennen in het Woord van Zijn Openbaringen, had ik, hoezeer tot de Israëlitische gemeente behorende, zeer weinig met de Joden op. Ik zag dat volk alleen in zijn tegenwoordige vervallen toestand, in zijn gezonken heden, wel in tegenstelling van zijn voorleden bestaan, maar nog buiten verband met zijn toekomst. Maar eenmaal, met hart en verstand, de sleutel tot alle Gods-geheimenissen, de Geest van de waarheid, ontvangen hebbende, weerkaatste het schitterende peillicht van Bethlehem en Golgotha op al het donkere, in de geschiedenis en in de lotsbedeling van het merkwaardige volk waartoe ik behoor. Ik had voor mijn hart in CHRISTUS, mijn Heere, mijn hoop, mijn vrede gevonden, maar ook in Hem het Hoofd van Zijn Gemeente en de Israëliet bij uitnemendheid, het inbegrip zowel van de hoop van Zijn Kerk, vergaderd uit alle tongen, volkeren, natiën en geslachten, als van de luisterrijke toekomst van Zijn vlees

⁴¹ *De toekomst des Heeren, als Koning Israëls en als Hoofd der gehele Schepping*. Bij J. ROERING. 1848.

en bloed, van Zijn thans nog veracht volk zonder gedaante of heerlijkheid, van Israël; en ja, toen verstond ik het thema van SIMEONS jubellied: “DE ZALIGHEID GODS EEN LICHT TOT VERLICHTING DER HEIDENEN EN TOT HEERLIJKHEID VAN ZIJN VOLK ISRAËL.”

Van dat tijdstip af kon ik niet meer afscheiden, in het leven van mijn gemoed, JEZUS als mijn Zaligmaker; JEZUS als het Hoofd van Zijn duurgekochte Gemeente; JEZUS als de Koning van Zijn volk Israël. De leiding van God had mij reeds vroeg, zelfs voordat ik de weldaad van de openbare belijdenis van de Naam van mijn Heiland genieten en het veldteken van CHRISTUS aan het voorhoofd dragen mocht, die drie hoofdpunten als een drievoudige snoer, niet licht te verbreken, doen beschouwen. En die richting van mijn denkbeelden werd niet weinig door eigen onderzoek van de Schrift, door ontmoeting van gelovige vrienden buiten het land, en ook door vele en grondige werken, vooral uit Engeland, over die gewichtige onderwerpen, versterkt en uitgebreid.

De Heere zegene elke, ook de zwakste, poging, die, tot bevordering van de waarheid van Zijn Woord en tot bewijs van de trouw van Zijn beloften, in het werk wordt gesteld.

's Gravenhage, November 1849

DE TOEKOMST VAN ISRAEL

Gewichtig, voorwaar, is en blijft te allen tijde de geschiedenis van het oude volk van God, het zaad van de Vader van de gelovigen. Hetzij men het beschouwe als de eerste dragers van het Woord van God; als het voorwerp van de bijzonderste bemoeiingen van de Allerhoogste; als de boven alle andere volkeren, door de zegenrijkste beloften, bevoorrechte natie; hetzij men het naga in zijn onvergelykbare oorsprong, ontwikkeling, uitbreiding, verheffing en heerlijkheid, ofwel in zijn vernedering, afval en verstrooiing; hetzij men het eindelijk gadesla in de openbaring van de uitstekendste deugden en geloofsvruchten, of in de ontzettende verlating van alle beginselen en bezonkenheid in zedeloosheid en geldgierigheid, altijd en onder alle zeer verschillende omstandigheden en lotsbedelingen is dit volk van alle andere onderscheiden. Maar, daar is een beschouwing, die de opmerkelijke onderzoeker bijzonder treffen moet; ik bedoel, hoe dit volk, tot op onze dagen altijd en overal hetzelfde gebleven zijnde juist in onze dagen een aanmerkelijke verandering begint te ondergaan, en dat mag gewis als één van de treffendste en tot hiertoe nog veel te min doordachte tekenen van de tijden genoemd worden. Immers, hoe menigeen heeft het verbazing verwekt, dat de Joden, hetzij bij de klimmende en zich over de wereld uitbreidende macht van de Pausen, hetzij bij de overmacht, die langzamerhand de wereldlijke Overheden verkregen, gedrukt, vervolgd en gekweld, of onder zachtere en meer menslievende behandeling verkerende, altijd gebleven zijn die ze waren, zonder dat een verandering van enig gewicht, bij de massa van de Joden, gedurende een reeks van eeuwen is waargenomen; ja dat zij, van de eerste tijden van hun verstrooiing af, steeds dezelfde gebleven waren. Zie hen onder de geweldige regering van de Roomse keizers; merk hen op onder de, niet zozeer op lichamelijke macht en sterkte als op zielsontwikkeling en geestesadel roemende, Griekse heerschappij; wij vinden de Jood altijd Jood; dat volk altijd een bijzonder volk; en terwijl het gelaat van de volkeren, nadat het licht van de Hervorming het langzaam is komen doordringen, zo veelzijdig

verschilt van dat van de middeleeuwen, heeft die zo gewichtige verandering weinig of geen invloed gehad op de inwendige gehalte van de Joodse natie.

Onvermengd is die stroom door de zee van de volkeren doorgedaan, wat stormen of beroeringen over de oppervlakte gewoed hebben. Alleen een tijdstip, maar ook een tijdstip, waar het begin van een algemene ontbinding en losscheuring heeft plaats gehad van hetgeen sinds eeuwen bestond, alleen de schrikkelijke Franse revolutie waarvan wij de onvermijdelijke gevolgen thans beginnen zich te zien ontwikkelen, waarvan de bittere vruchten thans een rijpheid beginnen te krijgen, die het hart met angst en siddering zouden kunnen vervullen, hadden wij niet het Profetische woord, dat ons een licht is schijnende in een duistere plaats; alleen die, alle volkeren schokkende en schuddende, Franse revolutie heeft ook haar diepgaande invloed op het volk van Israël uitgeoefend, dat bij alle andere wereldberoeringen onbewegelijk geweest is. De gevolgen van die invloed beginnen zich nu te openbaren. Immers, is het niet een merkwaardig teken van de tijden op het gebied van Israël, dat, terwijl wij in geheel de loop van zijn geschiedenis, ja wel, hier en daar, één of andere sekte zien ontstaan die ras weer verdwijnt om voor andere plaats te maken, zonder dat die zeer geringe beweging enige de minste wijziging zelf te weeg bracht in de grote massa, onze tijd hetgeen nooit gezien was, aanschouwelijk maakt? Want zie thans de Joden in alle landen, bij alle volkeren, onder alle verschil van uitwendige omstandigheden, een zelfde schok doordringt al de leden; het gehele lichaam van de Joden is in beweging, in gisting. Een en dezelfde voorbereidende werking om in twee grote afdelingen te worden gesplitst, in zogenaamde Hervormden en Orthodoxen, neemt men waar van het Oosten tot het Westen, van het Noorden tot het Zuiden.

En dit alleszins merkwaardig verschijnsel, geheel enig in zijn aard, zolang er Joden bestaan, is het gewichtige teken van de tijden, waarop de Christen van Gods wege, in onze zo hoogst belangrijke dagen, geroepen wordt het oog te slaan. Het geeft klaar en duidelijk te kennen, dat de doodsgestalte van vroegere eeuwen ophoudt, en dat het tijdstip nadert, waarop die verandering zal plaats hebben, die niet de meest mogelijke nauwkeurigheid is aangeduid en gekenmerkt geworden in het Profetische Woord, als een beroering van de doodsbeenderen.

Wij zijn er echter verre van af, hier enigermate de onmiddellijke gevolgen van dit merkwaardig verschijnsel, van die beroering in Israël, te willen bestemmen. In tijden, als die wij beleven, waarin meer dan ooit een hogere macht boven alle menselijke berekeningen, uitkomsten, en, zo niet geheel onvoorziene, echter zeker nog onverwachte en als bij verrassing standgrijpende, gebeurtenissen met een verbazende snelheid en spoed daarstelt, wie zou het wagen, nu al de gevolgen van die beweging onder het volk van Israël te willen bepalen en de veronderstelling botvieren, of wellicht het tegenwoordige tijdstip nu de geest van de opstand in de maatschappij van de Christen-volkeren al dieper en dieper wortel schijnt te schieten, zodat onder hen de kreet begint gehoord te worden, die eenmaal door Israël in de bloedstad Jeruzalem is aangeheven, *wij hebben geen Koning*; wie weet, of niet wellicht juist dit tijdstip bestemd is, om bij het beste deel van Israël een zoeken *naar hun Koning*, een vragen *naar de Heere hun God en naar David hun Koning*, dat toch als zeker voorspeld is, te doen ontstaan, zoals de gelovigen onder de geroepen Heidenen zich ook meer en meer, vaster en vaster, aan die gezegende Koning der Ere, als de enige Rots van hun verwachting wensen vast te klemmen.

Maar wij willen niet vooruit lopen, maar wat wij voor hebben en ons op het hart ligt, is ***om de zekerheid van het herstel van Israël, ook in het land van hun Vadersen***, dieper in de overtuiging en in het bewustzijn van de Vrienden van Israël te doen in-

gaan; opdat zij, met meer moed en geloofsvertrouwen, het gebed voor dat volk tot die God mogen opzenden, die even zo zeker, als Hij de vervulling van die grote en luisterrijke gebeurtenis op Zijn tijd en door Zijn arm zal daarstellen, even zeker door alle de tijden heen een overblijfsel naar de verkiezing van de genade bewaard en bewaakt heeft, hetwelk, door middel van onze gebeden en ijverige pogingen van het geloof en van de christelijke liefde, moet uitgelokt en als ware het te voorschijn gebracht worden.

Dat nu het Oude Verbond, indien men dit zoals het behoort letterlijk opvat, vol is van bewijzen, die deze herstelling van Israël leren, is dikwijls zeer in het brede aangewezen. Maar daar er zelfs onder zeer achtenswaardige mannen gevonden worden, die van mening zijn, dat die letterlijke verklaring van de Profetiën tegen de geest van het Evangelie zou zijn, en strijdig met de in de huishouding van het Nieuwe Verbond gevolgde regel, zo willen wij eens nagaan, of niet ook in het Nieuwe Verbond, in verband met het Oude, de nationale onderscheiding en voorrechten van de Joden geleerd worden. Wij zullen volkomen, zo wij ons niet bedriegen, in staat zijn te bewijzen, dat Israël ook nu nog als een bijzonder volk moet worden beschouwd, dat eenmaal in zijn eigen land en staat zal hersteld worden.

En merk vooreerst op, hoe standvastig in het Nieuwe Verbond de benaming van ISRAËL en van HEIDENEN, even als in het Oude Verbond, behouden is. Wij weten, dat de benaming van *Israël* in het Oude Verbond steeds de afstammelingen van de 12 stammen betekent, en die van *Heidenen* aan al die volkeren gegeven wordt, welke daar niet van afstammen. Nu is het toch voorzeker hoogst opmerkelijk, dat op zo menigvuldige plaatsen in het Nieuwe Verbond de Joden, of zij geloven of nog ongelovig zijn, de naam van Israël behouden en de naam van Heidenen ook aan de gelovigen uit de andere volken bewaard blijft.

Ik besluit hieruit, dat het in de geest van het Nieuwe Testament, evenals in die van het Oude is, het nationaal verschil tussen Israël en de volkeren te behouden.

Maar nee, zeggen sommigen, bij de aanvang van de verkondiging van het Evangelie is alle nationale onderscheiding opgehouden en zo ook bijzonder het verschil van Heidenen en Joden, beiden hebben dezelfde voorrechten. Immers daar staat geschreven: Hij, “de CHRISTUS Gods, is onze vrede, die deze beide (namelijk Joden en Heidenen) één gemaakt heeft, en de middelmuur des afscheidsels gebroken hebbende, heeft Hij de vijandschap in het vlees teniet gemaakt, namelijk de wet der geboden in inzettingen bestaande: opdat Hij die twee zou in Hemzelve tot een nieuwe mens scheppen, vrede makende.” (Ef. 2: 14, 15) En op een andere plaats zegt PAULUS, dat “in CHRISTUS noch besnijdenis iets is, noch voorhuid, maar een nieuw schepsel. Dat in CHRISTUS niet is Griek en Jood, besnijdenis en voorhuid, Barbaar en Scyth, dienstknecht en vrije, maar Christus is alles en in allen” (Col. 3:11). Welnu, wat leren al die plaatsen? Zij geven ons duidelijk te kennen, dat ten opzichte van de zaligheid, ten opzichte van de geestelijke voorrechten, er geen onderscheid is. Dat neem ik ten volle aan; nee verre van mij de gedachte, dat bij die God, die geen Aannemer des persoons is, de Israëliet iets meer zou zijn dan de Heiden; als individuen zijn ze allen gelijk; gelijk als zondaars, moeten zij ook op dezelfde wijze, door hetzelfde middel, de zaligheid beërven; nee, daar is noch Jood noch Griek, daarin is noch dienstbare noch vrije, daarin is geen man en vrouw, maar u allen bent één in CHRISTUS, zegt PAULUS aan de Galaten (3: 28).

Maar merken wij toch wel op, dat, in deze en de bovengemelde teksten, wel gesproken wordt van het wegnemen van een maar niet van alle onderscheiding. Gewis, daar is geen onderscheid tussen man of vrouw, ten opzichte van het behoud in

CHRISTUS, maar het geslachts-onderscheid is toch gebleven. Zo ook hier, zoals er geen onderscheid is tussen de Joden en de Heidenen, ten opzichte van de eeuwige zaligheid, is en blijft toch het nationaal onderscheid bestaan!

Ja, zeggen wellicht sommigen dat volks-onderscheid bestaat evenzeer tussen onderscheiden volkeren, de Nederlandse Christen is van de Franse, deze weer van de Duitse onderscheiden en zo verder.

Maar ik ontken de gelijkstelling, al de volkeren tezamen behoren oorspronkelijk tot de Heidenen, maken tezamen een groot geheel uit, gelijk de 12 stammen, hoezeer onderscheiden, echter een geslacht een volk Israël uitmaken, maar van al de volkeren is en blijft dat Israël onderscheiden, hebbende een hem bijzonder eigene lotsbestemming op aarde, hebbende eigen en bijzondere beloften en voorrechten als volk, welke de Heidenen, de niet-Israëlieten, volstrekt niet hebben. Geen enkel volk van de Heidenen heeft een belofte van te blijven bestaan, en wij hebben ook de machtigste volkeren en natiën zien vergaan. Israël alleen *heeft die belofte*. Geen enkel volk heeft een *bepaald erfland*; Israël alleen *heeft dat land*, en *die bezitting*, thans nog om zijn ongeloof in de macht van de Heidenen zal, naar luid van Gods heilig Woord, door Zijn eeuwig trouw-verbond aan ABRAHAMS zaad weer gegeven worden; want *Jeruzalem zal door de Heidenen vertreden worden, TOTDAT de tijden der Heidenen vervuld zullen zijn.* (Luc. 21: 24) PAULUS in de brief aan de Romeinen (3: 1) vraagt, *welk is het voordeel der Joden? of welke is de nuttigheid der besnijdenis?* en antwoordt, *veel in alle manieren.*

Men brenge nu daar niet tegen in, dat Israël die voorrechten door zijn ongeloof verloren heeft.

Immers, zodanig is het redebeleid van de Apostel, dat hij die gevolg-trekking ontkent. *Al zijn sommigen ongelovig geweest, zal hun ongelovigheid het geloof Gods te niet doen?* Hij wil zeggen: Zeker, die ongelovig zijn en blijven verbeuren de geestelijke en tijdelijke beloften, maar zal hun ongeloof de trouw van God teniet doen, en de beloften, die hun volksgewijze gedaan zijn, vernietigen. Dat kan immers niet? Daarom, gelijk de belofte van de eeuwige zaligheid aan allen en een iegelijk uit alle tongen, volkeren, natiën en geslachten, die met een waarachtig geloof de gerechtigheid van CHRISTUS zullen deelachtig geworden zijn, voorzeker zal vervuld worden, even zo zeker zullen de allerbijzonderste beloften aan Israël *als volk* gedaan, haar vervulling verkrijgen; daar dezelve door het ongeloof van sommigen niet teniet gedaan worden. Door het herstel van Israël moet men dan niet alleen verstaan, een bekering van Israël, maar een verkrijging, bij en nevens de hogere en geestelijke beloften, ook van de hun toegezegde verbondsgoederen. In deze huishouding komen de gelovige Israëlieten tot de Christelijke kerk en versmelten als het ware daarin maar zo zal de volksroeping, als *gans Israël* (het dan op aarde bestaande Israël) zal zalig worden niet zijn; nee, terwijl geen ander volk op aarde als volk, op grond van gedane beloften, een erfdeel op aarde kan wachten, ook waar de vreze Gods is, zal Israël het enig volk op aarde zijn, dat de vervulling der, eeuwen geleden, hem gedane beloften beërven zal.

En welke zijn die beloften?

Zij zijn drieledig:

1° het beloofde land;

2° de weeroprichting van het Koninkrijk van Israël; en

3° de herstellde troon van DAVID, of hun Koning MESSIAS.

Het één vloeit uit het ander. Zal het volk als volk worden hersteld dan moet het heilige land door hen weer worden bezeten; zullen zij dat bezitten uit kracht van de belofte

van God aan hen als volk gedaan, dan zullen zij ook het hun evenzo toegezegd Koninkrijk opnieuw en weeropgericht bezitten moeten; maar zullen zij dat Koninkrijk weer beërven, dan zullen zij ook DAVIDS troon zien verrijzen en de hun bestemde en voor eeuwen en eeuwig toegezegde Koning verkrijgen. Alles hangt inderdaad af van de ontwikkeling van Gods gedane beloften.

1. Wij willen dan nu de, onzes inziens, hechte bewijsgronden, voor hetgeen wij hebben vastgesteld, uit de Heilige Schrift aanwijzen, en wel vooreerst ten opzichte **van het land.**

Al de beloften, die in het Oude Testament aan Israël gegeven zijn en nimmer vervuld werden, zullen zeker nog moeten vervuld worden, al zijn deze niet herhaald in het Nieuwe Testament; want zolang ze niet worden ingetrokken, houden ze stand. Daar wij nu geheel het Oude Testament door, van Genesis tot Maleachi, de belofte herhaald zien, dat aan ABRAHAMS zaad het heilige land tot een *eeuwige* bezitting gegeven is, dat de Joden het heilige land beërven zullen en daar niet meer uit verdreven worden, en die belofte nimmer vervuld is, zo mogen, zo moeten wij vaststellen, dat zij nog staat vervuld te worden, al vinden wij ze als zodanig niet herhaald in het Nieuwe Verbond. *Heft uw ogen op en ziet van de plaats, waar gij zijt*, zei God tot ABRAHAM, *noordwaarts, zuidwaarts, oostwaarts en westwaarts, al dat land dat gij ziet, dat zal Ik u geven en uw zade tot IN EEUWIGHEID* (Gen. 13: 14). Veel is gewis aan de door God verwekte, mannen van de gezegende Hervorming gegeven; zij hebben de zaligmakende genade van God in het helderste daglicht gesteld; maar wat de nog onvervulde profetieën, de toekomst van de Heere, de roeping en bestemming van het volk van Israël, de leer van de laatste dingen betreft, er heerst in hun schriften en in die van onze vaders, die hen daarin gevolgd zijn, een zeer droevige donkerheid en eenzijdige schriftverklaring. Tot een bewijs daarvan strekke de zonderlinge uitlegging van de, zo even aangehaalde tekst en soortgelijke, waar buiten alle tegenspraak van het land, *het zichtbare land*, en haar bezit gesproken wordt, en die zij hebben verklaard van een belofte aan ABRAHAMS zaad, dat is, volgens hen, aan de Kerk gedaan van het land, dat het *geestelijke Kanaän* zal moeten zijn! niettegenstaande ABRAHAM zijn ogen moest opheffen, om het land, dat voor hem lag, van alle zijden in zijn uitgestrektheid te aanschouwen, en als het toekomstig erfdeel van zijn zaad op Gods belofte gelovig aannemen. Daarna richtte God met hem een verbond op, dat Hij een *eeuwig* verbond noemt, hetgeen gewis het verbond van de genade in het beloofde zaad is, maar wat voegt de Heere daarbij: “en Ik zal u en uw zaad het gehele land Kanaän tot een *eeuwige bezitting* geven.” (Gen. 17: 7, 8.) Indien ik dan bij de uitdrukking *eeuwig verbond*, aan dat verbond van de genade denk, dat niet zal worden teniet gedaan, dan moet ik ook aan de woorden *eeuwige bezitting* een zodanige zin hechten, dat de bezitters daarvan niet zullen beroofd worden. Uit dat land nu, hetwelk de kinderen van ABRAHAM een tijdlang bezeten hebben, zijn ze bij herhaling verdreven en nu reeds achttien eeuwen verbannen. De Profetie is dus niet vervuld, maar wacht de vervulling; omdat ook, volgens het getuigenis van PAULUS, *de genadegift en roepingen Gods onberouwelijk zijn*. (Rom. 11).

Verder heeft de Heere door MOZES in de woorden van Zijn verbond het volk Israël in profetieën, die in een rij van elkaar opvolgende ontzettende gebeurtenissen, zegeningen en oordelen, in onderscheiden tijdvakken van Israëls geschiedenis, letterlijk vervuld zijn, eindelijk een tijdperk vastgesteld, waarin zich *Israël tot de Heere zijn God zou bekeren*, en hier vinden wij de oude belofte herhaald van *het land erfelijk te zullen bezitten*. (Deut. 30: 5) Ja zo diep was het vertrouwen op die Godsbelofte in het hart van de gelovigen ingeprent, dat wij de Godvruchtige Koning

JOSAPHAT in de benauwdheid van zijn ziel, terwijl hij in groot gevaar was van door de Syriërs te worden omsingeld, een vasten zien uitroepen in geheel Juda, allen tezamen vergaderende om de getrouwe Verbondsgod in die nood plechtig aan te roepen. En wat is de pleitgrond van zijn smeking? *O Heere, God onzer vaders, zijt Gij niet die God in de hemel? Ja, Gij zijt de Heerser over alle Koninkrijken der Heidenen, en in Uw hand is sterkte en kracht; zodat niemand zich tegen U stellen kan. Hebt Gij niet, onze God, de inwoners dezès lands van voor het aangezicht Uws volks Israël verdreven en dat het zaad ABRAHAMS Uws liefhebbers, hoe? Ter leen gegeven? voor een tijd gegeven? Nee, tot in eeuwigheid gegeven?* (2 Kr. 20: 6, 7). Die van God geschonken *eeuwige gift* neemt Hij niet terug, maar zij wordt voor het zaad van Abraham, Zijn liefhebber, nog bewaard. Deze belofte wordt door alle tijden door Gods gezanten voor het volk herhaald, evenals de geestelijke beloften in de MESSIAS; zodat zelfs een Amos met klare woorden verkondigt, van Godswege: *Ik, zegt JEHOVA zal de gevangenis Mijns volks wenden en zij zullen de verwoeste steden herbouwen en bewonen . . . en opdat men niet mene, dat bij de terugvoering uit de Babylonische gevangenis deze belofte zijn volkomen vervulling gehad heeft, voegt er de Heere bij: en Ik zal ze in hun land planten en zij zullen NIET MEER worden uitgerukt uit hun land, dat Ik hunlieden (niet geven zal, maar) gegeven heb, zegt de Heere uw God.* (Amos 9: 15) “In mijn kerke, strijdende en triomferende, het hemelse Kanaän” zegt onze allegoriserende kanttekening op deze plaatse, maar gerust laat ik aan het onbevange oordeel van mijn hoorders de waardering van deze verklaring, en meen te mogen vaststellen, dat al de bovengemelde teksten (en wij zouden er nog een menigte hebben kunnen bijvoegen), in verband met de voorspelling van onze Heere, dat “*Jeruzalem door de Heidenen vertreden zou worden, TOTDAT de tijden der Heidenen vervuld zullen zijn*” ons ontegenzeggelijk een toekomst voor ogen stellen, waarin het thans over de gehele wereld verspreide Israël terug zal keren, en in bezit in eeuwig bezit, zal ontvangen het beloofde land, zodat alsdan zal vervuld worden, wat door de Godsman JOËL het volk van Godswege werd toegezegd: *Juda zal blijven in eeuwigheid, en Jeruzalem van geslacht tot geslacht* (Joël 3: 20).

2. Maar nu is de vraag: hoe zal de staat van het herstelde Israël in haar land zijn? Ik zei, **het Koninkrijk van Israël zal weer worden opgericht**, en dit heb ik nu in *de tweede plaats* te bewijzen.

Het Koninkrijk van Israël. Wanneer wij het oog vestigen op het Koninkrijk, dat God aan DAVID en SALOMO gegeven heeft, dan worden wij alras gewaar, dat de uitgestrektheid en de duurzaamheid van de daarbij gedane beloften nimmer vervuld zijn en daarom op een nadere vervulling wachten. “*Uw huis zal bestendig zijn en uw Koninkrijk tot in eeuwigheid: uw stoel zal vast zijn tot in eeuwigheid*” zegt God tegen DAVID (2 Sam. 7: 16). *Ik zal de troon zijns rijks (van DAVIDS zoon namelijk) OVER ISRAËL bevestigen tot in eeuwigheid.* (1 Kr. 22: 10.) Men merke hier wel op, dat er geen sprake is van een geestelijk Koninkrijk, dat de Heere JEZUS bij Zijn verhoging aanvaard heeft; want toen heette het: “*Mij is alle macht gegeven in hemel en op aarde*” maar hier wordt gewag gemaakt van een Koninkrijk over *een bepaald volk, over Israël.* De Profetie dus van dat Israëlitisch Koninkrijk wacht nog haar vervulling; dat Koninkrijk moet dus weer opgericht worden. Vandaar, dat de, door de Goddelijke Geest opgewekte, Koninklijke dichter zo menigmaal in verrukking geraakt, als hij, bij de aanblik van de zegenrijke toekomst van dat Koninkrijk, het verheven loflied langs zijn bezielde snaren doet ruisen. Al de Profeten zijn er vervuld van. *Van zee tot zee zou zich dat Koninkrijk uitstrekken, en van de rivier tot de einden der aarde.*

Doch het is overbodig de ontelbare plaatsen uit het Oude Verbond hier te herinneren: men zegge nu toch niet, of liever men herhale niet hetgeen zo dikwijls gezegd is en nog door velen gezegd wordt, dat dit in geestelijke zin moet worden verstaan, dat nu dat rijk sedert de verhoging van de Heere, is aangevangen; immers ontkend zal het wel door niemand worden, dat Israël een *uiterlijk zichtbaar* Koninkrijk was wachtende en is wachtende, op grond van al die in het Profetische woord gedane beloften; welnu, onze Heere wel verre van die opvatting als vleeselijk of Capernaïtisch te verwerpen, bevestigt dit inderdaad: immers toen de Discipelen, met die denkbeelden vervuld, Hem, de Gezegende, vroegen: “*Heere zult Gij in deze tijd aan Israël het Koninkrijk weer oprichten?*” toen was het antwoord van de Heere niet, zoals bij andere gelegenheden, “*gij dwaalt, niet wetende de Schriften*” maar, terwijl Hij hun het *wanneer* en *hoe* van die wederoprichting als zijnde in de hand van de Vader, niet verklaart, geeft Hij hun geen enkel woord ter terechtwijzing, als ware hun opvatting vals, zijnde Zijn Koninkrijk alleen een geestelijke heerschappij; de Heere JEZUS Zelf bevestigt dus op de nadrukkelijkste wijze die opvatting van de veelvuldige profetieën, die van een wederoprichting van het Koninkrijk van Israëls gewagen.

Maar wellicht zegt men daartegen, dat de Heere toch ook zei: “*Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld*” het is zo maar Hij heeft evenzo gezegd tot Zijn Discipelen: “*gij zijt niet van de wereld*” (Joh. 15: 29) zij waren intussen wel op de aarde, maar het betekent, dat zij van boven, uit God geboren, waren; zo ook Zijn Koninkrijk was niet van deze wereld, dat is, uit de wereld afkomstig. Het geldt meer de geaardheid en oorsprong, dan de plaats en zetel, van dat Koninkrijk.

Wellicht brengt men nog daar tegen in, dat de Heere nadrukkelijk gezegd heeft: “*Mijn Koninkrijk is binnen in u*” ten bewijze, zo men zegt, dat het in geestelijke zin moet worden opgevat. Wij willen niet het minst die verheven waarheid tegenspreken, maar het één sluit het ander geenszins uit. Vast te stellen, dat het hart van de zondaar vernieuwd, levendig gemaakt moet worden, is immers niet in tegenspraak met de bewering dat ten laatste ook zijn lichaam vernieuwd moet worden en herleven. Zo ook hier; verre van mij iets van die waarheid af te doen, dat Koning JEZUS door de overwinnenden scepter van Zijn Geest de rebellerende hartstochten, de boze gedachten, de zondige neigingen van onze wil ten onder brengen moet, om daar binnen in ons Zijn Koninkrijk te vestigen; maar dat strijdt geenszins met die andere waarheid, dat Hij ook op aarde Zijn zichtbaar Koninkrijk vestigen zal. Door de letterlijke zin te verdedigen sluiten wij geenszins de geestelijke uit, maar verlangen alleen, dat men de eerste niet uitsluit, om alleen de geestelijke vast te houden. Al de beloften aan Israël hebben gewis ook een geestelijke toepassing, maar als men de letterlijke uitsluit, vervalt men tot een idealisme⁴².

Wij besluiten uit dit alles, dat het Koninkrijk van Israëls, naar luid van de beloften, eenmaal weer zal worden opgericht.

3. Nu blijft ons nog te bewijzen, in de *derde plaats*, ***dat de troon van DAVID even zo zeker zal hersteld worden.***

Ik zou kunnen volstaan, met de stelling voor onaannemelijk te verklaren, van een hersteld Koninkrijk zonder Koning. Inderdaad, beiden zijn op het nauwste aan elkaar verbonden; maar wij willen ook hier de getuigenissen uit Gods Woord aanhalen, ten bewijze voor de waarheid van onze verwachting. Ik wil hier niet al de plaatsen uit de Psalmen en de Profeten herinneren, die de komst, de persoonlijke komst en regering van de Koning van Israël aankondigen, een Koning, die voorspeld wordt te zullen

⁴² De inhoud van een brief, aan mijn adres, kan zeer gewichtig voor anderen zijn, maar gaat in de eerste plaats mij aan. Zo ook de last van de Profeten gold eerst en onmiddellijk het volk Israël zelf.

regeren over het ganse huis van Israël, dat is, de 12 stammen, hetwelk nimmer geschied is; een Koning, die Jeruzalem tot een middelpunt van de heerschappijvoering en een brandpunt van heerlijkheid over de gehele aarde, tot een levende bron van gelukzaligheid, vreugde en vrede voor de wereld zou maken, hetwelk evenmin tot hiertoe gezien is; een Koning, die voorspeld is *als een Ster uit JAKOB*, dat is Zijn eerste komst als een licht in de duisternis; maar ook *als een Scepter uit Israël*, en dat is Zijne tweede komst als een Koning in heerlijkheid: en dat zag de man, die het gezicht van de Almachtige zag, die verrukt werd en wiens ogen ontdekt waren (Num. 24: 17). Het is een Koning, Welke ook de zoon van CUSCHI in verrukking aankondigt: “*Zing vrolijk, gij dochter SIONS, juich, wees blijde, spring op van vreugde van ganser harte. De Koning Israëls, JEHOVAH, is in het midden van u, gij zult geen kwaad meer zien.*” (Zef. 3: 14, 15). “*Die, volgens ZACHARIA zal uittrekken en Wiens voeten zullen staan op de Olijfberg.*” (Zach. 14: 4). Van Wie dezelfde Profeet zegt: “*dan zal de Heere mijn God KOMEN en al de heiligen met U, o Heere.*” Hetwelk PAULUS van de Heere JEZUS verklaart: “*in de toekomst van onze Heere JEZUS CHRISTUS met al Zijn heiligen.*” (1 Thess. 3: 13).

Maar leert het Nieuwe Testament niet overal volmaakt hetzelfde? Zal ik u herinneren de menigvuldige plaatsen, waarin de Heere JEZUS, de KONING ISRAËLS, de KONING DER JODEN genoemd wordt? En heeft Hij nu wel ooit als zodanig geheerst? Gewisselijk, zeggen wellicht sommigen, want dat moet in een geestelijke zin worden verstaan. Maar regeert dan de Heere in een geestelijke zin over een bijzonder volk, en dat wel over de Joden? Waar zijn dan onder hen Zijn onderdanen? Waar de tekenen van Zijn heerlijkheid? Immers SIMEON zag Hem eerst als een *licht tot verlichting der Heidenen*, en dat is de huishouding, waarin wij leven maar dan ook *tot heerlijkheid van Zijn volk Israël*, en dat is bewaard voor Zijn verschijning in heerlijkheid. De wijzen uit het Oosten kwamen, om te zoeken *de geboren Koning der Joden*. Waarom heette Hij zo, indien Zijn Koninkrijk niet anders dan een geestelijk Koninkrijk over en in de gelovigen uit alle tongen, volkeren, natiën en geslachten zou zijn? Of is de benaming *Heere der Gemeente* eensluidend met die van *Koning der Joden*? Of strijden die beide met elkaar?

Gewis niet; maar zoals de geleerde OVERDORP zei: “De Schrift maakt onderscheid tussen *het zitten van onze Heere aan Gods rechterhand of op de troon van Zijn Vader en tussen het zitten op de troon van zijn vader DAVID*, waardoor Zijn *bijzondere, onmiddellijke en meer zichtbare regering over de Joden in Kanaän* wordt te kennen gegeven. Ja, moeten wij niet erkennen dat, wanneer de Engel tot MARIA, in een zeer klare en letterlijk op te vatten belofte, dat zij de MESSIAS zou ter wereld brengen, daarbij voegt: “God de Heere zal Hem de troon zijns vaders DAVIDS geven,” hij onmogelijk onder die bewoording, de geestelijke heerschappij over de kerk of het opperbestuur van de ganse aarde kan hebben verstaan; maar, zoals er op volgt, in volmaakte overeenstemming met de verwachting van de MESSIAS-regering: “dat Hij over het huis JAKOBS Koning zou zijn in der eeuwigheid, en er aan Zijn Koninkrijk geen einde zou zijn.”

De Schrift belooft aan Israël niet slechts een Theocratie maar *een Christocratie*. Ja, de Heere JEZUS Zelf, na de hardnekkigen voorspeld te hebben, dat *hun huis woest zou gelaten worden*, voegt er bij, doelende op Zijn wederkomst in heerlijkheid: *Ik zeg u, gij, en wie is dit? Jeruzalem; gij Jeruzalem, die nu woest zult gelaten worden, gij zult Mij, van nu aan niet zien, TOTDAT gij zeggen zult, gezegend is Hij, Die komt in de naam des Heeren.*” Die komt, dus niet die onzichtbaar over ons regeren zal, maar *Die komt, die verschijnen zal*, Die tot ons wederkeren zal. Zoals Hij waarachtig en zichtbaar eenmaal regeren zal, als Heere van Zijn Gemeente, als Koning van de hele aarde,

zijnde de tweede ADAM; zo zal Hij nog, vóór dat tijdstip, even waarachtig en zichtbaar regeren als Koning van Israël en zoon van DAVID. Dan zal ten volle in vervulling overgaan de heerlijke en troostvolle belofte: *“De Heere zal uit Sion brullen en uit Jeruzalem Zijn stemme geven, dat de hemel en de aarde beven zullen, maar de Heere zal de toevlucht Zijns volks zijn en de sterkte der kinderen Israëls. En gijlieden zult weten, dat ik de Heere uw God ben, wonende op Sion, de berg Mijner heiligheid, en Jeruzalem zal een heiligheid zijn. Juda zal blijven in eeuwigheid en Jeruzalem van geslacht tot geslacht, en Ik zal hunlieder bloed reinigen, dat ik niet gereinigd had, en de Heere zal wonen in Sion.”* (Joël 3: 16-20); of zoals VAN DER PALM vertaalt: *“de Heere zal op Sion Zijn zetel hebben.”*

Wij mogen hier wel, met de hoorder van de rede van God, uitroepen: *“Och! wie zal leven, als God dit doen zal?”* (Num. 24: 23).

“Zalig en heilig is hij, die deel heeft in de eerste opstanding. Over deze heeft de tweede dood geen macht; maar zij zullen Priesters Gods en van CHRISTUS zijn, en zij zullen met Hem als Koningen heersen duizend jaren.” (Openb. 20: 6)

**3. GODGELEERDE STELLINGEN OVER DE LEER DER
RECHTVAARDIGMAKING DES ZONDAARS VOOR GOD**

OPGESTELD

DOOR

JAN JACOB BRAHE,

in leven Dienaar van *Jezus Christus* te Vlissingen,

EN DOOR DEZELVEN OVERGELEVERD AAN DE EDELMOGENDE HEEREN
STATEN VAN ZEELAND

UITGEGEVEN EN MET EEN VOORREDE VOORZIEN

DOOR

A. CAPADOSE, M. D.

1833 Te AMSTERDAM, bij J. H. DEN OUDEN,

O. Z. Voorburgwal en hoek van de Pieter Jakobstraat. No. 222

AAN MIJN GELIEFDE VRIENDEN, BROEDERS EN ZUSTERS IN DE HEERE,
UIT DE GEMEENTE TE **SCHERPENZEEL**,

WORDT DIT WERKJE OVER DE RECHTVAARDIGMAKING DES ZONDAARS
VOOR GOD, TOT EEN BLIJVEND AANDENKEN VAN DE HARTELIJKSTE
TOEGENEGENHEID EN LIEFDE IN DE GEZEGENDE BORG EN MIDDELAAR
JESUS CHRISTUS, OPGEDRAGEN, TOEGEWIJD EN WELWILLEND, MET
HEILBEDE, AANGEBODEN,

DOOR

Abraham Capadose, M. D.

SIONS TROOST

1.

Godvruchtigen, die in deez' donk're dagen
De jamm'ren van Jerusalem beschreit,
Door 't zwaard des ongeloofs verwoest, verslagen,
Verbrijzeld en haar heiligdom ontwijd!

2.

Mijn oog stort tranen met u: laat ze vloeien!
Zij zijn niet vreemd op 't smalle vreemdlingspad.
Ja, laat ze vrij die doornen weg besproeien .
Met Jezus dierbaar bloed besprengd eens en bespat.

3.

Maar weet dan ook, wat u dat bloed voorspelde:
De vrede?... ja, maar eerst de kracht van 't zwaard!
Geen bloeiend' oogst, dan op bezaaide velden,
Geen tranen-zaad, dat niet eens vreugde baart.

4.

Doch wacht geen oogst bij woeste wintervlagen,
Bij hageljacht of 't buld'ren van de storm,
Daar nog de grond het wollig kleed moet dragen,
De kever sterven met de schadelijke worm!

5.

Een enk'le dag is het winter bij de vromen;
Een leven duurt de zaal'ge zomervreugd:
Uw tijd is kort. O wind! ontbladert *nu* de bomen:
Eens schenkt de zon des heils een nieuwe lente-jeugd.

6.

't Is hier de plaats voor 't droevig tranen-zaaien.
O Sulamith! druk 't voetspoor van uw Heer;
Maar hef ook 't hoofd om hoog, dáár is 't vreugde-maaien
In 's overwinnaars kroon vindt men geen doornen meer!

7.

Verbeidt die stond, o vromen! als de blad'ren
Des vijgebooms ontluiken of haar tak
Al zwellend teer wordt, weet, de zomer is aan 't nad'ren!
Eens wordt het dal verhoogd en alle hoogte vlak.

VOORREDE

Het werkje, dat ik de waarheidlievende lezer aanbiedt, werd mij alhier in Schrift door een vriendschappelijke hand ter lezing gegeven. Met doorgaande toestemming en tot nadere bekrachtiging van mijn geloof in een waarheid, die als de grondslag van de Zaligmakende leer mag beschouwd worden, las ik het en besloot dadelijk, na daartoe verlot verzoekt en bekomen te hebben, hetzelve ter perse te zenden, om het aldus meer algemeen bekend te maken en mocht het zijn, tot een uitgebreid nut.

De redenen dus, die mij tot de bezorging van die uitgave bewogen, zijn drieledig en gelegen,

- I. In het hoogst gewichtig hier behandeld onderwerp zelf.
- II. In de wijze, waarop het behandeld en voorgesteld is, *en eindelijk*
- III. In de omstandigheden van de tijd die wij beleven.

I. Ik zeg het hoog gewicht van het hier behandeld onderwerp bewoog mij in de eerste plaats tot de uitgave. De leer immers van de rechtvaardigmaking van de zondaar voor God kan, mijns inziens, terecht als het middelpunt beschouwd worden, waarin al de ter zaligheid leidende waarheden als het ware, samen lopen. Terwijl daarentegen, al wat de ware heiligmaking daarstelt, daaruit als uit een gemeenschappelijke bron afvloeit en uitstroomt.

(Capadose beschrijft verder de weg van bekering die leidt tot het geloof in Christus)⁴³

II. Wij zeiden in de tweede plaats, dat ook de wijze waarop de Schrijver van dit boekje zijn onderwerp behandeld heeft, mij aanmoedigde, om hetzelve meer algemeen verkrijgbaar te stellen. Zeker de stijl daarvan is niet zinstrelend, de voordracht niet welsprekend noch op de hartstochten werkende; geen treffende uitweidingen noch bloemrijke inkleding vinden wij hier, maar de uitnemendheid van het stukje bestaat in de volgende punten:

- a. Het bevat *waarheid, ongekunstelde waarheid*.
- b. De aangehaalde bewijzen bezitten een *soliditeit* of *gegrondheid* waar niets bij haalt, als zijnde niet op menselijke, hoe zuiver dan ook afgeleide redeneringen maar op de alleen onfeilbare uitspraken van Gods Woord, waaruit hier zoveel plaatsen tot staving van de verdedigde leer worden bijgebracht, gegrond.
- c. De *orde* en *klaarheid* van het voorstel laat niets te wensen over.
- d. De in alle delen *uitgewerkte* en *grondige uiteenzetting* van de verhandelde stof geeft aan het stukje een zeker geheel en volkomenheid, waardoor het zeer bijzonder uitmondt zelfs boven het beste dat in onze dagen ook van getrouwe schrijvers in het licht verschijnt, daar meest al de tegenwoordig uitkomende werken, vooral over godsdienstige onderwerpen, zeer bijzonder het merkteken dragen van deze lichtzinnige eeuw, in een verregaande en bedroevende oppervlakkigheid. Eindelijk:
- e. De ware Hervormde leer, niet het ellendig samenstel, dat velen in onze dagen daarvoor houden, wordt hier door onze schrijver, zonder bepaalde toeleg echter, een nieuwe luister toegevoegd, als hebbende door de aanhalingen uit de symbolische boeken, zowel Catechismus als geloofsbelijdenis, de overeenstemming van die zo

⁴³ In kopie niet goed leesbaar

dikwijls miskende en nog meer mishandelde leer met de Bijbel ten volle bewezen: en dit laatste is voorwaar niet van weinig aanbelang, daar wij in een tijd leven, waarin er zoveel vijanden van die zo gehate oud-Hervormde leer, zo buiten als vooral binnen de Kerk, zo onder lidmaten als vooral onder voorgangers en leraars zijn, ja wat meer nog de ziel smart aandoet, zoveel lauwe en harteloze vrienden en zo weinig oprechte aanklevers daarvan in onze geesteloze dagen gevonden worden.

Wie verder de schrijver geweest is, in welke gemeenten hij, behalve te *Vlissingen*, het woord der waarheid mocht hebben verkondigd, welke werken (een enkel wordt nog in dit deeltje aangehaald) hij ook mag geschreven hebben, ja, de aanleiding zelfs tot het schrijven van dit boekje en haar inlevering bij de Staten van Zeeland, dit alles is mij ten volle onbekend, daar ik in mijn zeer beperkte boekerij niets van die schrijver heb aangetekend gevonden, en tot alle verder onderzoek in de plaats van mijn woning geen gelegenheid was.

Het komt mij intussen waarschijnlijk voor, dat de schrijver van *antinomie* of *wetbestrijding* zal zijn verdacht geweest of beschuldigd, en zich daarom met het overleggen van deze grondstellingen over de Rechtvaardigmaking van de uitverkoren zondaar voor God, heeft willen zuiveren; een beschuldiging, waarmee trouwens de ijverige verkondigers van de vrije genade ten allen tijde belasterd werden.⁴⁴

III. Maar eindelijk vond ik ook in het tijdgewricht, dat wij beleven, enige aanleiding tot de uitgave van dit werkje. Immers in onze dagen van verachting, verdrijving, ja vervolging van Gods volk, waarin zij zo dikwijls, hoewel onschuldig, voor de menselijke rechtbank als schuldig aan, men weet niet welke wanbedrijven, worden aangeklaagd, dacht ik zou het goed zijn, hen te vertroosten met de beschouwing van hun rechtvaardiging voor de goddelijke Vierschaar uit vrije genade, hoewel schuldig aan de overtreding van de Heilige wet. O! het onverdiend lijden en vervolgd worden van een wereld, die in het boze ligt, kan, als het geloofsoog gericht is op het onverdiend be kroond worden voor de genade-troon van het Lam, zo wel gedragen worden, ja zelfs een stof van verblijding, en dankzegging worden! PAULUS en SILAS zongen met hun vrijgemaakte zielen voorzeker even blijmoedig binnen de muren van de gevangenis het Godverheerlijkend psalmgezag, de door de wereldling gehate liederen van Sion, als wij in onze bijeenkomsten: *God zal opstaan, Zijn vijanden zullen verstroot worden en Zijn haters zullen van Zijn aangezicht vlieden: Gij zult ze verdrijven gelijk rook verdreven wordt, gelijk was voor het vuur smelt, zullen de Godlozen vergaan van Gods aangezicht maar de rechtvaardigen zullen zich verblijden, zij zullen van vreugde opspringen voor Gods aangezicht, en van blijdschap vrolijk zijn, enz.*⁴⁵

Maar ook in de tweede plaats kan de uitgave van een getrouwe, nauwkeurige en op Gods onfeilbaar woord geheel gegronde verhandeling over een leerstuk, dat als de grondslag van de zaligmakende waarheden mag beschouwd worden, in onze dagen vooral geen overtollige of ontijdige zaak genoemd worden, nu bij het diep verval van de eertijds zo bloeiende Kerk in *Nederland* gehele streken in ons gezonken Vaderland gevonden worden, waar die leer niet meer gehoord, niet meer gekend wordt. Vandaar,

⁴⁴ Het is treffend dat Capadose zich later zo heftig uitliet tegen dr. H.F. Kohlbrugge en hem van antinomiaans beschuldigde, naar aanleiding van zijn preek op woensdag 31 juli 1833, te Elberfeld. De tekst was Romeinen 7:14 *'Want wij weten, dat de wet geestelijk is, maar ik ben vleselijk, verkocht onder de zonde.*

⁴⁵ Ps. 68: 2-4

vandaar alleen, *om 't woest laten liggen van 's Heeren huis*, het oordeel, dat over het Vaderland is gekomen, waarin wij de noodlottige tekenen van het diepe verval rondom ons zien. Zeker ondankbaar zou hij moeten genoemd worden, die in de zware bezoeken, door God ons toegezonden, Zijn sparende hand, in de toorn Zijn ontferming niet heeft opgemerkt; ondankbaar, die niet de getrouwheid van God erkent, in het roepen van deze of gene zondaar uit de duisternis tot het wonderbaar licht van Zijn Zoon, in de stille uitbreiding van Zijn koninkrijk in sommige harten en huizen, in het bevestigen van anderen, in het aanwakkeren bij enigen van een heilige ijver, om het goede voor *Jeruzalem* te zoeken; maar zouden wij niet de waarheid te kort doen, indien wij zwegen van de klimmende zonden van het Land, het standvastig of liever hardnekkig voortgaan op de brede weg van het verderf, de schrikverwekkende volharding in het weigeren van te bukken onder de machtige hand van God, de schromelijke ongevoeligheid voor de herhaalde stemmen van boete en bekering, die de lankmoedige God Zelf in het land heeft laten horen, de stijving van de hoogmoed van het hart door de lof, die ons toegezwaaid wordt van de vreemdeling, alsof, omdat onze houding tegen de vijanden moedig en fier en onze zaak tegen hun schreeuwend onrecht rechtvaardig is, onze houding tegenover de Rechter van Hemel en Aarde minder gruwelijk en schrikbarend is, ja zodanig dat er zelfs geen REHABEAM's belijdenis, geen ACHAB's vernedering heeft plaats gehad!

Nu de kansels op zoveel plaatsen weergalmen van vrede, vrede en geen gevaar; nu de ongestalte van het Nederlandse Sion zo verregaand is, dat de verkondiging veelal strekt om de natie aan te moedigen met een onbepaald (maar, ach! zo onbestemd, zo ijdel!) vertrouwen te volharden in de weg, die men tot hiertoe (zo men waant, zo godsdienstig heeft ingeslagen), omdat het niet anders kan, of God zal wel onze rechtvaardige en goede zaak doen triomferen; ja, nu de tempels, waar alleen tot eer van een Drieënig God moest opgewekt worden, en de in zelfverblindende voortdurende zondaar tot het bukken voor die ontzaglijke Majesteit, met getrouwheid en hoge ernst, moest vermaand en tegen de verleiding van onze dagen als van Gods wege gewaarschuwd worden, nu onze tempels, zeg ik, op zoveel plaatsen meer de eer vermelden van stof en as, en inderdaad veeleer tot huizen verbasterd zijn, om volk te werven ten strijde voor Vorst en Vaderland, dan om zondaars aan de voeten van JEZUS te brengen, en hen de voor God alleen geldende gerechtigheid van Zijn Zoon te prediken; nu, nu is het meer dan tijd, dat de Heere Zelf opstaat en werkt! Hij komt, Hij komt gewisselijk! *want, o Heere! zien Uw ogen niet naar waarheid? Gij hebt ze geslagen, maar zij hebben geen pijn gevoeld: Gij hebt ze verteerd, maar zij hebben geweigerd de tucht aan te nemen, zij hebben haar aangezichten harder gemaakt dan een steenrots: zij hebben tot hiertoe geweigerd zich te bekeren*⁴⁶.

Maar, ach! mocht Nederland nog als een tweede Ninevé wier boosheid voor het aangezicht van God is opgeklimmen, de stem van JONA, "*nog veertig dagen dan zal Ninevé worden omgekeerd*" gehoor geven, zich de tijd van Gods lankmoedig wachten, eer Hij het Zijn Eer wrekend zwaard ontbloot, ten nutte maken en het weldra ook van *Nederland* gezegd worden: "de lieden van dat land geloofden aan God en zij riepen een Vastendag uit en bekleedden zich met zakken van hun grootsten af tot hun kleinsten toe; want dit woord geraakt tot de Koning, en hij stond op van zijn troon en deed zijn heerlijk overkleed van zich en hij bedekte zich met een zak en zat neder in de as: en hij liet uitroepen en men sprak uit bevel van de Koning (of op last van Zijn

⁴⁶ Jeremia 5

Majesteit!) en zijn groten, zeggende: *laat mens noch beest, rund noch schaap, iets smaken en laat ze niet weiden noch water drinken. Maar mens en beest zullen met zakken bedekt zijn en zullen sterk tot God roepen: en zij zullen zich bekeren een iegelijk van zijn boze weg en van het geweld, dat in haar handen is. Wie weet? God mocht Zich wenden en berouw hebben: en Hij mocht zich wenden van de hittigheid Zijns toorns, dat wij niet vergingen.*”

Dan, ja gewis, op zulk een gewenst nederbukken van Vorst en Volk voor God, zou een nieuwe heilzon dagen! De beginselen van opstand tegen God, voor die van de Voorvaderlijke Godsvrucht plaats maken: voor profeten, die zachte woorden en bedriegerijen prediken, zouden weer van God gezonden wachters op Sions muren gezien worden: niet zozeer Nederlands Koning en Nederlands volk, maar Nederlands getrouwe Bonds-God zo in als buiten Nederland verheven en geroemd worden en bij het sluiten van dit aan ontrouw, zonden, jammer en ellende zo vruchtbaar tijdvak zou eenmaal het nakroost op de geschiedrollen van Nederland met onvergankelijke letters geschreven zien, wat ook op die van Ninevé staat aangetekend: *“God zag haar werken, dat zij zich bekeerden van haar boze weg: en het berouwde God over het kwaad, dat Hij gesproken had hen te zullen doen en deed het niet!”* (Jona 3).

Scherpenzeel, Februari 1833.

4. LONDON BEZOCHT IN 1851

DOOR
Dr. A. CAPADOSE

AMSTERDAM
H. HÖVEKER
1855

AANTEKENINGEN EN OPMERKINGEN

BIJ GELEGENHEID
VAN

Een kort verblijf in Londen

Aan een vriend medegedeeld

Eerste Brief

Ja, mijn lieve vriend! u hebt volkomen gelijk en uw broederlijke vermaning, om niet, gelijk ik dit wel vroeger deed, na te laten enige schriftelijke mededeling te geven van een korter of langer verblijf bij de vreemde, niettegenstaande ik overvloedige stof van de mededeling niet onwaardig in mijn portefeuille bezat, is mij recht welkom geweest; en ik wil dan ook zonder verwijl de pen met een zekere resolutie, (want het kost mij, ik kom er gul vooruit, moeite), opnemen om aan uw billijk verlangen te voldoen. Van de nadere bepaling van dat verlangen, om zodanige mededelingen, die ook in ruimere omvang konden verbreid worden, wil ik dan ook niets afdoen, u overlatende, na lectuur, of hetgeen ik zal hebben medegedeeld, niet alleen moest uitgedrukt, maar ook gedrukt worden.

U weet dat ik, een jaar of zes geleden, toen ik na een allergezegendst verblijf met de mijnen, van enige weken, in het rijk begenadigde *Schotland*, weergekeerd was, u de aandoening van weemoed, of hoe zal ik het noemen, trachtte te beschrijven, die mij van *Hull* vertrekkende, om naar *Rotterdam* te varen, bekreep, daar ik het Albion verliet zonder de grote wereldstad te hebben aangedaan, zonder dat *Londen* te hebben bezocht, waar ik wist dat zo veel merkwaardigs te aanschouwen was, maar vooral waar het mij niet onbekend kon zijn hoeveel warme harten er klopten in liefde tot God, in ijver voor de uitbreiding van het gezegend Koninkrijk van Zijn Zoon en in hartelijke belangstelling in het oude volk van God.

Ik had ook buitendien in mijn uitlandig zijn, zoveel Engelsen ontmoet en bepaaldelijk tijdens mijn verblijf in *Zwitserland*, met zo velen in een meer innige omgang geweest, en een band van vriendschap gesloten die door briefwisseling meermalen jaren achtereen was aangekweekt, dat ik de Engelsman enigermate had leren kennen en waarderen. Zonder blind te zijn voor de dat merkwaardig volk eigenaardige verkeerheden, (en waar is het volk, waar de mens, de zondaar, die niet de zijne heeft?) lag reeds diep in mijn hart de overtuiging, dat het zeer bijzondere hoedanigheden en deugden bezit, die het reeds als volk een stempel van degelijkheid en soliditeit geven, zelden elders evenaart en die door het geloof geheiligd, oorzaak zijn dat ik voor de Engelse broeder zeer bijzonder een snaar in het hart voel trillen.

De zo kernachtige als op een standvastige ondervinding rustende uitspraak van Mevr. DE STAEL, *chacun a les défauts de ses qualités*⁴⁷, op het karakteristiek van elk volk van toepassing, is bij de Engelsman meer dan elders waarheid bevonden.

Dit hooghartig bestaan, die nationale trots, die men dikwijls en niet ten onrechte de Engelsman verwijt, staan in het nauwste verband met zijn vaderlandsliefde en gehechtheid aan vaderlandse gewoonten en zeden: overigens de Engelsen die ik had leren kennen, zowel persoonlijk als door briefwisseling, hadden mij het standvastig karakter, het onvermoeid werkzaam leven, de volharde geest in het bevorderen en voortzetten, van hetgeen voor goed en nuttig gehouden werd, doen kennen en hoogschatten; en waarlijk ik ben bij mijn kort verblijf in *Londen* niet in mijn verwachting teleurgesteld, noch van mijn hoge ingenomenheid met de Engelsman teruggekomen. Daar is een gelukkige mengeling in hem van behoefte aan solide kennis en aan praktische toepassingen, waardoor hij aan de ene zijde van het onzinnige jagen naar allerlei onbekookte plannen op hoogst onvolkomen en opper-

⁴⁷ “Elk heeft de fouten van zijn hoedanigheden.”

vlakke kennis gegrond, maar ook evenzeer van het dwepend en eigenlijk onvruchtbare speculatief en contemplatief leven bevrijd blijft, en ik kon het de Franse Schrijver CUSTINE maar volstrekt niet toegeven, als hij zegt: *Le monde pratique et le monde spéculatif tendent chez les Anglais à se confondre, mais au lieu d'élever la terre au Ciel, c'est le Ciel qu'ils rabaissent vers la terre*⁴⁸. Maar laat ik niet vergeten, dat ik u een kort verhaal van mijn uitstapje en niet een verhandeling beloofd heb over het karakter van de Engelsman. Genoeg dan dat ik u herinner hoe groot mijn verlangen was *Engeland*, en daarin vooral de vermaarde wereldstad te zien niet alleen, maar te genieten, dat is, de kostelijkheden te smaken voor mijn hart in de gemeenschap met zo vele broederen van onderscheiden landaard, maar één in geloof in de gezegende God van onze zielen, Welke wij hebben leren liefhebben, en in Hem elkaar. Lang bleef het intussen in onzekerheid of ik de reis zou aannemen of niet; ja, reeds had ik het voornemen opgevat, om ditmaal niet af te reizen, noch onze geliefde DA COSTA en zijn zoon te vergezellen, toen ik gedurig als aangedrongen werd en in waarheid geen rust had, voordat ik het besluit nam, de herhaalde uitnodiging gehoor te geven.

Opmerkelijk, dat ik de dag na dit genomen besluit de onverwachte maar recht welkome visite te mijnen ontving van Sir EARDLEY CULLING⁴⁹, die thee bij ons dronk, en mij aan Lady CULLING en zijn gezin reeds in *Den Haag* wenste voor te stellen. Hij was allervriendelijkst en droeg niet weinig bij, om mij te bevestigen in het opgevatte voornemen om naar de conférences van de Alliance te gaan, waartoe ook hij mij bepaaldelijk kwam uitnodigen. Daar is in deze verdienstelijke man een zeer aangename mengeling van zuidelijke en noordelijke gelaats- en tevens karaktertrekken, hetwelk dan ook met zijne afstamming overeenkomt, daar hij uit Portugees-Israëlitisch en Saksisch bloed gesproten is. Vlugheid met vastheid van toon, vriendelijkheid met een zeker kortaf verenigd, deden mij in hem een vaste en toch niet stijve maar integendeel innemende man ontmoeten, zeer geschikt om eervol het voorgestoelte in de grote meetings van de Evangelische Alliance te bekleden.

Doch het is waarlijk tijd, dat wij onze snuivende Dolfijn naderen, die reeds lang aan de Maasstroom zijn rookkolom in de hoogte spuit. Daar is altijd bij iemand, die zijn vaderland liefheeft en aldaar aan zijn hart dierbare betrekkingen achterlaat, een weemoedig ogenblik dat zich van het hart meester maakt bij de afreis. Zo was het ook mij, maar straks op de niet zeer talrijk bezette boot getreden, werd ik aangenaam bepaald bij haar naam *Concordia*. Door middel van *Concordia* naar de Alliance te gaan, dat had iets zoets en troostrijks in: *nomen et omen habet*, dacht ik bij mijzelf, en trouwens, wat zou een Alliance zijn, waar niet tevens *Concordia* gekend wordt; maar waar *Concordia* is, waarom zou ook daar geen Alliance mogelijk en wenselijk zijn? Maar wij komen op dit denkbeeld wel eens terug.

Daar draait de grote vis zijn brede staart, terwijl zijn beide vinnen in hevige beweging de riviernimf in schuimende toorn doen ontsteken en weldra glijden wij de Maasstroom af, onder de beweeglijke ademhaling van het kunstdier, dat ons herbergzaam op zijn rug meevoert. Het weer was goed en aangenaam, zodat wij op dek konden blijven; het gezelschap was niet zeer uitgelezen. Maar wij hadden het recht goed tezamen en toen, o! die zee! ik weet niet dat er iets is, dat mij zo ontzettend aangrijpt

⁴⁸ “De Engelsen zoeken de praktische en de bespiegelende wereld ineen te smelten, maar in plaats van de aarde naar de hemel te verheffen, doen zij de hemel tot de aarde dalen.”

⁴⁹ De naam van deze heer wordt verschillend geschreven: dan eens zo als in de tekst staat, dan weer Sir CULLING EARDLEY SMITH Bart. en in een van hem mij gezonden brief lees ik CULLING EARDLEY EARDLEY.

en als opneemt om die God, Wiens Almacht wandelt op de zee, groot te maken, dan het gezicht van dit oeverloze waterveld, waar men geen einde aan het perspectief van de elkaar regelmatig nahuppelende golven vinden kan. Dat geen einde zien, brengt de eeuwigheid nader, en is er als een type van. Een rustige zee, en zij was ditmaal zeer rustig, geeft zo geheel het denkbeeld van een verborgen leven in God. Daar is beweging, o! ja, alles beweegt, en waar het leven recht levendig is binnen ons, kan daar wel de beweging ontbreken? Onmogelijk, het is geen woelachtigheid, nee een rustig, een kalm leven, alles ademt vrede, en daarom met een peinzend gemoed, mijn oog over de vlakke uitstreckende, ontstond er een stille werkzaamheid in mijn ziel, die mij recht goed was.

De nacht vooral, (want ook nu, evenals toen ik naar *Schotland* ging, bleef ik de nacht door op het dek) was dit bij mij het geval. Immers, is het gezicht, wanneer men in volle zee is, bij dag reeds zo indrukwekkend, alles vermeerderd de diepgaande gemoedsaandoening, als zich die onmetelijke vlakke langzaam in het sombere nachtfloers bedekken gaat. Het had, gelijk vroeger, voor mijn gevoel iets ontzagelijks en roerends. Alleen die eentonige golfbeweging als de zuchtende ademhaling van de slapende zee, was hetgeen men bij die plechtige stilte ontwaarde. Mijn ziel raakte in diep gepeins, en ik ontveins het niet, ik had toen gewenst alleen te zijn, om alleen naar die inwendige spraak te luisteren: want bij ogenblikken ruiste mij een stille lofzang voor God in het hart, wanneer ik die lucht van tijd tot tijd met donkere wolken bedekt aanschouwde, die door een hogere wind voortgedreven, met een snelle vaart soms voorbijvlogen, en dan, als een gordijn wegschoven, voor een schitterende maan, die haar beeld honderdvoudig op de rusteloze baren afspiegelde. Maar wij hadden geen eentonigheid op onze korte zeereis. Integendeel, allerlei verscheidenheden en heerlijke *sceneries*, mag ik mij zo eens met het zo eigenaardig Engels woord uitdrukken, wisselden elkaar af in die hoge en brede lucht boven ons hoofd, als wilde God ons dwingen naar boven en zo naar Hem op te zien, die ook in natuurverschijnselen aan het aandachtig tot Hem gekeerd gemoed welverstaanbare stemmen doet horen, heilzaam voor het kind van God. Immers terwijl *wij* daar op een effen baan voortrolden, meestal onder een schitterend sterren-geflonker, zagen wij in de verte donkere wolken in bliksemschichten en regenvlagen zich ontlasten.

Ziet, dacht ik; zo is 't vaak ook hij de kinderen van de mensen, ook bij de gelovigen: terwijl de één op een effen pad door Gods heerlijk licht beschenen, als het ware van de strijd van dit leven weinig bemerkt, moet de andere vaak op doornen en bij een sombere hemel. zijn weg voortzetten, ja bij menigeen, bij wie de mens niet dan zonneshijn en voorspoed aanschouwt, is de inwendige hemel van het hart soms met donkere wolken als overtrokken, die menige bliksemschicht uitwerpen: en toch, zoals in het schouwspel dat wij voor ogen hadden, het was diezelfde God, Die *ons* Zijn sterrenhemel, *daar* ginds Zijn onweersbuien gaf; zo is het ook steeds een zelfde altijd wijze en liefdevolle Godshand die de onderscheiden lotbedelingen van Zijn kinderen hun ten beste regelt. *O! diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods, hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen en hoe onnaspeurlijk zijn Zijn wegen!*

De stad van God heeft niet alleen in het lieflijke Zuiden haar poorten, maar ook in het barre Noorden, waar de storm zetelt; beide poorten, hoe onderscheiden ook de weg mag geweest zijn, die daar heen leidt, geven de vermoeide wandelaar ingang en rust in de Godsstad! Alles komt op de richting van hart en voet aan, en zalig, zalig die, hetzij hij een heldere sterrenhemel of een losbarstende donderwolk boven zijn hoofd heeft, zijn hoop en vertrouwen op Hem alleen doet rusten, Die eenmaal de zwaarste van alle stormen voor ons geleden hebbende, thans boven wolken en sterren Zijn zetel

gevestigd heeft. Maar wij willen bij de beschrijving van de luchtverschijnselen die wij op onzen korte overtocht hadden, niet vergeten een schone regenboog, dien wij aan de ruime hemelbaan zo onbelemmerd ten voeten uit konden beschouwen, die halve hemelcirkel, waarvan de dichter zong:

*Verrukkend schone Regenboog,
Van zevenkleurig licht,
Hoe houdt ge mijn begoocheld oog;
Op uwen glans gericht!
Wie meet de ruimte die ge omspant,
De grond waarop gij rust;
Wie schept uw rijk gestrookte band
Geen toverzoete lust?*

Dat wonderprachtig teken, waarin de Majesteit van God in zo vele schakeringen zich openbaart en dat zo rijk is aan stof tot overpeinzing, het zij men een blik achterwaarts werpt op de schrikkelijke dagen van NOACH, toen de wateren de aarde bedekten, hetzij men in de toekomst het oog vestigt op dat plechtige uur, als er een troon in de hemel zal zijn gezet, en Hij Die in het aanzien de steen Jaspis en Sardius gelijk is, een schitterender regenboog rondom die troon zal uitbreiden, altijd blijft dat teken voor hem, die voor Gods Woord geleerd heeft te beven, een ontzaggeijk woordvoerder; allerbijzonderst is dat luchtverschijnsel voor mij treffend, voor wie het in het bangste ogenblik van mijn leven een troostbode van God was, die de losgelaten storm in mijn gemoed in één ogenblik door Zijn bestel tot kalmte en stilte had weten te brengen⁵⁰. Vol van alle die tekenen van de Goddelijke Almacht en grootheid, welke ons op de boot als omringden, gevoelde ik weinig behoefte om vele gesprekken met de vreemde medereizigers te wisselen. Evenwel daar was een jongeling aan boord, die ik voor een student hield, zoals hij ook nader bleek te zijn. Zijn zacht gelaat en zijn jeugd vooral, want u weet van ouds, mijn vriend, hoe ik te allen tijde vurig verlang jonge mensen tot de vreze Gods te bewegen, wekten mij op, om hem op de grootheid en Almacht van God aandachtig te maken, van welke ons van alle kanten hetzij wij naar boven of naar beneden zagen, de treffende bewijzen voor ogen lagen. Vooral bepaalde ik hem op dat hemelteken, waarvan de Dichter TER HAAR zo juist gewaagt als hij zegt:

Een hemel, door de hoop veelkleurig opgeluisterd.

Maar ach! ik werd weldra aan een halfspottende glimlach gewaar, dat mijn woorden geen weerklank in zijn hart hadden. Ik hield intussen aan en nu ontstond een gesprek, dat van tijd tot tijd afgebroken, door mij echter telkens hernieuwd werd, omdat ik zulk een zielsmedelijden met dat jonge mens had. Hij was een student te *Bonn* en wel in natuurkundige wetenschappen, en zag in zelfgenoegzame wijsheid met deernis op alle die schone aanmerkingen (zoals hij zich uitdrukte) die ik én anderen ten behoeve van ons systeem opdisten, neer. Wat hem betrof, hij had geleerd, dat een koele en moedige toetsing daarvan aan het gezond menserverstand en aan het licht van de rede weldra bewees, dat zij onhoudbaar waren. Eerst begon hij mij het bestaan van een onfeilbaar Woord van God te loochenen, weldra dat het denkbeeld zelf van een hogere openbaring een onaannemelijke zaak was, en toen ik hem uit kracht van het bestaan van een Opperwezen vol wijsheid en liefde, tot de noodzakelijkheid van een

⁵⁰ Zie mijn bekeringsgeschiedenis, pag. 26, Holl. Vertal., 2^e Druk bij VAN PEURSEM.

openbaring van Hemzelf, en van Zijn gezindheid jegens de mens, de zondaar, wilde brengen, daar toch de openbaring, die de natuur aanbiedt, daartoe niet genoegzaam is, toen verklaarde hij mij met ronde woorden en met een koudheid, die mij ijzing wekte, dat hij voor zich verzekerd was, dat er geen personele God bestond, dat er ook geen ziel was, maar dat stof alleen in zijne ontelbare combinaties en werking van de atomen op elkaar oorzaak was, van alle beweging en leven zowel in de mens (als microcosmos) als in het Heelal (als macrocosmos), dat de onsterfelijkheid niet aan een denkbeeldige ziel, maar aan het stof toekomt! Wat ik ook hiertegen mocht inbrengen, om het onwijsgerige zelfs van zulk een wijsbegeerte aan te tonen, die alleen producten zonder een producerende oorzaak aannam en uit het bestaan van een horloge geen sluitreden wist te maken tot het bestaan van een horlogemaker; ofwel om het zedeloze van zulk een stelsel te bewijzen, daar dat alle verantwoordelijkheid wegnemende, niets als misdaad kon beschouwen, en dus volkomen straffeloosheid van het kwade voortplante, hetgeen hij mij trouwens toegaf, niets kon baten om de vaste ijsschors, die dat jeugdig hart omkorstte te doen smelten: ook niet toen ik hem de zelfmoord als het einde en wel als het consequent einde van zijn nivellerend systeem voorhield, en toch ik kon hem niet loslaten. Mijn laatste aanval was op zijn geweten. Ik vroeg hem of hij iets troostends, iets gelukkigmakends in zijn stelsel vond, of hij blijdschap, heilige vreugde kende, als hij aan de toekomst dacht; en zie, na nog vele redeneringen, kwam deze gewichtige betuiging uit zijn mond: “Freilich das gesteh ich Ihnen, dasz Ihr System Sie glücklicher macht.”

Hier nam ik nota van en eindigde met de betuiging dat deze woorden mij deden hopen, dat nog niet alles voor hem verloren was en dat hij eenmaal ziende, dat waarheid met geluk in het nauwste verband staat, zich onder hen zal scharen, die in een zaligende God gelovende, de ware troost in leven en sterven kennen.

Denk niet, voegde de jongeling ten laatste daar bij, dat ik de enige ben, die dit gevoelen aankleef; verreweg de meeste studenten, zowel in *Bonn* als op de andere Duitse Academiën, zijn tot dat inwendig bewustzijn gekomen.

Ach! dacht ik daarbij, hoe schrikkelijk is het lot dergenen, die een opkomend geslacht, een vurige jongelingsschare, opkweken met beginselen; zo heilloos, zo verderfelijk voor hart en verstand; zo rampzalig makende voor tijd en eeuwigheid! Een Titansgeslacht, dat de waanzinnige strijd tegen de Hemel, en wat van de Hemel is, wagen durft! Een Cainsgebroed, dat in het storten van bloed zijn enige wellust zal vinden! En is het, door Gods genade in ons vaderland nog niet zo diep gezonken, vergeten wij niet, dat dat gif ook bij ons in het jongelingshart gestrooid wordt, en meer dan één van onze Hoogleraren discipelen kunnen vormen, aan mijn ongelukkige medereiziger niet ongelijk!

O! mijn God! wees mijn arm Vaderland genadig en bewaar het voor die ijsselijkste van alle rampen! Intussen mag ik niet verzwijgen, dat, gedurende ons gesprek, bij herhaling een oud heer zich eerst luisterende bij ons gevoegd, en naderhand met enige drift mijn redenering tegen de jongeling ondersteund had, besluitende met die woorden: “dat soort van mensen heeft *Duitsland* verdorven.” Eer ik van de boot afgang, vernam ik tot mijn verrassing, dat deze persoon een Israëliet was.

Doch genoeg hiervan, de tegenstelling vervulde mijn ziel, de droevige tegenstelling van hetgeen in die weinige uren God gedaan had, om ons de tekenen van Zijn Almacht voor ogen te stellen, en van hetgeen een mens, een schepsel, eenmaal naar Zijn evenbeeld gemaakt en geroepen om Hem te verheerlijken, aangewend had om Zijn bestaan zelf te loochenen, en echter had hij dus doende weer opnieuw een

krachtig maar smartelijk bewijs geleverd van de waarheid van Gods Woord, waarin het hart van de mensen *arglistiger dan enig ding* genoemd wordt, ja *boos van het begin*.

Intussen waren wij langzaam genaderd aan de *Theems*. De uit een schone nacht ontwakende natuur werd door een liefelijke zonsopgang begroet en vervrolijkt. Ook mij deed dit gezicht opnieuw goed, daar de doordringende morgenstralen niet slechts de nevels, die de lucht bedekten, maar ook die van de weemoed, welke over mijn ziel lag, als het ware scheen op te trekken. Nu voeren wij *Woolwich*, *Gravesend* en later *Greenwich* voorbij. Daar is in een reiziger, die voor het eerst een vreemd land nadert, een natuurlijke geneigdheid om te bewonderen, om al wat nieuw is, dat zich aan zijn oog ontdekt, tevens schoon te vinden; hij is als het ware onder dit noodlot, onder de druk der necessiteit, *hij moet bewonderen*.

Nu ja, dan en in zoverre behoorde ik daar onder, anders zou ik zeggen, dat mij het gezicht van die witte steenachtige kusten volstrekt geen indruk naliet. Ik moet meer zeggen: het gaf mij geen aangename gewaarwording, toen we wat nader bij de stad kwamen, een wrak van een groot oorlogsschip aan de oever te zien liggen, waarop met grote letters te lezen stond: *Seamen's Hospital for all nations, Supported by voluntary Contributions*⁵¹.

Hoe, dacht ik bij mijzelf, is het dan niet de heilige plicht van elke Staat én regering om voor de hij haar verblijf hebbende kranke militairen of matrozen van andere natiën te zorgen? Moet dit door vrijwillige bijdragen en niet van Staatswege bekostigd worden? Maar ook dat daar gelaten, kon men geen beter verpleegplaats voor die individuen vinden, dan een oud wrak van een oorlogsschip, midden in 't water, een plaatsing voorwaar uit een geneeskundig oogpunt beschouwd, voor zieken hoogst nadelig? Te meer steekt dit af bij het magnifiek Hospitaal, men zou het een Paleis kunnen noemen, dat men weldra, de stad naderende, in het oog krijgt en de *National Seamen's Hospital* genoemd wordt. Het gebouw heeft een ruime hoge koepel in het midden, en twee vooruitstekende vleugels: het kwam ons voor zeer ruim te zijn, maar daar wij het slechts in het voorbijvaren zagen, weten wij niets van het inwendige. Zeker is het, dat de ruimte zo groot is, dat er duizenden in verpleegd kunnen worden. Maar hoe het zij, of een gebouw als een paleis of een wrak van een oorlogsschip, ach! zij bevatten beide ellende en jammer; bloed en tranen vindt men aan de ingang van deze met wereldschatten en grootheid vervulde wereldstad, die zich aan ons oog gaat vertonen. Want wij behoeven niet te vragen of wij welhaast die grote stad van naderbij zullen aanschouwen. Gelijk de nabijheid van *Jericho* aan de menigte het gezicht van de stad als bedekkende palmbomen, naar men zegt, erkenbaar was, zo was de mond van de *Theems* nabij *Londen* als bezaaid met koopvaardij- en oorlogsschepen, die de zetel van de Koningin van de zee, het verblijf van de kooplieden der aarde, dat TYRUS van onze eeuw aankondigden. Al die masten schenen een regiment lanciers die nog de Veldmaarschalk met zijn staf voor het oog als verborgen hield. En evenwel hoe ongelukkig als men enthousiaste beschrijvingen gehoord en daarbij zelfs door een te levendige verbeeldingskracht wel eens gekweld wordt; immers dan verwacht men zoveel, dat de realiteit ons altijd een soort van teleurstelling doet ondervinden.

Dit moest ik in dit mijn uitstapje zeer dikwijls tot mijn leedwezen gevoelen; zo was het bijv. bij het aanlanden te *Londen*: ik kan zeggen, dat mij die aankomst zeer uit de hand viel; mogelijk is het, dat dit met mijn individualiteit in verband staat, die voor die stedelijke schoonheid veelal koud blijft, terwijl, jaren geleden uit ons moerassig

⁵¹ “Zeemans Hospitaal voor alle natiën, onderhouden door vrijwillige bijdragen.”

Holland naar Zwitserland reizende, het ogenblik, dat ik mij voor het eerst voor de kom van het meer van Genève bevond bij een ondergaande zon, en die statelijke Dent de midi, bedekt met haar eeuwige sneeuw, destijds rozenkleurig geverfd, zich aan mijn verbaasde gezicht opdeed, tranen van bewondering en ontroering mij uit de ogen sprongen. Nu trouwens:

*Het werk van God grijpt naar de snaar van het hart,
Daar het, des mensen werk ook zelfs het grootste, tart.*

Eindelijk staan daar de vele woningen en door de stoom zwart geblakerde huizen opeengepakt, als de mensen, die aan het strand waren, het oog beglurend vestigende op de aankomende boot. Wat is die woeling toch naar en akelig! hoe worden alle zintuigen ineens vervuld, en, belet de verstrooiing alle vestiging van de aandacht op hogere dingen! Mij althans ging het hier als bij mijn landing te *Hull* enige jaren geleden: immers een recht waakzaam Christen moest ook in zulke gevallen zich van andere medereizigers onderscheiden, en zich niet zo door die jagende stroom van de wereld laten meevoeren.

Mij heugt het nog, en o! mijn vriend; ik kan het niet zonder een zekere weemoed van het hart herinneren, dat ik in de eerste jaren na mijn bekering nooit een uitstapje, hetzij per diligence of op een andere wijze gedaan had, of het eerste wat ik bij de aankomst deed, was het verborgen zoeken, om God voor Zijn bewarende goedheid op weg te danken. Zo zien wij dat ook ABRAHAM deed: zodra hij op een nieuwe plaats aankwam, bouwde hij een Altaar en werd van God gezegend. Hier was het SICHEM, daar BETHEL, ginds HEBRON⁵²; overal vinden wij die plechtige woorden bij zijn aankomst: “*hij bouwde aldaar de Heere een altaar*” alleen bij zijn komst in *Egypte* zien wij niets van een altaar bouwen, en opmerkelijk, ook daar kwam hij tot een val; immers hij raadde een leugen aan. “*Zeg toch gij zijt mijn zuster*” zeide hij tot zijn huisvrouw, “*opdat het mij wel ga om u en mijn ziel om uwentwege leve.*” Zeg mij, mijn vriend, zoudt gij denken dat ABRAHAM dit gedrag zou gehouden hebben, indien hij ook in *Egypte* gelijk elders begonnen had een altaar te bouwen?

Nee voorzeker niet, want dan had hij aangevangen met de vreze Gods, en nu begon hij met de vreze van de mensen; deze had hem afgewend; zijn geloofsoog was niet op het kompas gepointeerd. Bij mij was die woeling, die jaging, die haast, die woestheid zou ik haast zeggen, die bij de landing en eerste treden op de Britse bodem rondom mij waren, de oorzaak van de verstrooiing van mijn gedachten en van het vergeten van de liefdevolle zorg van God, door Wiens bewaring, alleen de overvaart zo veilig geschied was. Toen bouwde ik nog geen altaar in het hart, en al is het, dat ik het later deed, och! het is zo geheel iets anders, als wij ogenblikkelijk bij aankomst, uit het bruisend gevoel van het hart onze gezegende Leidsman het dankoffer toebrengen, dan wanneer wij dat eerst dán doen, wanneer de verstrooiingen van allerlei aard, al onze zintuigen als instormende, zich als het ware van de gehele mens hebben meester gemaakt.

Niets, niets is klein te achten voor de Christen, die in alle omstandigheden van het leven een ander bestaan moet openbaren, dan hij doet, die geen God voor zijn hart heeft. Dat *eertijds was ik . . . maar nu*, van Paulus, hetwelk hij op zovele plaatsen herhaalt⁵³, is zo gewichtig voor ons leven, en moest bij alle gelegenheden herdacht worden. En zal ik het in het vervolg, wanneer ik weer eens na een eventuele afreis behouden aankom, beter maken? God weet het! en ik hoop het, bij de herinnering aan

⁵² Gen. 12, 13

⁵³ Rom. 7: 5, 6, 9; 11: 30. Ef. 2

het tegenwoordig mij beschamend verzuim: ik wil het althans van God afsmecken. En *danken* Zijn gena, die ons het *bidden* leert, En *bidden* om een hart, dat Hem met *danken* eert!

Maar, mijn vriend, ik zal hier moeten afbreken: ik hoop spoedig u het vervolg van onze landing mede te delen.

(Het vervolg van een groot aantal brieven is niet digitaal beschikbaar.)

5. ÓF SCHEIDEN ÓF SCHEIDING, EEN WOORD AAN LERAARS EN GEMEENTEN

DOOR
Dr. A. CAPADOSE

Toen zeide de Heere tot Mozes: Wat roept gij tot Mij? zeg de kinderen Israëls dat zij voorttrekken. Exodus 14: 15

TE 'S GRAVENHAGE, BIJ
J. VAN GOLVERDINGE
1866

GEDRUKT BIJ H.P. DE SWART EN ZOON

Vertrekt, vertrekt, gaat uit van daar, raakt het onreine niet aan: gaat uit het midden van hen, reinigt u, gij, die de vaten des Heeren draagt. Want gijlieden zult niet met haast uitgaan, noch met de vlucht henengaan, want de Heere zal voor ulieder aangezichte heentrekken en de God van Israël zal uw achtertocht wezen. JESAJA 52: 11 en 12

VOORWOORD

Ik hoop, dat de weinige hier volgende bladen met dezelfde ernst zullen gelezen en overwogen worden, als waarmee de schrijver ze heeft neergeschreven. Zij hebben, hoe gering van omvang, niet aan enige vluchtig voorbijgaande opwelling hun oorsprong te danken. Nee, reeds meer dan een jaar beweegt zich mijn hart in het gevoel van een dringende behoefte om wat een rijp en steeds voor God herhaald onderzoek mij geleerd heeft van de smartelijke toestand van onze Vaderlandse Kerk en van wat de heilige roeping van de Christus-belijders in deze vordert, openlijk mede te delen en het resultaat te kennen te geven, waartoe ik met de innigste overtuiging gekomen ben. Ik moet getuigenis geven. En niet alleen gevoel ik mij daartoe gedrongen voor mijzelf, maar ook anderen moet ik met alle nadruk de heilige weg van ernstig onderzoek aanprijzen en aandringen. Ik ben mij overigens bewust het geweten van elke andersdenkende broeder ook in deze bladen gerespecteerd te hebben hoezeer niet zonder broederlijke vermaning. Een iegelijk onderzoeke zijn hart en volge wat hem, door de Geest van God wordt geboden, maar onderscheide dan ook wel, wat die Geest van God wil. De *toestand van het schijnen*, dat is van de *leugen* moet ophouden, waar men de waarheid in alles wenst te volgen. Gelukkig voor mijzelf, dat ik in alle kerken oprechte broeders ken en liefheb, die hetzelfde levens- en geloofsbeginzel, als ik, zijn toegedaan en hopende tot het einde toe in de kracht van Jezus de Heere en Zaligmaker Zijn getuige te blijven en als levend lid van de Christuskerk te mogen volharden, verklaar ik hier openlijk en officieel tot geen kerkgemeenschap hoegenaamd meer te kunnen behoren.

SCHEIDEN OF SCHEIDING

Schrik niet! Inderdaad, het is in onze dagen meermalen een schrikverwekkend woord, scheiden, voor menigeeen; ja het schijnt een groter afkeer te wekken, dan het rustig betreden van de kansel, bij afwisseling nu van een leraar, die het Evangelie verkondigt en zielen voor Jezus tracht te winnen, en dan weer van één, die er zich op toelegt, om het Evangelie te verwoesten en de toehoorders van het ingezogen vooroordeel en bijgeloof; om in Jezus te geloven, te zoeken af te brengen en te reinigen!

Maar ik zeg nogmaals: *schrik niet!* Immers er staat bij *of scheiding*. Hoe zonderbaar dit ook moge voorkomen en wellicht onverstaanbaar, ik zal trachten mijn denkbeeld te ontwikkelen; voor eerst dan

SCHEIDEN

Wat verstaat men gewoonlijk bij ons onder het woord *scheiden*? Men denkt daarbij meestal aan het verlaten van de Nederlandse Gereformeerde Kerk. Nu verklaart schrijver dezes dat dit in de ware zin van het woord Zijn bedoeling niet is en niet kan zijn, om die eenvoudige reden dat hij geen Nederlandse Gereformeerde Kerk, als zodanig bij ons bestaande, meer kent.

Tweede schrik. Hoe, wij zouden geen Nederlandse Gereformeerde Kerk meer hebben? Nee, ik herhaal het met de grootste ernst maar niet minder met diep gevoelde smart. Immers waar is zij aan te wijzen? Zij dient toch wel in de eerste plaats een *Christelijke* Kerk te zijn. Waar, zeg ik, is zij aan te wijzen in haar karakter en wezen? Zoudt gij aan die *rudis indigestaque moles*; aan dat veelkleurig mengsel van allerlei gevoelens; aan die chaos van verwarring, waarin onder talloze schakeringen van anti-christelijke elementen, weinige Christelijke, als zeldzaamheden (des te hoger te waarderen) als *rarae nantes in gurgite vasto* te vinden zijn, zou u in waarheid aan zulk een massa, de naam van Kerk in Christelijke zin, als *gemeente van de Heere* durven geven? Zeker, ook in vroegere eeuwen zijn er in de geschiedenis van de Kerk toestanden aan te wijzen van bloei en van onderdrukking van de waarheid, van ijver en geloof of van ongeloof en ontrouw, gelijkstaande aan de afwisselende toestand van gezondheid en krankheid van het menselijke lichaam: wie zou dit ontkennen? maar ook in de ergste ziekte blijft het lichaam als lichaam één geheel, de *ontbinding* bewijst een levenloos kadaver. In de diepst gezonken toestanden van de Kerk bleef het lichaam in zijn wezen bestaan. Maar nu is er geen *verband* hoegenaamd meer: de *ontbinding* is aangevangen, alle *banden* zijn losgemaakt, de band der eenheid: van de Christelijke belijdenis, de band van de Christelijke tucht, de band van de orde, alles is weggescheurd. Nimmer is het Christelijk geloof binnen de Kerk, en nog wel *op zo brede schaal, bepaald bestreden* door zich noemende leraars van de Kerk en dat niet alleen in geschriften voor het lezend publiek, maar van de kansels ten aanhore van hen, die alleszins recht hebben om het Evangelie van de zaligheid te vernemen. Vrijelijk, openlijk worden (en dat is toch waarlijk *nimmer* vroeger gebeurd), de heilige Sacramenten van Doop en Avondmaal door mannen, die geen Christenen⁵⁴ zijn, bediend en geprofaneerd en dat onverhinderd, geen macht, die hen dit beletten kan! door mannen, zeg ik, die geen Christenen zijn; immers zo de menselijke wet hen als

⁵⁴ Dit wordt onverhinderd toegestaan, terwijl men streng aan Christenen, maar die niet geordend zijn, de bevoegdheid daartoe ontzegt. Ik zelf ben er ook voor, omwille van de orde, dat geen ongeordende de bediening van de Sacramenten in de normale toestand van de Kerk vergund wordt, maar acht de geordende moderne leraar, die het radicaal van een christen mist, verreweg minder daartoe bevoegd dan de gelovige broeder, aan wie de ordening, of het kerkelijk radicaal, daartoe ontbreekt.

leraars erkent, de goddelijke wet ontzegt hen die titel; ja de naam van Christenen geeft zij niet aan hen, die de Christus Gods loochenen. Hoe! zult u dat een Kerk van Christus noemen, waarin van de zestien honderd, die de naam van leraars dragen, slechts een betrekkelijk zeer gering deel nog toegelaten wordt, (ik herhaal met nadruk *nog* en de dag zal leren waarom dit woord hier staat) toegelaten wordt het Evangelie te verkondigen, terwijl verreweg het grootste deel, te beginnen met een verminkt Evangelie tot de meest ontwikkelde trap van Christus-ontkenning en verwerping van Gods openbaring, een leer verkondigt, waarvan een Apostel getuigt, die *een ander Evangelie verkondigt, die zij vervloekt* (Gal. 1) (zie aantekening A).

Nee, wij mogen de naam van Christelijke Kerk niet meer geven aan gebouwen, waar hier en daar een enkel altaar voor de ware God tussen de honderden altaren voor de nieuwe Baäl, *de mensheid* genaamd, met hunne Baälpriesters gevonden wordt, die de reeds in het Paradijs door de vader van de leugen verkondigde woorden herhalen: *gij zult als God zijn!*

Wilt u desnietteenstaande haar de naam van Kerk blijven geven, noem haar dan de *Kerk van de Verwarring* of de verwarde Kerk *ἐκκλησία συγκεχυμένη!* (Hand. der Apost. 19: 32), nimmer een Christelijke Kerk, dus ook niet de Gereformeerde Kerk. Ik kan mij dus in de ware zin van het woord niet scheiden van hetgeen, mijns inziens, niet meer bestaat; maar ik kan mij verwijderen, ja ik gevoel mij van een massa, die zich de naam van een Christelijke Kerk aanmatigt en die naam dus steelt, te moeten verwijderen, ook al bevat zij nog getrouwe, ijverige en bij allen die de Heere liefhebben hooggewaardeerde leraars en duizenden leden, beziel met waarachtige godsvrucht, die nog op betere dagen voor hun Kerken hopende zijn. Wat mij betreft, in geen geval kan ik enige uitzichten van haar herstel blijven voeden. Vele pogingen, vroeger in het werk gesteld en meer bepaaldelijk een vier en twintig jaren geleden, op brede schaal met vrij wat betoonde sympathie in al de Hervormde Gemeenten in ons vaderland, hadden wellicht nog tot een herstel kunnen leiden, maar toen werden die pogingen, zo al niet direct tegengewerkt, voorzeker door onze ook welgezinde leraars niet ondersteund noch bevorderd. Die gelegenheid hebben zij laten verloren gaan, en nu is door deze hoogstbeklagenswaardige ijverloosheid de kanker van het ongelooft steeds dieper en dieper doorgedrongen en wij zijn gekomen tot de aanvang van die *afval*, waarvan Paulus spreekt (2 Thess. 2), die bepaalden *afval* van Christus, die de openbaring van de Antichrist voorafgaan moet. En deze afval, reeds lang voorbereid, is niets anders dan de consequente ontwikkeling van de onbestreden voortgaande, zo al niet gekoesterde ongelovige wetenschap in de Kerk, gelijk de afval in de Staat de ontwikkeling is van het liberalisme of de stelselmatige Godsuitsluiting in de regering van het Land, in onze moderne constituties uitgedrukt. Ja dat tijdvak van afval is dáár en zal zich steeds verder uitbreiden, zowel in elke wereldlijke regering, die door haar *instellingen* God meer en meer verbant, als in alle Kerken waarin de ware Christus, de God-mens, meer en meer zal verloochend worden bij vergoding van de mensheid. Vergeten wij niet de bestraffende taal van onze Heere: *het aanschijn des Hemels weet gij wel te onderscheiden; maar kunt gij de tekenen des tijds niet onderscheiden* (Matth. 16: 8)?

Is het niet al onze biddende aandacht waardig, dat in één en hetzelfde tijdstip, als het ware bij afspraak allerwege in nagenoeg alle, Roomse en Protestantse landen, die beginnende *afval* in de zogenaamde *moderne wereldbeschouwing* openbaar wordt? Zijn dat niet tekenen van de tijden, ons luid te kennen gevende, dat er aan geen herstel van het vroeger bestaande te denken valt, maar dat wij in een nieuwe bedeling op het gebied van Kerk en Staat staan over te gaan? En is het niet onloochenbaar, dat die

langzaam voortknagende kanker zich in het lichaam van de onderscheiden Kerken openbarende, tevens als een oordeel van God over haar en ons aller ontrouw met schaamte en diep berouw al lang moest erkend en beweend worden zijn. Nu is het *gewogen, gewogen, maar te licht bevonden!*

Vervuld zijn daarom ook de tijden van de onderscheiden Kerken: zij naderen de gehele ontbinding: in haar boezem heeft men, niettegenstaande God gedurende meer dan een halve eeuw menige waarschuwende roepstem gezonden had, de leeuwenwelpen gevoed en als onschadelijk gekoesterd, zelfs binnen de schaapskooien. Wat wonder, dat, nu hen scherpe nagels en tanden zijn aangegroeid, zij als briesende leeuwen hun verwoestende natuur openbaren?

Het liberalisme in de Staat onder de zo gevierde naam van *milde regeringsbeginselen*, en het ongeloof in de kerken onder de niet minder geroemde naam van *hoge Kritiek of de Wetenschap bij uitnemendheid*, zijn de gladde eieren geweest, die er thans *schorpioenen en basiliken* uitbroeden en te voorschijn brengen (Jes. 59). De eenmaal van de waarheid, zoals die in Christus is, afwijkende lijn moet, ongestoord voortgaande, noodwendig in de volkomen verloochening van Jezus Christus, Die de Waarheid Zelf is, eindigen en uitlopen. En nu, evenals in het tijdvak, dat de geboorte van de Christus voorafging, de afval van de God van de Vaderen in Israël zichtbaar was en de oude bedeling als langs een hellend vlakke haar einde naderde, zo snelt ook nu de bedeling van de onderscheiden kerken, ontrouw geworden zijnde, haar einde tegemoet: de herstel zoekende gedragslijn hebben wij niet meer te volgen. *De Christus-kerk*, de kerk van de Gekruiste, *die en die alleen* heeft de belofte, *dat de poorten der hel haar niet zullen overweldigen* (Matth. 16: 18), maar ook de heilige roeping, om het kruis achter de Gekruiste te dragen. Al de thans bestaande kerken zijn als de voeten in het Profetische beeld van Nebucadnezars droomgezicht, ijzer en leem, die zich wel vermengen maar niet *verbinden* kunnen; wij moeten ze dan ook niet willen bestendigen; de stem van de Heere roepende in de tekenen van de tijden, doet een hoger eis hooren; het geldt de keuze niet tussen *Kerk en Kerk*, maar tussen de *Christus* en de *Anti-Christ*.

De krachtige zeilsteen⁵⁵ van de Heilige Geest is in de hand van onze God en trekt in onze dagen al de ijzer-elementen tot zich en bij elkaar uit de verschillende meest leem geworden massa's, die men kerken noemt. De Heere Jezus roept allen die in waarheid in Hem geloven, om zich tezamen rondom Hem te verenigen; gelijk Hij eenmaal Zijn uitverkorenen uit alle tongen, volkeren, natiën en geslachten zal samen brengen, zo roept Hij nu Zijn gelovigen uit de Gereformeerde, uit de Afscheiden, uit de Lutherse, uit de Roomse en ook andere kerken, om zich aan te sluiten en te verwijderen van de plaatsen waar de Belials naast de Christus te vinden zijn. De grote en machtige strijd vangt aan, indien men een vuurproef een strijd mag noemen. Het woord van de Heere zij in alles een licht op ons pad en dat woord roept ons toe: *“Trekt niet een ander juk aan met de ongelovigen: want wat mededeel heeft de gerechtigheid met de ongerechtigheid? Wat gemeenschap heeft het licht met de duisternis? Wat samenstemming heeft Christus met Belial? Of wat deel heeft de gelovige met de ongelovigen? Of wat samenvoeging heeft de Tempel Gods met de afgoden? want gij zijt de Tempel des levenden Gods, gelijkerwijs God gezegd heeft: Ik zal in hen wonen en Ik zal onder hen wandelen en Ik zal hun God zijn en zij zullen Mij een volk zijn!”* 2 Cor. 6: 14-16.

⁵⁵ magneet

Een volk zijn! Ja een volk, zich voorbereidende voor zware beproevingen en verdrukkingen, om de smaadheid, de hoon, de spot niet alleen, maar ook, moet het zijn, de vervolging om de naam van hun Meester tezamen te dragen. De tijden rijpen van de Gethsemané's en de Golgotha's voor dat volk. De discipel is niet meerder dan de Meester, en wat het Hoofd, voordat Hij in Zijn heerlijkheid is ingegaan, geleden heeft, daartoe zal Hij ook Zijn ware leden verwaardigen. Want niet zonder grote betekenis zijn de woorden van de Apostel: “*Laat ons tot Hem uitgaan BUITEN DE LEGERPLAATS, Zijn smaadheid dragende.*” (Hebr. 13)

Dat volk, o ja, het zal veel geringer zijn, veel zwakker, veel minder aanzienlijk dan het volk, dat tegenover hen zal staan in de legerplaats van de vijand, van de *αντι κειμενος*. Daar is één scheiding, die de smartelijkste is, de scheiding namelijk, die de kinderen van God scheidt: daarom niet langer de krachten verbrokkeld; gelovigen; u moet een volk van *getuigen* uitmaken en de Engelen, die de vrome vrouwen met haar specerijen naar 't graf gaande geleerd hadden, dat zij *de Levende bij de doden niet moesten zoeken*, die roepen ook ons toe, dat de *levende* leden niet langer bij de doden moeten blijven. Met rasse schreden nadert het ogenblik en het is alreeds daar, dat te midden van de Baälpriesters op de Karmel de Elia's stem door het volk vernomen wordt, *Is Baäl God, volgt Baäl na, maar zo Jehovah God is, volgt Hem na*. Jezus Christus, de grote God en Zaligmaker en tevens rechtvaardig *Mens*, de voor onze zonden gestorven en tot onze rechtvaardigmaking opgestane levende Heiland en levende in Zijn leden, ziedaar het midden- en brandpunt, waarom wij ons moeten scharen in eenheid van de Geest uit alle zich ontbindende kerkgenootschappen. Die eenheid wil God tegenover de zich door allerlei schakeringen heen steeds vormende eenheid van het ongeloof en van het wange loof.

Getrouwe voorgangers en leden, die Jezus liefhebben, moeten niet langer, hoezeer geestelijk verenigd; uit hoofde van voorzeker gewichtige verscheidenheid van zienswijze in even gewichtige punten, maar die het leven Gods in het hart niet betreffen; in gescheidenheid van elkaar blijven, evenmin als zij, hoezeer geestelijk verwijderd, langer met de tegenstanders mogen verenigd blijven.

Wij hebben onze Nederlandse Gereformeerde Kerk steeds liefgehad en hebben dit door Gods genade betoond: wij hebben geleden met haar lijden; wij hebben de oorzaken van haar ziekten menigwerf en jaren achtereen naar de mate der kennis ons van God verleend, aangewezen; haar genezing gewenst; met vurige gebeden afgesmeekt; en getracht te bevorderen ook door haar voorgangers op een moedige geloofsstrijd voor haar voorrechten, zowel alleen als met andere broeders verbonden, te wijzen, alles, alles tevergeefs! En nu . . . bij een kadaver kan ik niet langer wonen.

Zie de plaats, waar de Heere en Heiland eens te vinden was. Hij is hier niet. Zoekt de *Levende niet bij de doden*. Verlaat het graf met de opgestane Christus in het hart. U, die dat onuitsprekelijk voorrecht bezit, verenigt u, zoekt niet weer een nieuwe Gereformeerde of Lutherse of anders genaamde Kerk te vormen, aan de Heere alleen betaamt het stichten van iets nieuws: wij willen en mogen Hem niet vooruitlopen, maar de tekenen der tijden aandachtig gadeslaande, moeten wij ons steeds vaster aan de Christus Gods aansluiten: en allerwege vrij en moedig met brandende ijver Hem en Zijn kruis en Zijn kroon verkondigen maar afgescheiden van en tegenover niet alleen de modernen (zie aantekening B), maar tegenover het heirleger van de vijanden in de bonte schakeringen van hun wapenrusting en dan, ja dan . . . *Mahanaim*, riep Jakob uit, *dat is een heirleger Gods! want de engelen Gods ontmoetten hem*, en die God van Jakob is ook onze God! met Hem hebben wij niets te vrezen. De weifelende Lot stond

in gevaar in de ongerechtigheid van de stad om te komen (Gen. 19: 15), maar de Engelen grepen zijn hand. Hoe! gevoelt u die aangrijpende hand van God nog niet? Wel hebt u die hand gevoeld, toen u enige jaren geleden het grote Zendelinggenootschap, dat door u vroeger als een edelgesteente (mijns inziens zeer ten onrechte) gewaardeerd en als een troetelkind gekweekt werd, verlaten hebt, omdat u de getrouwheid aan uw heilige roeping niet slechts als Leraren maar als Christenen, als kinderen van God, met het blijven in hun midden, niet kon verenigen en u hebt recht gedaan, maar waarom volgt u die lijn niet waar het de zo mogelijk nog hogere belangen geldt? waar dezelfde, zo niet erger, afval zichtbaar is? Zult u zeggen daar zijn nog zoveel levende elementen in onze Kerk, waren er die niet evenzo nog in het Zendelinggenootschap?

Onze Synode heeft nog niet verklaard onze geloofsbelijdenis af te schaffen. Heeft het Zendelinggenootschap niet nog altijd zijn aan het hoofd dragende belijdenis: *Vrede in het bloed van het kruis*? Ja, maar het heeft de kracht en betekenis van die heerlijke woorden verloochend. En zijn de kracht en betekenis van de schone kerkbelijdenissen uit de tijden van de Hervorming herkomstig, in de kerken behouden gebleven?

Maar de kerken mogen toch niet met genootschappen vergeleken worden. De betwistbaarheid van deze stelling daarlatende, mag ik niet ontveinzen, dat met zulk een machtspreuk het gehele standpunt van de Hervorming bestreden wordt, of meent u dat de Roomse Kerk het karakter van een Christelijke Kerk meer verloren had, dan Protestantse Kerken die de verloochening van de Christus, van hetgeen het wezen van het Christendom uitmaakt, onbeteugeld in haar boezem toelaten? Kan er dan NOOIT een rechtmatig, ja met het levende woord van God in hart en hand, plichtmatig scheiden mogelijk zijn? Zo ja, wat moet er dan meer geschieden, dan nu plaats heeft? Zo nee, keert dan, consequent tot Rome terug en verzet u naast Erasmus tegen de Hervorming, al protesterende, zoals hij ook deed, tegen het verkeerde, het Godonterende binnen uwe Kerken! U kunt het standpunt van de zich van de Roomse Kerk verwijderd hebbende Reformatie niet wettigen, zolang u in alle gevallen, hoe verbasterd een kerk ook zij en steeds meer wordt, haar blijft aankleven (zie aantekening C).

Maar nogmaals u die om getrouw te blijven terecht gemeend hebt uwe gemeenschap met bovengenoemd genootschap te moeten verbreken, wat kan de oorzaak zijn die u belet ten opzichte van de kerkgenootschappen onder dezelfde omstandigheden verkerende, die daad van getrouwheid te doen? Zou er ook een diep liggende en wellicht uzelfen verborgen oorzaak gevonden worden, die u belemmert in deze de aanwijzing van God evenzo te erkennen? en wat kan die oorzaak dan zijn? Ach! het menselijk hart is een diepe afgrond! zou ze ook daarin kunnen bestaan, dat men het Zendelinggenootschap zonder grote zelfverloochening, zonder opoffering kon verlaten, maar niet alzo het ambt in de van Staatswege gesalarieerde Kerken? De Heere is mijn getuige dat ik die tedere snaar niet in liefdeloze veroordeling aanroer! maar ware ik zelf Leraar, ik zou, mijn arm hart kennende, gevoelen, hoe ik maar al te zeer die getrouwe wenk, al was zij mij ook door de geringste broeder voorgehouden, nodig had, waardoor hij mij zou komen bepalen bij en waarschuwen tegen die veelal verborgen maar krachtig werkende beweegreden van mijn terughouding en tegen gebrek aan getrouwheid, waar plicht gebiedt!

Ook bij de strijd tegen ontrouw en ongeloof kunnen er toestanden gevonden worden, waarin het hart aan gemis van beslistheid lijdende is, omdat het tegen zelfverloochening en vrijwillige opofferingen opziet; en wel beschouwd, wat is dat anders dan *ongeloof*?

Het is niet alleen in algemene zin, dat het woord van God ons tegen de bezorgdheid waarschuwt, maar de Schrift doet dit zeer bepaaldelijk dáár, waar die bezorgdheid zich zou kunnen plaatsen tussen het opvolgen van hetgeen ons door de stem van plicht en geweten of liever van God Zelf wordt voorgeschreven. Nee, niet slechts voor jonge Christenen, zelfs voor de verst gevorderde discipelen van de Heere staan in die in diepte van inhoud zo onvergelykbare bergrede nadrukkelijk vele ernstige vermaningen tegen de bezorgdheid aangetekend, waardoor te allen tijde het edelmoedig ten uitvoer brengen van geloofsdaden verlamd en verhinderd werd, en wel verre van dit als een smadelijk verwijt slechts aan anderen voor te werpen, beken ik gaarne ook nu nog in mijn vergevorderde leeftijd, evenals vroeger (bij het verlaten van alles om Jezus te volgen) de dagelijkse herinnering nodig te hebben van de gewichtige woorden van mijn Heiland: *Niemand kan twee kenen dienen, gij kunt niet God dienen en de Mammon: daarom zeg ik u, zijt niet bezorgd voor uw leven . . .* Wij weten het, en in het stof aan de voeten van de Heere durven wij uitroepen: *bij U, o God, is ons hart. Welnu, laat dan ook bij hem, en bij Hem alleen, onze schat zijn* (Matth. 6: 21). *The first of all*, zei mij eens de grote CHALMERS, *is that you have a decided position* (het voornaamste van alles is, dat men een beslist standpunt heeft).

Welnu, dat standpunt kan en mag geen ander zijn dan dat van het geloof, en alle vrees voor de toekomst, voor de gevolgen, hetzij personele of algemene, dáár waar plicht gebiedt, is *ongeloof*.

Zo wij de geschriften van een ERASMUS nagaan, werden wij alras gewaar, dat bij al het licht, dat die uitstekende man ontvangen had, bij de treffende redenen die hij aanwendt om het onheilige, het God-onterende in zijn afvallige Kerk aan te wijzen en er krachtig tegenop te komen, hij wéérhouden werd om bij Zijn getrouwe woorden ook daden van getrouwheid te voegen. Gebrek aan vertrouwen op God alleen weerhield hem om de moedige LUTHER na te volgen, en alle gemeenschap met Rome op te zeggen. Allerlei drogredenen en machtspreuken, die slechts zoveel uitdrukkingen waren van zijn gebrek aan geloof, werden in het midden gebracht. Dat *niemand u verleide met ijdele woorden, want de toorn Gods komt over de kinderen der ongehoorzaamheid, ZIJT DAN HUNNE MEDEGENOTEN NIET* (Efeze 5: 7).

Ziedaar wat Gods woord gebiedt. Ik *mag* dus hun medegenoot niet blijven. Ik *mag* als Christen niet in Kerkgemeenschap blijven met hen, die in woord of wandel betonen tegen Christus te zijn. Het geloof volgt, waar Gods woord roept, en de gelovige stelt zich met al de mogelijke gevolgen van zijn geloofsdaad Hem vertrouwend in handen, die hem toeroept: *werpt al uw bekommernis op Mij, Ik zorg voor u* (1 Petrus 5: 7).

De Herder die zich met zijn schapen op een plaats bevindt, waar veel wolven gevonden worden, terwijl men zelfs de deur van de kooi heeft weggeslagen waardoor hij ze voor het verslindend gedierte kon bewaren, wat is zijn dure plicht? Hij zal ook uit liefde voor de schapen die legerplaats verlaten en een andere, een veiliger zoeken, en de schapen zullen hem volgen.

Voorts de tijd is kort; de stormen naderen en alles schijnt zich te schikken tot het *verenigen van het vele tot nu toe treurig gescheidene en tot het scheiden van het in het veel gedeelde geheel van de Christenheid, in slechts twee gedeelten, dat in de zichzelf algenoegzaam wanende rede aan de ene, en dat van het ootmoedige afhankelijke geloof aan de andere zijde, dat is, in hetgeen uit God en hetgeen uit de mens is, hetgeen in het licht of in de duisternis thuis behoort*, zo sprak reeds zeer vele jaren geleden een getrouwe en diependenkende leraar (Ds. VAN DEN HAM) en het tijdstip is dáár, dat die woorden in vervulling overgaan. Bij de herinnering aan de steeds proefhoudende spreuk *ubi Christus, ibi Ecclesia*, (waar de Christus is, daar is de Kerk),

mag ik in alle ernst de oprechten die gewichtige vraag voorleggen. Hebben wij vrijheid voor God, in de tegenwoordige toestand van onze Kerken in waarheid te zeggen: *Christus is daar?* Onmogelijk. Wanneer u dan, hoezeer met zielesmart, het ontkennend antwoord geven moet en God u genade geeft om in het geloof, met terzijdestelling van alle personele belangen, tot die Christelijke daad van de zelfverloochening te kunnen overgaan, dan nog kunnen soortgelijke gedachten opkomen, als bijv.: Maar wat dan? Waar zouden de leraars, die deze stem zouden opvolgen, heengaan, en de gemeenten, waarover zij gesteld zijn, wat zal daarvan worden? Hoe zullen de kinderen onderwezen worden? waar en hoe zouden de Sacramenten de gelovigen worden uitgedeeld?

Mijn enig antwoord is: *daar zal God voor zorgen*. De enige en boven alle verdere overleggingen, dringende vraag is deze, BENT U IN HET HART OVERTUIGD DAT U NIET LANGER HET HEILIG AMBT, DAT GOD U HEEFT TOEVERTROUWD IN GEMEENSCHAP MET DE VERLOOCHENAARS VAN JEZUS MAG BEDIENEN, ALS WORDENDE DAARDOOR DE NAAM VAN DE HEERE GELASTERD EN DE ZEGEN VAN GOD GEWEERD.

Dan behoeft het hart niet te vragen en wat dan? Het geloof gehoorzaamt en laat de zorg voor de gevolgen de Almachtige over: ja juist dat is de gewone handelwijze van God in de leiding van Zijn kinderen, dat Hij hen de eerste stap, die zij te doen hebben, aanwijst, terwijl Hij hen de verdere leiding nog verbergt, om hun geloof te beproeven. Abraham kreeg het gebod; *ga uit uw land en uw maagschap en uit uw vaders huis*, (dat was het geopenbaarde) *naar het land dat Ik u wijzen zal* (Gen. 12: 1). Dat land bleef Abraham nog onbekend: naderhand zou God hem ook dat openbaren; nu moet Abraham eenvoudig de wil van God volgen “*ga uit*”. In latere tijden evenzo. *Offer Mij uw eerstgeborene, uw Izak*. Dat deed de gelovige Abraham. Maar toen de jonge Izak, op weg de vraag deed, waar het offerdier was, was het enig antwoord van de vrome vader, *God zal Zichzelf van een offer voorzien*, en sinds staan dáár die troostvolle, die alle bedenkingen van het weifelend hart wegnemende woorden, *Op de berg zal het voorzien worden*, en met die *geloofskracht* in het hart en met die geloofsbelijdenis op de lippen, volbrengt de mens, de zondaar, de daad van het geloof (zie aantekening D), waarvan hij de uitkomst, de gevolgen niet vooraf weet, maar later zal die daad met de heerlijkste zegen bekroond worden; ja, dat alleen is geloof, daar geloof overgave is aan de wil van God, geopenbaard door Zijn Woord, door de stem van het geweten, door de eis van de Christelijke roeping. Kan ik, mag ik, een levend lid van de Heere, in Kerkgemeenschap blijven met loochenaars van de Heiland, die onverhinderd, ja in de gegeven toestand onverhinderbaar, met klimmende vermetelheid, en in toenemend aantal de gemeenten verwoesten? Ziedaar de ontzaglijke vraag.

O, leg die vraag voor uw Heere in de binnenkamer neder en wacht Zijn antwoord. Hebt u ook dan geen vrijmoedigheid om uw plaats verlatende in de vrijheid van de Christen uw heilige bediening waar te nemen, hebt u daartoe geen geloof, blijf dan en doe nimmer een stap dan in de verzekerdheid van het geloof, maar ook dan, vergun mij u aan te wijzen, wat ik in de tweede plaats versta onder het woord

SCHEIDING

Ik weet het, dat er vele onder mijn achtingswaardige broeders, voorgangers en gewone leden zijn, die vele bedenkingen tegen mijn gevoelen zullen hebben; ik heb ze getracht te weerleggen, maar wellicht vruchteloos, omdat zij menen, dat de toestand bij ons nog niet zo hopeloos is, en zij van hun aangewende pogingen nog enigszins hopen het herstel van die kerken onder de zegen van God te zullen verkrijgen, en ik haast mij er

bij te voegen, dat ik hun zienswijze (hoezeer in mijn oog een loutere hersenschim) weet te eerbiedigen: ik weet het, dat in het oog van dezulken het verlaten van hetgeen zij nog de Kerk noemen, terwijl bij hen die hoop van herstel nog leeft, van al de bliken van ontrouw dit het grootste, van alle rampen dit de ergste, van alle ellenden, dit de grootste ellende is. Het zij zo, maar is er dan behalve dat bepaald verlaten niets te doen, dan alleen de protesterende houding in geschriften te bewaren, zonder enig protest te wagen door een ingrijpende daad, door een daad, die nog niet gedaan is en die wellicht een schok kan teweeg brengen, ja moet teweeg brengen, die de slapenden wakker kan maken. een daad die zo ze moedig beslist, in kalme vastheid en beradenheid geschiedt, en OOK VOORAL GEMEENSCHAPPELIJK, hoe gering ook het getal is in vergelijking met de tegenstanders, wellicht een heilzame reactie zou teweeg brengen. Immers geen vrees behoefde Israël te hebben voor de tien duizenden Midianieten, waar nog de 300 Gideons mannen stonden, maar ik zeg *stonden* (Richt. 7), en dat is wat ik bedoel met scheiding in die Kerken. Maar wat zal dat dan, nader omschreven, moeten zijn? Zeker niet die onmachtige individuele pogingen, die alleszins in de personen, die ze aanwenden, lofwaardig zijn, maar voor het geheel van geen invloed kunnen zijn; pogingen, die soms aan een opwelling van drift worden toegeschreven, of aan de heftige voortvarendheid van het individueel karakter. Nee, ik bedoel iets veel meer, iets dieper, een meer blijvende, geen voorbijgaande daad, in één woord, een besliste positie innemen zij het dan binnen die zogenaamde Kerken; de positie van *zulk een scheiding*, waardoor men betoont in *geen gelegenheid of omstandigheid*, in geen geval hoegenaamd, langer te blijven in gemeenschap met de verloochenaars van de Zoon van God en met hen die een ander Evangelie verkondigen: geen gemeenschappelijk zitten in enig kerkelijk college, met dezulken die Jezus Godheid en Zijn zoenbloed verwerpen, of kunt u, gelovigen, daar zitting nemen en tevens aan de woorden van de Psalmist gedenken: *Welgelukzalig is de man, die niet wandelt in de raad der goddelozen, noch staat op de weg der zondaren, noch zit in het gestoelte der spotters* (Ps. 1: 1)?

Geen aannemen van leerlingen door hen gevormd en onderwezen. Niet langer blijve de afzichtelijke aanblik van het gemeenschappelijk onderwijs in onze weeshuizen, door leraren, waarvan de één die arme kinderen leert dat Jezus de Zoon van God is, en de andere dat Jezus de natuurlijke Zoon van Jozef was, al wat bovennatuurlijk is in de Bijbel verwerpende; de één ze tracht op te kweken voor de Hemel, de andere ze voorbereidt om een prooi te worden van de mensenmoorder van de beginne.

Geen uitreiken meer van het Heilig Sacrament van het Avondmaal aan leraren of leden, die geen goddelijk levensbeginsel tonen te hebben, veelmin aan hen van wie men weet dat zij noch Jezus Godheid noch zijn Zoenbloed aannemen.

In één woord, volkomen *scheiding* en onthouding van *enige* Kerkgemeensap met de verwoesters van het Christendom, want dat is in volle nadruk een werk van de duisternis en *hebt geen gemeenschap*, zegt Paulus (Efeze 5: 11) *met de onvruchtbare werken der duisternis*. Laat u door geen reglement, door geen gewoonte, door geen menselijke band van orde, in tegenstelling met uw Christelijke vrijheid onder uw Hoofd, binden of belemmeren.

Ik gevoel het ten volle, hoe dit alles (zo al mogelijk) niet zonder grote en ontzaglijke en gedurige strijd zou kunnen volbracht worden, maar voorzeker alleen dan neemt u een besliste positie aan. Alleen op die voorwaarden kan de gelovige Leraar nog enigermate zijn betrekking als zodanig binnen de Kerk behouden zonder ontrouw te worden; dan zal ook zijn hoofddoel niet zozeer zijn de Gereformeerde of enige andere van de bestaande kerken te *herstellen*, nee, maar hem zal het bovenal in deze

ontzaglijke tijden van afval, die over alle kerkgemeenschappen gekomen zijn, te doen zijn om zich onbesmet te bewaren en zielen voor Jezus aan alle plaatsen te winnen: het zou immers in waarheid geen verlies kunnen geacht worden, zo eens de Heere uit de puinhopen van al die kerken *Zijn Christus-Kerk* wilde doen verrijzen als een Phoenix uit de as!

Maar ik haast mij hier bij te voegen, dat gelijk de Kerk niet bestaat in de leraars, (een dwaling die met alle nadruk moet vermeden worden), zo moet men ook zelfs de minste schijn daarvan voorkomen. Daarom gaat ook mijn stem tot de gewone leden, temeer, omdat het wellicht in de ons verborgen raad van God bepaald is, dat juist in de zich binnen de Gemeente wellicht ontwikkelende kracht van de reformatie het uitgangspunt en de eerste spoorslag zal moeten gevonden worden, om de getrouwe leraars een meer beslist standpunt te doen aannemen. Maar hoe treurig tot hiertoe, hoe zielbedroevend ziet het er met onze Gemeentelieden over het algemeen uit! Ik spreek niet eens van hen, die de moderne of andere afwijkende gevoelens van harte zijn toegedaan en blij zijn leraars te bezitten, die overmoedig hen daarin voorgaan en bevestigen; nog minder van hen die wellicht nog lager gezonken, zelf een doodsgestalte omdragende, het behoud van een halfslachtige, alle levensenergie missende toestand, boven elke verandering uit vadsigheid en luiheid verlangen; maar ik zie bovenal op die kille onevangelische orthodoxie, die van alle blijken van afval wellicht de nadrukkelijkste mag genoemd worden, waar niet alleen de geest maar zelfs de ziel ontbreekt, om bij een stipte en krampachtige vastklemming aan elke tittel of jota van de leer of liever van de geëikte frasen, in meerdere of mindere mate allerlei kleine maar ook dikwijls grote afwijkingen in de wandel meent te kunnen vasthouden: eindelijk ook zij, die door Gods genade in geen van die categoriën kunnen geplaatst worden, wij, u en ik, die wetende wat het evangelie is en eist, helaas! hoe dikwijls hebben ook wij niet van node ons met diep berouw in stof en as te vernederen. Bij geloof, ach! wat al ongeloof; bij het betamend en plichtmatig liefhebben van hen, die ons het woord van God met ernst en zalving verkondigen, wat al ongeoorloofde aankleving, ja bijkans afgoderij met hen, terwijl de gezegende Christus langzaam ophoudt het midden- en brandpunt van onze liefde te zijn; bij alle klagen over de kerkstaat en de toestand van het land, wat weinig smart daarover en gemis aan gevoel van deelgenootschap aan die hoge schuld; bij alle aanneming van Gods geschreven woord en waarheid, wat al ongelovig vrezen van eigen toeëigening van de Goddelijke vertroosting, zodat velen voor het geloof eerder schijnen te vrezen, dan voor het ongeloof, zodat de normale stand van een Christen naar hun zienswijze veeleer in een treurig klagen over eigen en schuld van anderen bestaat, dan in een juichend danken voor geschonken weldaden en bezit van de vrede van Hem, die voor onze zonden gestorven en opgewekt is tot onze rechtvaardigmaking; bij verwijdering van de wereld helaas! hoeveel wereld nog in levenswijze en klederdracht; hoeveel verkleefdheid nog dikwijls aan de Mammon; hoeveel flauwheid ook bij het niet meegaan met de kinderen van de duisternis? bij de liefde voor de broeders, hoe smartelijke ongevoeligheid bij het gemis, aan wat men noemt de gemeenschap der heiligen, een kalme berusting helaas! in de schromelijke toestand van de zaken, in plaats van die brandende ijver, die niet alleen *zegt*: zo kan het niet langer blijven, maar die in *daden* luider spreekt en toont: het *mag* zo niet langer.

Maar wat zal ik meer opnoemen, waar wij het oog wenden in onszelf en bij onze broeders, bij de gelovige leraars en gemeentelieden, alles dringt en perst ons om tezamen als één man met boete en berouw als uitgangspunt ons te verenigen, maar

daarbij dan ook op te staan in de kracht van onze God om tezamen eendrachtig een volk van *getuigen* te worden: niet een triomferende kerkstaat te wachten, zoals de Vaders aan het einde van deze bedeling droomden, maar een in Goddelijke zin triomferende Kerk, dat is een volk van het lijden, een volk als het goud van Ofir, in de zevenvoudig gestookte smeltkroes, moet het zijn, door beproeving gelouterd en geheiligd en dat in de volle gloed van het geloof juichende uitroepen kan; ja, het is waarheid, *onze lichte verdrukking die zeer haast voorbijgaat, werkt ons een gans zeer uitnemend eeuwig gewicht van Heerlijkheid* (2 Cor. 4: 17) een volk eindelijk, dat geen herstel wacht dan bij de afgesmeekte wederkomst van de gezegende Heiland, *want Hij, de Heere Zelf zal met een geroep, met de stem des Archangels en met de bazuin Gods nederdalen van de Hemel en die in Christus gestorven zijn, zullen eerst opstaan, daarna wij die levend overgebleven zijn, zullen tezamen met Hen opgenomen worden in de wolken, de Heere tegemoet in de lucht; en alzo zullen wij altijd met de Heere wezen. Zodan vertroost elkander met deze woorden* (1 Thess. 4: 17, 18).
O Heere, maak ons getrouw tot de dood! (Openb. 2:10).
Op Uw zaligheid wacht ik, o Heere! Amen! (Genesis 49: 18).

AANTEKENINGEN

A. Wellicht zijn er onder mijn lezers, die van mening zijn, dat de beschrijving, die ik van de tegenwoordige toestand van de Kerken gegeven heb, al te zwart en overdreven is, welnu, laat ik dezulken herinneren welke beschrijving van de tegenwoordige toestand gegeven wordt door het *Hoofdbestuur van de Confessionele Vereniging* in zijn circulaire van de 1 Januari lezen wij het volgende:

“Duizenden kinderen blijven verstoken van het zegel van de Doop; duizenden leden, die de belijdenis van de Kerk liefhebben, worden verhinderd zich aan haar aan te sluiten; de gemeentelijke tucht is verslapt, omdat *de regel van het geloof buiten werking wordt gesteld. Het Heilig Avondmaal wordt verontreinigd*, omdat de wereld zich tussen de broeders een plaats heeft weten te verschaffen; de heilige en liefelijke gemeente-band is er door verbroken⁵⁶, en langs allerlei wegen vormen de leden van de Kerk zich tot secten, om dat gebrek, ware het mogelijk, te verhelpen; *het Woord van God wordt verworpen*: alle standen van het volk gaan verloren in diepe onkunde; *de kracht van de Heilige Geest bereikt daardoor de gewetens niet meer*; en *de zonde, de zedeloosheid, de aardsgezindheid en het verachten van al wat heilig is, nemen op een schrikbarende wijze toe*. Boven alles, de naam van de Vader en van de Zoon en van de Heilige Geest wordt *gehoond*, en de *eeuwig gezegende Koning van de Kerke heeft IN DIE KERK de plaats gekregen, welke Hij, voor achttien eeuwen, op de markt te Jeruzalem⁵⁷ had*, toen Pilatus Hem met doornen gekroond en met een spotmantel omhangen aan Israël toonde, in het *ziet de Mens!*”

Zo ver de woorden van de confessionele leraars, en toch zij menen te moeten blijven op die *markt* en in een *Sanhedrin*, waar de Koning van de Kerke ter dood veroordeeld wordt!

⁵⁶ Maar hoe kan er een liefelijke gemeente-band gezocht worden, waar geen geloofsband bestaat?

⁵⁷ Voeg hierbij en in het Sanhedrin.

B. Niet alleen de *modernen!* o nee! ook onder hen, die zelfs de modernen bestrijden, zijn in waarheid nog gevaarlijker tegenstanders. Hoort bijv. op welk een wijze de heer KOETSVELD zich uitlaat, in een *toespraak*, waarin hij zich, volgens het voorbericht, beijvert om de proef te nemen voor een beantwoording van de vraag, of de *algemene bevestiging van de nieuwe leden nog zou zijn vol te houden, zonder of aan de waarheid of aan de stichting te kort te doen*. In de *Heraut* lezen wij:

1. Hij stelt vast, ten aanzien van de leeraren, dat, *wat en hoe zij ook leren, zij het toch allen daarin nog wel eens zijn, dat zij u* (N.B. dus ook u leerlingen van ZAALBERG!) *tot Jezus brengen* (pag. 14).
2. Hij doet enige vragen omtrent hetgeen de leerlingen wellicht geloven, en komt tot deze uitkomst: Ook u *zeker, geliefden, wat u ook verder dunkt, u stelt Hem boven alles* (pag. 16).
3. Hij laat de nieuwe leden ja! antwoorden op drie vragen, bij de bevestiging gebruikelijk, en durft te schrijven: *zegt mij iemand in zijn ijver, dat velen het ja op die vragen niet menen, of niet eens weten, wat zij zeggen, ik antwoord: dat zal wel altijd zo geweest zijn, maar de mens ziet ook slechts aan wat voor ogen is, God alleen kent het hart*.

Zie het belangrijke artikel van J.E., in de *Heraut* van 20 April. Wat mij betreft, ik heb liever te doen met een volbloed moderne, dan met personen die de kunst leren van opzettelijk bedrog te plegen in de Gemeente.

C. Ten bewijze hoe wij steeds meer en meer van de waarheid afwijken en de Kerktoestand in de laatste veertig jaren steeds erger geworden is, herinner ik hier, hoe nog in het jaar 1825 een ouderling, wiens benoeming en bevestiging reeds in één van de Kerken te Amsterdam bepaald was, nog vóór dien dag, na gedane aanklacht van ontrouw, geweerd is. Ik had met die persoon een ernstig gesprek gehad over de hoofdzaken van het Evangelie en bijzonder over de *Godheid van de Heere Jezus*, die hij als een dwaas *gevoelen* openlijk verwierp; verscheidene ouderlingen waren daarbij tegenwoordig geweest en hadden mij ondersteund in mijn verdediging van de Evangelische waarheid. Vernemende, dat hij de Zondag daarna voor de derde maal reeds aan de gemeente zou worden voorgesteld, en daarop binnen weinige dagen *facto* aangenomen, kreeg ik gemoedsbezwaar om zulks zonder verzet te laten doorgaan; ik verzocht met aandrang, dat die ouderlingen, die bij ons gesprek tegenwoordig waren geweest, alles in het werk zouden stellen, om dat schandaal te weren en iemand niet tot ouderling te doen bevestigen, die er in roemde dat hij deze dwaze leer (zoals hij zei) openlijk wegwierp, tevens er bijvoegende dat vele leraren met hem hetzelfde gevoelen deelden, maar geen van de ouderlingen, hoe wakker zij mij ook hadden bijgestaan binnen de muren (*inter parietes*), durfde een openlijke stap te doen om die bevestiging tegen te houden. Toen heb ik in de kracht van mijn God, langs de kerkelijke weg, die persoon als niet geschikt om de heilige betrekking van ouderling in de gemeente te bekleden, aangeklaagd na hemzelf vooraf ernstig gebeden te hebben voor zijn benoeming vrijwillig te bedanken, hetwelk met een smadelijke spotlach werd afgewezen. Dit is dan door mij geschied, met dat gevolg, dat de bevestiging als zodanig door Gods leiding ondanks de onwil van de Kerkeraad geweerd is, maar deze, in meer dan een halve eeuw geen plaats gehad hebbende daad van discipline werd gemotiveerd, niet omdat hij de Godheid van Jezus geloochend had, maar omdat hij zich *onvoorzichtig* had uitgelaten! Men vindt die gehele geschiedenis in alle

bijzonderheden in een te dier tijd door mij uitgegeven werkje, ten titel voerende: *Omstandig verhaal van de wederroeping der benoeming van de heer H. BRASZ als ouderling der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Amsterdam, met bijgevoegde aanmerkingen betreffende de toestand der Vaderlandse Kerk.*

Ziet, dat gebeurde nog in het jaar 1825, terwijl in onze dagen een zwerm van zich noemende leraars ongehinderd in alle provinciën in ons land, in steden en op dorpen, het Evangelie verwoesten en het Christendom verloochenen.

Daar ik van die vroegere geschiedenis gewaag, wil ik iets meedelen van het kerkelijk document, dat ik tot hiertoe nooit heb willen publiek maken, maar dat mij in die tijd is toegezonden uit naam van de gehele Amsterdamse Kerkeraad, waarin meer dan twintig leraren zitting hadden, en daaronder zelfs innige maar zwakke Christenen, die zich ook destijds door de toen genoemde liberale predikanten, ondanks henzelf lieten meeslepen, ‘om des lieven vredes wil’.

Mijn *Omstandig verhaal* bij de Kerkeraad bekend geworden zijnde, wekte zodanig een verontwaardiging op, dat ik een brandbrief ontving, vermits ik door mijn schrijven “alle aanleiding gegeven had dat de treurigste verdeeldheid zou hebben kunnen ontstaan, zo tussen de leden van de Kerkeraad als die van de gemeente, en ik er mij dus voor verantwoordelijk gesteld heb, wanneer de vrede van de Kerk, bijzonder in onze tijd, van de uiterste noodzakelijkheid, door dit één en ander verstoord, en de vrucht van de Evangelie prediking verhinderd werd.

Uit hoofde van dit alles had de Vergadering de billijkste redenen, om ten aanzien van de Heer C. met gestrengheid te handelen. Liefst echter wil zij zijn gedrag aan een blinde godsdienstijver die tot alle uitersten vervoeren kan, toeschrijven, en omtrent een jammerlijk verdoold lid, wil zij dan ook alleen bij geschrift aan de Heer C. haar rechtmatig misnoegen te kennen geven, en zou zij bij deze, zulks doende, tegelijk haar hoog ernstige en vaderlijke vermaningen hem niet doen toekomen?

Dat dan de verbijsterde (*sic!*) over hetgeen hij zo ongegrond als onbezonnen heeft gedaan, bezadigd en onpartijdig nadenke! dat hij zich de schade, de onberekende schade voorstelle, welke zijn geschrijf bij velen te weeg brengt of veroorzaken kan! dat hij zich de afbreuk vertegenwoordige welke hij zo aan het rijk van de Heere doet en het voor zichzelf niet verberge, hoe hij aan ongelooft en bijgeloof, aan de vijanden van Christendom, Protestantisme en van de Hervormde leer een rampzalige triump bezorgt. Diep hierdoor getroffen, verootmoedige hij zich voor die Alwetende God, *tegen Wie hij in de eerste plaats zich vergrepen heeft* en Wie alles wat met de geest van de Christelijke liefde onbestaanbaar is ten hoogste mishagen moet! Op gebogen knieën en met leedgevoelend hart smeke hij Hem de Vader in Christus, om die vergeving welke hij zo zeer behoeft.” enz, enz.

Dit document, dat bij mij berust, droeg het zegel van de kerkeraad, waarvan het randschrift luidt: *Justo ut leo confidit: Elke rechtvaardige is moedig als een leeuw* (Spreuken 28: 2), en die woorden kwamen hem, die alles om de naam van zijn Heiland te belijden verlaten had en eerst sedert drie jaren met het veldteken van Christus getekend was, zeer te stade.

D. De *dad*en van onze gelovige leraars en leden ten opzichte van het Rotterdamse Zendeling-Genootschap hebben wij boven vermeld, maar ook wat de belangen van onze Oost-Indische bezittingen betreft, schijnen zij meer beslist en getrouw te worden dan voor de belangen van de zich nog altijd noemende Nederlandse Hervormde Kerk

in het moederland. In het treffend en alleszins behartigenswaardig geschrift uitgaande van het Bestuur van een zeer onlangs te Utrecht opgerichte *Maatschappij tot bevordering van de Christelijke belangen van Nederlandsch-Indie*, vinden wij onder andere niet alleen een juiste beschrijving van de toestand van onze Kerk, maar ook de motieven, die de gewichtige plannen en voornemens deden ontstaan om krachtadig door geloofswoorden en door *geloofsdaden* buiten de ook daar zozeer verbasterde Kerk om, hulp te verschaffen. Bij het afdrucken van deze mijn brochure kwam dit alleszins merkwaardig geschrift van het Hoofdbestuur van deze Maatschappij mij onder het oog en ik gevoel mij tot versterking van hetgeen door mij boven geschreven is, gedrongen enige treffende uittreksels hier te vermelden.

“Zich tevreden stellende met de Inrichting, die zij voor vijftig jaren van staatswege ontvangen had, heeft de Nederlandse Hervormde Kerk geoordeeld, dat de gemeente op haar beurt tevreden zijn moest met de leer, die haar Leraar haar opdrong en dat de Heere van de gemeente een welgevallen behoorde te nemen aan hetgeen Zijn dienaren, geleid door het licht van de rede, omtrent *Zijn Woord, Zijn Werk en Zijn Wezen* begeerden vast te stellen. Mits slechts de kerkelijke vormen en de reglementen niet geschonden werden, was in de Kerk, die een God van waarheid vereerde, de voor God en mensen afgelegde belofte om de leer *van die Kerk te handhaven*, niet alleen met elke poging om haar te *verdraaien* en *met de voeten te treden* bestaanbaar; maar de weinigen zelfs, die de moed hadden tegen het ongerijmde en misdadige van zulk een teugelloosheid te getuigen, werden als dwazen en liefdelozen bespot en zij, die zich afscheidden, omdat de eer van God hun meer gold dan de gunst van mensen, met medewerking en begunstiging zelfs van de leraars, die geroepen waren voor hun recht te waken en voor de eer van de Allerhoogste te ijveren, als losbandigen en onruststokers vervolgd.

De vervolging, ja, heeft voor een tijd opgehouden: maar het geschonden recht is nog niet hersteld; de eer van Christus en Zijn Woord nog niet gehandhaafd en even onbepaald als vroeger, is de Vrijheid van de Leraars om een „Evangelie van eigen vinding te verkondigen; schaamtelozer dan ooit het gebruik, dat daarvan gemaakt wordt, om gemeente en maatschappij van het enig en eeuwig blijvend Evangelie van de Zaligheid te beroven . . .

Door deze lijdelijkheid van de Christenen en van hun Voorgangers, waarvan de wil om de wil van de Heere te doen en het geloof aan Zijn belofte zeker niet de drijfveren zijn, is eindelijk in de Hervormde Kerk een richting binnen geslopen, die, naar de erkenning van haar vurigste, bekwaamste en tevens eerlijkste aanhangers, het Christendom in zijn hartader aantast. Met bespottig van de Profetie, volgens welke in de dag des Heeren de wolf en het lam met elkander zullen samenstemmen, toont de Nederlandsche Hervormde Kerk, hoe nu zelfs waarheid en leugen in een liefelijk verbond kunnen samenleven; en hoe de belijdenis van Christus Zijn ontkenning verdragen kan, mits slechts een kerkgebouw, een voorzanger en een spreker aanwezig zijn en de gemeente het stilzwijgen bewaart. Deze richting breidt zich gedurig uit en wint telkens meer in invloedrijke aanhang . . . De Kerk van Nederlands-Indie is voor de invloed van deze noodlottige richting niet gespaard gebleven. *Niet minder dan de Vaderlandse Kerk is zij aan de verwoestingen van het ongelooft overgegeven.*”

Bij deze zo getrouwe tekening van de toestand vraag ik ten slotte aan elk oprecht belijder van Jezus of het niet meer dan tijd is, om één van beide te bewerkstellingen of SCHEIDEN of SCHEIDING. Dát voorwaar zou een handelwijze zijn, ook in het

moederland in vele opzichten in de geest van de ondertekenaars van genoemde maatschappij tot bevordering van de Christelijke belangen van Nederlands-Indië, aldus uitgedrukt.

“Als de ontrouw van de Kerk de enige afschuwelijke zaak was die de Heere in Nederland EN Indië zag, zou het niet reeds genoeg zijn om Zijn oordeel te doen vrezen en allen, die Hem eren, te dringen TOT EEN EENDRACHTIGE POGING, opdat deze gruwelen van het Nederlandse volk worden weggenomen? Is deze ene reden niet voldoende om alle Christenen in Nederland te verenigen en kan niet te doen rusten, vóór dat DE CHRISTELIJKE KERK verlost van haar belager, aan haar Hoofd en Heere de eer brengt die Hem toekomt.”

6. DE LAATSTE BRIEF VAN DON MANDEL MATAMOROS

GESCHREVEN IN DE GEVANGENIS TE GRENADA,

DOOR
Dr. A. CAPADOSE
'S GRAVENHAGE,
H.J. GERRETSEN
1863

Verheugt u met beving. Psalm 2: 11

AAN AL MIJN BEMINDE BROEDERS EN ZUSTERS IN HET HEILIG GELOOF
IN NEDERLAND DIE MET EN VOOR MIJ GEBEDEN EN GESTREDEN
HEBBEN
WORDEN DEZE BLADEN WELWILLEND EN DANKBAAR OPGEDRAGEN
DOOR
Hun geringe Broeder in Christus,
Dr. CAPADOSE

Op dit oogenblik (de 24^e Juni) ontvang ik het treurig bericht (van de 14^e) dat onze waarde Broeder MATAMOROS, afgemat van het vorig lijden, van de reisvermoeienissen en van de veelvuldige zorgen voor al zijn deelgenoten in de verdrukking, te Gibraltar ten huize van de Leraar WEBSTER aan een hevige bloedspuwing gevaarlijk krank ligt. Gedenken wij hem met nadruk in onze gebeden.

VOORWOORD

Overladen met de blijken van Gods ondersteunende en zegenende liefde, in mijn dierbaar Vaderland met mijn geliefde vrouw teruggekeerd, gevoel ik mij gedrongen U, mijn lieve Broeders en Zusters in de Heere, die èn voor de heilige zaak, het doel onzer pogingen, èn voor onze reis niet opgehouden hebt het aangezicht van God te zoeken, mijn hartelijke dank te betuigen en u op te wekken om met mij die God groot te maken, die in Jezus Christus, onze Heiland, een Hoorder van de gebeden is, en die ons moet vinden gebogen in het stof aan Zijn voeten met de stamelende jubeltonen van een David op de lippen: *Wie is een God als onze God?*

Vergunt mij de laatste brief die Matamoros, de thans vrije Matamoros, uit zijn kerker geschreven heeft, uit gevoel van erkentelijkheid aan u, mijn geliefde geloofs- en landgenoten op te dragen, terwijl ik vooraf u de aanleiding van dit zijn schrijven wens mede te delen. Toen ik het geluk had de eerste tijding van de door de koningin van Spanje gemaakte verandering in de strafbepaling, waardoor de negenjarige galeistraaf door negenjarige ballingschap en dus ook in-vrijheidstelling vervangen werd, aan Matamoros per telegram mede te delen, kreeg ik ogenblikkelijk, ten blijke hoe zelfs toen de zelfverloochenende liefde van die geloofsheld uitblonk, een telegram terug met die weinige maar veelbetekenende woorden: *y los de Malaga?* (en die van Malaga?) waarmede hij toonde dat ook na een nagenoeg driejarige gevangenschap zijn eigen vrijheidsverklaring hem geen blijdschap kon zijn, voordat hij de zekerheid had, dat ook zijn strijd- en geloofsgenoten in hetzelfde voorrecht deelden.

Nu was hij dan weldra op vrije voeten, zodra hij de Spaanse grenzen zou zijn overgebracht. Een gewichtig tijdstip in zijn leven. Een nieuwe wereld ging voor hem open, ook een wereld van verleiding. Ik kende die beminnelijke jongeling. Men wordt niet oud zonder enige ondervinding op te doen en ik gevoelde dat nieuwe en voor zijn zieleleven niet minder gewichtige gevaren hem bedreigden. Ik sprak daarover op de laatste samenkomst van de Deputatie te Madrid. De Vrienden waren het volkomen met mij eens en ik werd verzocht de geliefde Matamoros daarom ook uit naam van de Deputatie een brief te schrijven; één van de medeleden werd mij toegevoegd, die ook naderhand mijn brief ten volle beaamd heeft.

Deze brief in het Frans geschreven, gelijk die van Matamoros in het Spaans, was ook de laatste door mij aan hem gericht in de gevangenis, en ik ben genoodzaakt die te laten voorafgaan om zijn antwoord uit het ware oogpunt te leren beschouwen en waarden. Ook zal men er uit gewaar worden, dat niet eerst uit Engeland door de graaf van Shaftesbury op de gevaren voor de ziel van Matamoros de aandacht gevestigd werd, maar dat de Deputatie door een broederhand hem reeds vóór het verlaten van de gevangenis daarop met nadruk gewezen had. Toen ik hem dan ook uitgenodigd had om met mij naar mijn Vaderland te gaan, was mijn doel daarmee geheel overeenkomstig mijn hem gegeven raad; ik wilde hem enige weken van afzondering en rust, beide naar ziel en lichaam, onder mijn dak bezorgen.

Wellicht dat ons nog eenmaal het voorrecht zal geschonken worden hem hier te hebben.

Intussen blijven onze gebeden voor hem en zijn metgezellen, ja ook voor het diepgezonken Spanje, voor de troon van God opgaan. Op dit ogenblik is hij te Gibraltar.

's-Gravenhage, de 18e Juni 1863

Aan

D. Manuel Matamoros

MADRID, 23 Mei 1863

GELIEFDE EN ZEER BEMINDE BROEDER IN HEM, DIE ONZE HOOP EN ONS LEVEN IS.

Hoe juist zegt u in één van uw laatste brieven, dat Gods wegen niet zijn als de wegen van de mensen! Immers, wie zou het mij hebben kunnen zeggen op de plechtige dag, toen wij afscheid van elkaar namen in de tegenwoordigheid van God, bij de tekenen en zegelen van het voor ons verbroken lichaam en voor ons vergoten bloed van de gezegende Heiland; wie zou het ons toen hebben kunnen toezeggen, dat ik weldra in staat zou zijn gesteld u en uw medegenoten in de verdrukking en in de heerlijkheid, uwe vrijverklaring te kunnen telegraferen! Wie zou het mij voorspeld hebben, dat ik u nog eenmaal, maar dan niet meer in een akelige kerker aan dat hart zou drukken dat u liefheeft. O! dat ik u bid, erken er de hand van God in en laat ons Hem danken voor Zijn onuitsprekelijke goedheid. Het is waar, en ik ben er verre van verwijderd om het te ontveinzen, de blijdschap, die u en wij allen, die om de heilige zaak die ons bezig hield, van verre gekomen waren, ondervinden, vooral bij de gedachte aan uw vrijheid, is getemperd, wetende dat het de ballingschap is die u de vrijheid bezorgt, u kunt onmogelijk wat men noemt volkomen voldaan zijn, evenmin als wij, dat een vonnis, hoe ook verzacht, altijd op u blijft drukken en dat de ongerechte vervolging altijd daar is, wat betreft de vrijheid van het geweten en van de godsdienst. Maar, mijn vriend, u schreef mij zo goed dezer dagen: *vergeten wij niet dat wij in Spanje zijn!* Welnu laat mij u die woorden thans herinneren; men vordert hier langzaam, maar het publiek geweten wordt gedrongen zich met de zaak bezig te houden, en zonder het opzettelijk te zoeken, heb ik de gelegenheid gehad verscheidene Spanjaarden te spreken, die mij hun blijdschap te kennen gaven vanwege het besluit van de koningin en hun afkerigheid van alle vervolging inzake de godsdienst.

U bent dan nu vrij, mijn vriend. Ziedaar het ogenblik, waarop zich die grote beslissing voor uw aandacht zal plaatsens: *waar zal ik heengaan?* Wees verzekerd, innig geliefde broeder, dat ik, wie u zo dikwijls de titel van vader gegeven hebt, het niet alleen ben, maar dat al de gedeputeerden, die u liefhebben, die het goede voor u zoeken, die de vordering van het werk van God in uw land verlangen, die niet ophouden voor u te bidden en voor de andere verdrukte broeders, wij hebben zeer ernstig overwogen wat u te doen stond ten opzichte van de keuze van uw toekomstig verblijf. Het spreekt wel vanzelf, u bent volkomen vrij en wij haasten ons er bij te voegen, dat de vrijheid van elk van Gods kinderen een recht is, hem van God in zijn Zoon geschonken, een recht, dat wij eerbiedigen; ik ga verder, dat wij verlangen u ten volle genieten zult zonder u door wat of wie het zij dat kostelijk kleinood van Gods liefde te laten ontnemen, daar Hij Zelf u de belofte gegeven heeft van zijn Heilige Geest als uw Leidsman, Die u in alles leren en leiden zal. Maar, mijn broeder, hoezeer deze beschouwing in al haar omvang verdedigende, is het toch ook niet te ontkennen dat het evenzeer in Gods weg ligt, dat broeders elkaar met raad en daad te hulp moeten komen; ja, dat ook hierin één van de weldaden van de gemeenschap der Heiligen bestaat.

Welnu, denk er dan aan. Matamoros in de kerker had vooral te doen met de hem verdrukkende vijanden; maar Matamoros, vrij, zal bovenal aangevallen worden door de grootste vijand, *die omgaat als een briesende leeuw, zoekende wie hij zou mogen verslinden.*

Uw naam is overal bekend. Uw lotgevallen hebben in alle landen de levendigste belangstelling opgewekt, niet alleen bij de broeders in het geloof maar zelfs bij het publiek: ach! hoe wijd een veld voor die grote vijand, om er zijn netten te spannen en u in zijn achterlagen te lokken! Hou u verzekerd, mijn lieve broeder, dat de dagen van droefheid en gevangenis niet de gevaarlijkste zijn voor de kinderen van God, die nog altijd die oude mens omdragen, hen aan alle dwaling en val blootstellende. Spiegel u zelfs aan het voorbeeld der Apostelen, die, en met hen geheel de Kerk van Christus, die dringende vermaning van de Meester, met heilige ernst herhaald, hebben moeten vernemen: *Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking valt*. Welnu, geliefde, daar zijn wij blijven staan, aan u denkende. Ik ken u en wellicht wat meer dan de andere broeders, afgevaardigden. U bent jong, van een vurig gestel, geneigd gelijk trouwens de meeste Spanjaarden tot overprikkeling, met gloeiende ijver voor het koninkrijk van God bezielde; van Hem hebt u ontvangen, en waarom zouden wij het verzwijgen Hem alleen daarvan de eer gevende, talenten en gaven, die wij de hoop voeden dat u eenmaal ten beste van uw Vaderland zult kunnen aanwenden, maar gelijk het eens een welbesneden pen te kennen gaf: *Chacun a les défauts de ses qualités* (ieder heeft de gebreken van zijn deugden). U zult ze ook hebben evenals elk ander: het is daarom onze Christelijke plicht, van ons, die u beminnen, die niet ophouden voor u te bidden, u getrouwelijk de gevaren voor te houden, die u tegemoet gaat.

En helaas! droevige ondervinding heeft ons geleerd, dat ook zij, die de Heere vrezen, dikwijls Christelijke wijsheid ontbreken, waar het betreft de zorg voor de kostelijke zielen van broeders die een buitengewone weg gehad hebben. Hoe menigmaal vooral in de grote steden, in dat Engeland bijvoorbeeld, waardoor de Heere zo veel weldaden over de aarde uitstort, waar het de uitbreiding betreft van Zijn koninkrijk hoe menigmaal, zeg ik, hebben wij niet mannen broeders daar zien als ten toon gesteld worden, omringd en als bedwelmd van loftuitingen en allerlei soort van ovaties, die anderen deden beven, wie hun eigen hart en de listen van de bozen niet onbekend waren. Zelfs met de beste bedoelingen verzuimt men er dikwijls het voornaamste, de broederlijke zorg namelijk voor de ziel van de gevierde broeder, een zorg, die God eist van onze Christelijke liefde. Het is door deze overdenkingen geleid, dat de broederlijke en waarom zou ik niet zeggen vaderlijke bezorgdheid van de Deputatie ten uwen opzichte, ons dringt u de raad te geven alles te vermijden, dat u aan het gevaar, hetwelk ik als mijn plicht acht u aan te wijzen, zou kunnen blootstellen.

Laat de keuze van Uw toekomstig verblijf niet zijn in één van die grote hoofdsteden, waar het u zo zeer moeilijk, zo niet onmogelijk zou zijn, u te onttrekken aan die duizenden en duizenden uitnodigingen, die u van alle kanten zou krijgen. Ieder zal u willen zien, u horen, u opnieuw het verhaal afvragen van uw geschiedenis, van uw lijden of wel van uw Christelijke vertroosting en dat hart, dat hart van God gezegend maar in zichzelf zo zwak, zo geneigd om zich te laten wegslepen, het zou helaas! zijn vrede, zijn geluk kunnen verliezen, door het verlies van zijn ootmoed en nederigheid!

Daarom zouden wij u liever hetzij te Gibraltar zien, zo nabij uw geliefd Spanje, waarvan u de verlossing zo vurig verlangt, waar u gemakkelijker in betrekking kunt blijven met de vrienden van de goede zaak, waarvan wij met u de uitbreiding wensen: ofwel, indien u zoals ik meen u te hebben horen zeggen, meer geregelde studies wenst aan te vangen en u aldaar moeilijk de gelegenheid zou kunnen vinden, kiest u een andere woonplaats, maar blijft altijd de grote steden, die grote vertoningen zorgvuldig vermijden, en herhaal u elke dag de gewichtige woorden, waarmede ik sluit, en die wij, broeders in het geloof, elke dag elkaar voor moeten houden: *Dat wij waken, opdat*

wij niet in verzoeking komen! Ik bid U met nadruk, mijn veel geliefde Vriend, overdenk voor het aangezicht van God de inhoud van deze brief, schrijf mij spoedig, daar uw brieven mij steeds op de knieën brengen om de zegeningen van God over u en uw strijdgenoten af te smeken.

Nog een dringend verzoek, dat mijn blijdschap ten top zou voeren, ga met mij naar Holland en blijf, al ware het maar drie á vier weken, onder mijn dak om bepaaldelijk naar ziel en lichaam de nodige rust te genieten en voor verdere arbeid in staat te worden gesteld. De Heere zegene u.

Uw in Christus aan u verbonden Vriend en Broeder,
Dr. CAPADOSE

Aan de geachte Dr. CAPADOSE
Gevangenis van de audiencia

Grenada, 27 Mei 1863

MIJN VOOR ALTIJD BEMINDE, WAARDIGE, VEREERDE EN HOOGGESCHATTE BROEDER IN ONZE GODDELIJKE HEILAND JEZUS CHRISTUS!

Ik ontving daar even uw brief mij zo aangenaam, gelijk alle de vroegere steeds waren, van de 23^e dezer en haast mij, naar uw verlangen, die spoedig te beantwoorden.

Al, al uw beminde brieven, zijn mij geweest, zijn mij nog en zullen mij steeds blijven een onwaardeerbare schat, maar die van de 23^e. O! die onuitspreekbaar dierbare brief, die brief blijft mij onvergetelijk. Ja, ja, mijn veel geliefde en geëerde broeder en vriend van mijn ziel!

Die brief is de getrouwe uitdrukking van mijn innigste begeerte: in allen dele is zij daarmede overeenstemmend: zij vervult volkomen mijn nederige en oprechte wensen in Jezus.

Niets, niets heb ik te verrichten in grote vergaderingen, tenzij mij daar een dringende verplichting roept: ik zoek geen wereldse verleidingen en tracht niet naar loftuitingen: ik verlang daar niets, volstrekt niets van: *ik zoek slechts het koninkrijk van God.*

Ik denk mij noch in Engeland noch in Parijs te vestigen; ik wens niet een verblijf te zoeken, dat de stem van mijn geweten zou kunnen smoren. Waar mij het werk van God roept, waar ik het best de Heere in diepe ootmoed kan dienen, zij het het onbeduidendste hoekje van de aarde en mijn huis een arme woning, *die plaats en die woning*, zal mijn beste verblijf, ja mijn verlustiging wezen.

In nederigheid de Heere te dienen is al mijn verlangen, o! mijn geliefde broeder. Ik wens voor Jezus en alleen voor Jezus te leven; wat mij van Hem zou kunnen scheiden, dat zoek ik niet, dat begeer ik niet, dat zou ik nimmer aannemen.

O! mijn verblijf, volkomen in overeenstemming met u, weet ik waar dat zijn moet. Ik moet niet vergeten dat mijn strijd nauwelijks is aangevangen; niet vergeten dat al mijn wensen, al mijn verzuchtingen, mijn vurigste begeerte zijn moet de Heere in ootmoed te dienen: dat ik Hem onophoudelijk smeeke van enig nut te kunnen zijn voor mijn ongelukkig vaderland, waar ik veel broeders en vrienden heb; en waar ik vooral de medewerking van de getrouwen nodig heb; waar eindelijk het licht van de goddelijke gerechtigheid het meest is verdonkerd; u weet dat ik begeer te werken, dat ik de laatste

zucht van mijn leven ten beste aan het werk van het Evangelie wens toe te wijden tot eer en heerlijkheid van de goddelijke naam van Jezus; met al dit voorgaande en hetgeen mij verder mag voorkomen en hetgeen het gebed zal aanwijzen, zult u met mij arbeiden; ik zal alleen bij gelegenheid de Heere smeken, dat Hij licht geve en de besluiten zegene.

Mij blijft alleen over, mijn dierbare vriend, u en al de lieve broeders van de grote Deputatie enige belangrijke zaken mee te delen.

Ik geloof niet dat de eis van mijn plicht reeds vervuld is. Door u alleen te kennen te geven wat mij betreft; ik geloof dat zij zich veel verder uitstrekt; ik geloof, dat die plicht mij roept tot een doeleinde, voor mij van veel meer gewicht dan mijn eigen persoonlijkheid.

Ik ga nu naar mijn medewerkers te Malaga en Grenada. Waarvan de toestand van elk van hun en van allen tegelijk, in de volste zin van het woord al mijn gedachten, al mijn zorgen en de oprechtste ijver van mijn nederige smekingen geheel vervult.

Ieder van deze broeders verkeert in alle opzichten in andere omstandigheden; omstandigheden die ik ken, en die ik zodanig wens te regelen, als, volgens mijn ootmoedige gedachten, het best zal bevonden worden voor de heilige belangen van het Evangelie. Vandaar mijn denkbeeld, dat zij voor onderscheiden punten moeten bestemd zijn: vandaar dat ik meen, dat men weinig of niet om mij moet denken, voordat alle mijn metgezellen naar de onderscheiden oorden zijn, waar ik geloof dat zij moeten worden overgebracht. Ik begeer, geliefde vriend, de laatste, de laatste in alle opzichten te zijn en dan zal ik buiten alle twijfel het grootst geluk in Jezus smaken.

Ik hoop u van Malaga, tot welke gevangenis ik ga, meer in bijzonderheden hierover te schrijven, maar verlangde vooraf u en de overige leden van de Deputatie met het bovengemelde denkbeeld, met de oprechte begeerte van mijn ziel, bekend te maken.

Ja, ja, ja, en duizendmaal ja, ik verlang naar u te komen: ik verlang enige weken met u te zijn! O! al ware het slechts een dag, een uur, een ogenblik, hoeveel zou het voor mijn ziel waard zijn! Ja, ik kom, ik kom in uw woning, mijn dierbare broeder, ik verlang ernaar met heel mijn hart, ik hijg er naar met heel mijn ziel! Waar kan ik beter zijn? Maar ik wil er niet meer van gewagen. U zult nog beter, dan ik het uitdrukken kan, begrijpen, hoe gelukkig ik mij gevoel alleen bij de gedachte, dat de Heere mij die troost zal verlenen. Maar dat ik niet juist kan aangeven het tijdstip van dat zo zeer gewenst samenzijn bij u, dat geeft mij enige moeite, dat veroorzaakt mij enig leed, maar ik moet u met mijn gedachte, of laat ik liever zeggen, met mijn verlangen bekend maken aangaande een belangrijk onderwerp.

U weet, dat er te Barnet elf kinderen zijn; dat het door mijn aansporing alleen is aan de ouders dat zij daar zijn; dat mijn verantwoordelijkheid in deze tegenover die ouders, van heilige aard is. Welnu: zodra de heer R. het besluit van de Koningin had vernomen, heeft hij mij per Telegram bij zich ontboden; de ouders hebben mij gebeden dadelijk hun kinderen te gaan bezoeken: daarenboven zal ik wellicht nog twee kinderen daarheen bezorgen; dit alles in verband met andere heilige belangen die jeugdige kinderen betreffende, dringen en dwingen mij eerst naar Barnet te reizen, zijnde dit voor de zaak van het Evangelie in Spanje voordelig.

Ook u, hooggeschatte broeder, die ik als de ware vertegenwoordiger van de broeders in Holland beschouw, komt zeer onmiddellijk een zeer voornaam deel toe tegenover die jeugdige wezens, de hoop van de Spaanse Kerk, en ziedaar de vurigste wens van mijn ziel, dat ook u hen bezoekt, op die wijze, zo het u immers mogelijk is en de

Heere het u toelaat, uw diensten vervullende, die u reeds aan Spanje bij uw onvergeeflijk bezoek bewezen hebt.

Ik denk niet langer dan 15 dagen in Barnet te blijven en dan ben ik tot uw beschikking. Kunnen wij elkaar niet ergens ontmoeten?

Ik hoop in de vroege uren van de 29^e van Grenada naar Malaga te reizen en zal uit deze gevangenis daarheen geleid worden.

Het is de vermelding waardig dat u weet hoe de zaken sedert het besluit van de Koningin zich bij mij hebben toegedragen en ik ga u met dit verhaal lastig vallen. Ik meen bij de regering van deze stad enig verlangen te bespeuren, dat mijn reis enigszins gemakkelijk geschiede, hebbende te dien einde een bezoek van de Secretaris gehad. Na vele onnuttige woorden, na mij te hebben willen doen verstaan, dat mijn overvoering een zaak van grote moeilijkheid is, heeft hij mij ter dispositie van de burgerlijke wacht gesteld. Toen kwam de commandant zelf mij bezoeken, en na mij te hebben te kennen gegeven, dat ik mij te voet, geketend en onder rechterlijk geleide op reis zou kunnen begeven (en deze lange reis zou mij de dood kosten tenzij ik 20 dagen op weg bleef naar Malaga) zei hij mij, dat men als een bijzondere gunst mij wilde toestaan per Diligence te gaan, maar alleen onder volgende voorwaarden:

1. Dat ik al de plaatsen van het rijtuig, bezet of niet bezet, zou moeten betalen.
2. Dat mij drie van de burgerwacht zouden vergezellen, waarvan twee bovenop en één aan mijn zijde moesten zitten, terwijl ik hun plaatsen heen en weer moest betalen.
3. Dat ik op de stations mijn plaats niet zou mogen verlaten maar in de wagen mijn voedsel gebruiken moest.
4. Dat ik geen woord in Grenada reppen mocht van de dag van mijn vertrek.
5. Dat ik uit de gevangenis moest gaan in een particulier rijtuig buiten de stad, om alle volkssamensholing, rondom de diligence zorgvuldig te vermijden, dat ik aldaar in zou moeten treden.
6. Dat mij te Malaga een rijtuig moest wachten, buiten de stad; dat ik daar in het geheim (occultamente) moest ingaan en mij alzo tot de poort van de gevangenis aldaar onder dezelfde voorzorgen tegen samenloop van mensen, moest laten voeren.
7. Dat de periodieke papieren van Grenada niets van mijn vertrek moesten aankondigen.

En nog andere niet minder belachelijke voorwaarden.

Nu kunt u wel begrijpen, mijn beminde broeder, dat ik geheel buiten staat ben die reis te voet af te leggen, immers ik kwam niet levend te Malaga! ik moest dus wel de gang per diligence kiezen; alles schijnt door het recht van misbruik te gaan; intussen komt mij die reis op grote kosten. Mijn reis, die van mijn metgezellen, de drie burgerwachten, hun vertering op weg, hun teruggang gepaard met de betaling der overige zitplaatsen al zullen ze leeg blijven, dat zal mij tezamen meer dan 1000 realen kosten, daar ik er nog geen 200 bezit! wat zal ik beginnen? Waartoe al die voorzorgen: zulk een gewapende macht, zoveel koetsen en zoveel voorzichtigheid? Och! ik weet het niet, maar één ding weet ik, dat men op een schromelijke wijze van mijn toestand misbruik maakt

Maar ik eindig. Zeg veel, oneindig veel voor mij aan al de waardige leden van die schone Deputatie, kostelijke symbool van de Heilige eenheid van het lichaam van Christus en troostrijke hoop voor mijn arm Vaderland! Ach! dat zij nimmer, nee, nimmer mijn ongelukkig Spanje in hun gebeden vergeten! Met Christelijke heldenmoed hebben zij hun landen, huizen, families en tijdelijke omgevingen verlaten, alles vaarwel gezegd! Hoe treffend een voorbeeld! Hoe schoon, hoe

troostrijk schouwspel van de Goddelijke liefde! dat zegt veel, zeer veel voor dit rampzalig land! dat de Heere u licht en kracht verlene en uw arbeid verder zegene.

Ik moet niet vergeten u te melden dat de commandant van de burgerwacht, na ons gesprek, mij verzocht heeft met veel belangstelling, om een Bijbel, verlangende die te onderzoeken, alsmede enige nummers van *de Alba* die hij wenste te lezen. Dadelijk heb ik er hem één van de drie Bijbels, die ik bezit, gegeven: dat God de Heere de lezing aan zijn hart heilige en moge die met ernstige voornemens en door Gods goedheid tot heil van zijn ziel geschieden!

En nu ga ik Spanje verlaten! O! van Spanje vertrekken! waar ik mijn beminde, mijn tedergeliefde, mijn onvergetelijke en dierbare moeder achterlaat! Die moeder, een voorbeeld van deugd en tederheid, vroeger omringd van haar kinderen, thans alleen, alleen in Spanje met haar droefheid en haar tranen! Dierbare moeder, moeder van mijn hart!

O! mijn innig geliefde broeder, die ogenblikken zijn een ware beproeving, ja een schokkende beproeving voor mijn ziel, zij zijn de bitterste ogenblikken van mijn leven! Zal ik die lieve moeder wel ooit weerzien? God alleen weet het! Ach! die drinkbeker is bitter, maar dat Gods wil geschiede, niet de mijne!

Uw in eeuwigheid met u verbonden
Broeder in JEZUS CHRISTUS,
MANUEL MATAMOROS

Zodra ik deze aandoenlijke en treffende brief gelezen had, de laatste die Matamoros in die gedenkwaardige gevangenis van meer dan twee en een half jaar geschreven heeft, bedenkende de som die hij betalen moest voor Zijn reis, ben ik ogenblikkelijk naar een vriend gegaan, een verborgen broeder in Christus, die God mij in Madrid geschonken heeft, en van zijn groot fortuin een edel gebruik maakt. Ik las hem die brief voor en ziende de verlegenheid waarin M. om die 1.000 realen was, heeft hij ze mij dadelijk toegezegd, gezonden en ik mocht die de volgende dag aan M. overmaken! God zij groot gemaakt, die ook hiertoe mijn verblijf in Madrid heeft willen zegenen!

LITERATUUROPGAVE

De bekering van Dr. A. Capadose, Portugees Israëliet; uit het Frans vert. door M.J. Chevalier vermeerderd met een voorrede van A. Capadose; 1920

Godgeleerde stellingen over de leer der rechtvaardigmaking des zondaars voor God, opgesteld door Jan Jacob Brahé, uitgegeven en met een voorrede voorzien door A. Capadose; 1833

De ontrouwe verkondiging of de vergeving der zonden zonder zoenoffer door A. Capadose; 1839

De ontheiliging van het huis Gods, op de 16den en 17den October 1834, te 's-Gravenhage in Grote of St.-Jacobskerk ('s-Gravenhage): door A. Capadose; 1834

London bezocht in 1851 door A. Capadose; 1855

Ene bladzijde uit de geschiedenis der kerk van Christus door A. Capadose; 1869

De algemene rekenkamer en de rekenplichtigheid in Nederland Proefschrift Leiden; 1856

Abraham Capadose (avec résumé en français) door **D. Kalmijn**; Proefschrift Utrecht; 1955

Kamphuis, J.: Isaac Da Costa en de Afscheiding van 1834. Groningen, 1975.

Graaff, B.J.W. De: De jeugd van Da Costa. Utrecht, 1974.

KLUIT, M.E.: Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten 1815-1865. Amsterdam, 1970.

Evenhuis, R.B.: *Ook dat was Amsterdam*. De kerk der hervorming in de negentiende eeuw: de strijd voor kerkherstel. Deel V. Baarn, 1978.

Zwaag, W. Van der: *Om de schat van Christus' bruid*. Vaderlandse kerkgeschiedenis sinds Réveil en Afscheiding. Kampen, 1984.